

ØF-rapport nr. 10/2008

Ringsaker mot 2030

Struktur og dynamikk i næringsliv og befolkning

av

Tor Selstad og Per Kristian Alnes

østLandsforskning

Tittel: Ringsaker mot 2030. Struktur og dynamikk i næringsliv og befolkning

ØF-rapport nr: 10/2008

ISSN nr.: 0809-1617

ISBN nr.: 978-82-7356-631-7

Prosjektnavn: Ringsaker 2008

Oppdragsgiver: Ringsaker kommune

Prosjektleder: Tor Selstad

Referat: Prosjektet gir en analyse av befolkning- og næringsutvikling i Ringsaker, 1995-2008. På bakgrunn av denne framstillingen tegnes det to alternative scenarier: Ett som innebærer en forlengelse av de trendene vi har observert de siste årene, og ett som representerer et alternativ med trendbrudd og nye muligheter.

Emneord: Ringsaker, befolkning, sysselsetting, scenarier

Dato: 24. juni 2008

Antall sider: 80

Pris: Kr 150

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 223
2601 LILLEHAMMER

Telefon 61 26 57 00
Telefax 61 25 41 65
E-post: post@ostforsk.no
<http://www.ostforsk.no>

Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

Denn rapporten er skrevet på oppdrag for Ringsaker kommune, og skal tjene som et underlag for å revidere næringsstrategien i kommunen. Rapporten er en oppfølger til en tilsvarende rapport skrevet i 1998 (Selstad, T. *Forskerblikk på Ringsaker. Næringsutvikling og bosetting i fortid og framtid*. ØF-notat 04/1998. Lillehammer, Østlandsforskning), og derfor kaller vi den *et gjenbesøk*. Da var utgangspunktet en forestående revisjon av kommuneplanen.

Denne rapporten er altså skrevet med det samme ”forskerblikket” som rapporten fra 1998. Vi systematiserer tall og informasjoner med *våre* metoder og tilnærminger, som nødvendigvis er annerledes enn de som brukes av kommunale planleggere og næringsutviklere. Vi påberoper oss heller ikke kunnskap som uten videre kan brukes som grunnlag for investeringer eller etableringer i næringsvirksomhet. Vår ambisjon er primært å kaste lys over en sammensatt og på mange måter uforutsigbar situasjon. Så får aktørene i foretakene og forvaltningen selv tolke våre analyser, og vurdere om noe av dette har relevans for planlegging eller bedriftsutvikling.

Når denne rapporten foreligger, er arbeidet grundig presentert for både politikerne i kommunen så vel som lederne i de ulike enhetene. Vi håper likevel at lesningen bidrar med med dypere innsikt enn det som kunne fomidles gjennom foredrag.

Rapporten er skrevet av Tor Selstad, som også har ledet prosjektet. Per Kristian Alnes har stått for det omfattende arbeidet med å hente inn og bearbeide data.

Lillehammer, 24. juni 2008

Kristian Lein,
forskningsleder

Tor Selstad,
prosjektleder

Innhold:

1. Et gjenbesøk i Ringsaker, side 5.

Del I: Samtidsanalyse, side 9

2. Befolkningsutviklingen etter 1995, side 11
3. Hva lever Ringsaksokningen av? Side 26
4. Hva er problemet i Ringsaker? Side 42

Del II: Framtidsanalyse, side 47

5. Et basisscenario mot 2030: Ringsaker i trnedene vold., s. 49
6. Et alternativt scenario mot 2030: Trendbrudd og nye muligheter, side 63

Referanser, side 73

1. Et gjenbesøk i Ringsaker

1.1 Rapportens innhold

Dette ØF-notatet er en oppfølger til en tilsvarende rapport fra ti år tilbake (Selstad 1998), og derfor kaller vi prosjektet et gjenbesøk. Da som nå er utgangspunktet en forestående planprosess. I 1998 skulle det skje en revisjon av kommuneplanen, nå skal Strategisk næringsplan følges opp med handlingsplan.

Perspektivet i analysen fra 1998 kan karakteriseres med stikkordene ”lange linjer” – dels bakover i historien, dels framover. Dette notatet følger i samme spor, men legger mindre vekt på fortiden. Rapporten faller derfor i to deler: Situasjonsbeskrivelse og framtidsanalyse.

Situasjonsbeskrivelsen dekker den perioden som er gått siden forrige analyse, som førte utviklingen fram til 1995. I denne analysen dekker vi derfor primært perioden fra 1996 til i dag, så langt det lar seg gjøre med løpende statistikk. De sist publiserte næringsdata fra SSB går ikke lenger enn til 2006, mens befolkningsutviklingen kan føres helt fram til 2008.

Framtidsanalysen gjøres gjennom et scenario til 2030. En god regel for scenarioskriving er at framtidsanalysen bør baseres på et noenlunde like langt tidsrom bakover som man akter å se framover. Vi vil derfor også presentere noen data for befolknings- og næringsutviklingen gjennom årstallene 1986-1996-2006. Dermed distanserer vi oss fra den overflatiske formen for framtidsanalyse som består i at man postulerer et antall aktuelle trender som glatt forlenges inn i framtida, uten at man egentlig kjenner de spesifikke vilkårene i lokalsamfunnet eller regionen man undersøker. Vår tilnærming er fortsatt å sikre oss en dypere historisk forankring, som naturligvis må refortolkes etter hvert som historien går sin gang. Nettopp derfor trenger vi en situasjonsbeskrivelse som går tilbake til 1980-tallet, som gir oss et fundament for et scenario som gløtter inn i 2030-tallet.

1.2. Folk eller foretak? Om høna og egget i den regionale utviklingen.

Regional utvikling beskrives gjerne med indikatorer for befolkningsutvikling eller næringsutvikling – eller begge deler. *Målsettingen* er i siste instans befolkningsvekst, mens *midlene* blir forstått som næringsutvikling av ulikt slag, som er den egentlige skaperen av dynamikk. Varianter av denne tilnærmingen er at man vil trekke til seg spesielle grupper (velutdannede mennesker, unge kvinner etc), og derfor ikke ønsker jobbskaping generelt, men framveksten av spesifikke næringer (kompetansebasert tjenesteyting, kultur etc).

Men hva kommer egentlig først: Folk eller foretak, befolkning eller bedrifter?

Den gamle tilnærmingen var at arbeidsplassene kommer først. I hele etterkrigstiden strebet landet og regionene etter nye arbeidsplasser, helst i industrien som var tidens vekstnæring. Med industrien kom det folk, som igjen etterspurte varer i lokale tjenestenæringer. Slik ble det skapt ringvirkninger i både næringsliv og lokalbefolkning.

Det er mange forskere som har stilt spørsmålsteget ved denne enkle, lineære tankegangen. Mange har tolket dette slik at den nye tilnærmingen blant forskere er at det er befolkningsveksten som er den egentlige basisen, for kommer det folk, kommer det foretak. Nye bedrifter og næringer tilhører som oftest tjenestesektoren, og det er langt mellom industrieta-bleringene. Derfor må vi først skaffe oss de kompetente innbyggerne, og når vi har lykkes med det, vil arbeidsplassene komme av seg selv.

Den gamle tilnærmingen har sitt opphav i den industrielle stillstanden i mellomkrigstiden, og med den bakgrunnen er det ikke rart at man i etterkrigstiden ble monomant opptatt av (industri)arbeidsplasser. Etter 1945 var folk villig til å flytte hvor som helst til framvoksende industrisamfunn. Tjenestesektoren var liten og i hovedsak husholdsrettet. Den ga et lite supplement til den regionale jobbskapingen, men var ellers ikke noe viktig tema i den regionale utviklingen. Det var industrisektoren – basisarbeidsplassene – som var hovedsaken. Viktige læremestre i den gamle skole var sosialøkonomer som Tormod Hermansen og Tore Lindholt (Hermansen 1972; Lindholt 1970).

På syttitallet stagnerte industrien, og vi gikk inn i den epoken som er karakterisert med avindustrialisering. I dag utgjør sysselsettingen i industrien en relativt mindre andel av den totale verdiskapingen enn den gjorde under det industrielle høydepunktet på begynnelsen av syttitallet. I den samme perioden er befolkningens utdanning blitt mye bedre, og mange flere har funnet arbeid i tjenesteytende næringer. Mens det normale på sekstitallet var at far var lønnsarbeider i industrien, utfører han i dag tjenestearbeid – i offentlig eller privat tjenesteyting. Normalt er også mor yrkesaktiv i dag, nesten utelukkende i tjenestesektoren.

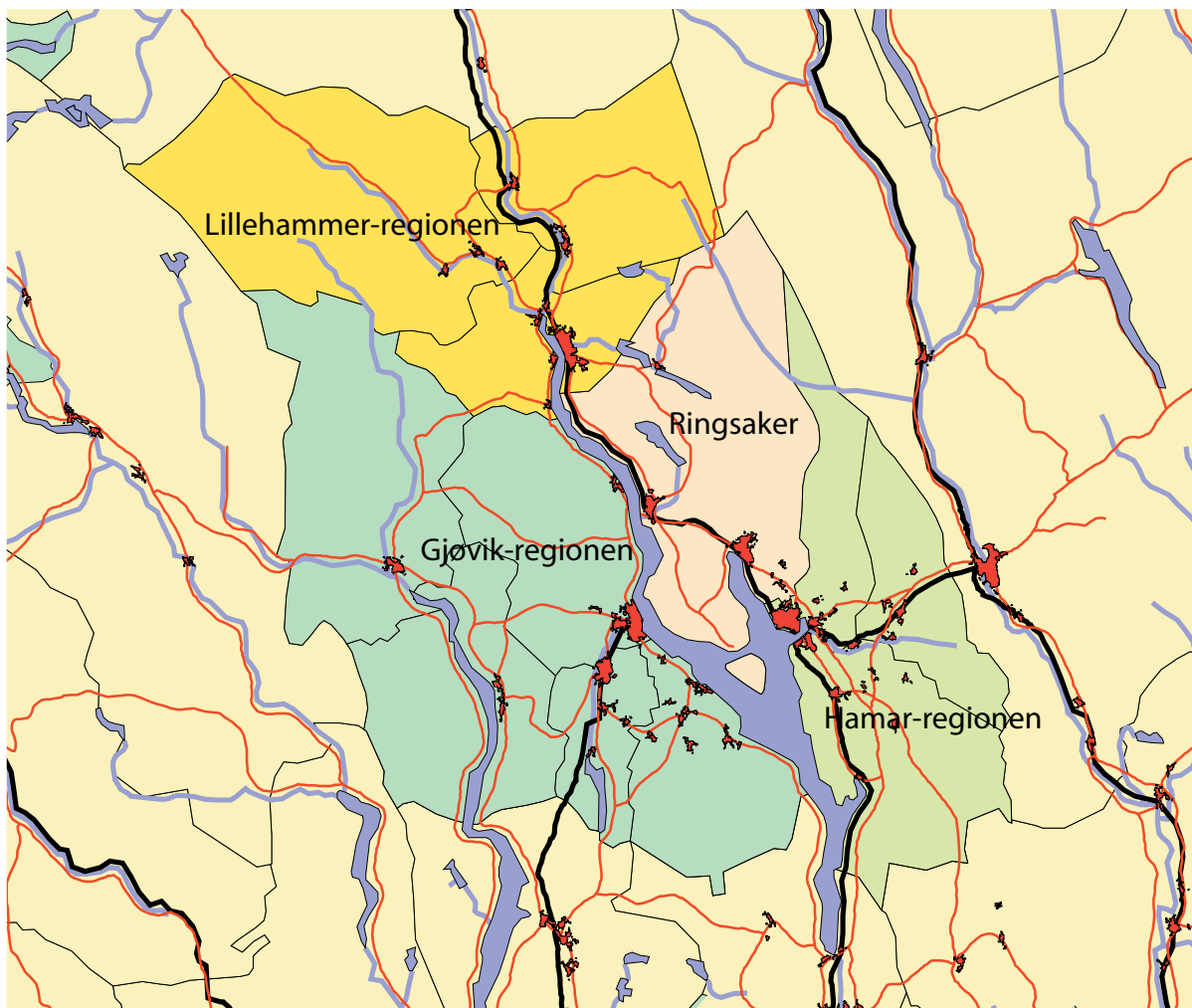
Denne nye situasjonen har fått noen regionalforskere til å snakke om befolkningsdrevet regionalutvikling, ikke minst er den amerikanske geografen Richard Florida kjent for slike synspunkter (Florida 2002, 2005). Den som vinner kampen om folkene, vinner arbeidsplassene, hevder han, og han mener vinnerne må bli de fremste bysamfunnene. Talsmennene for ”funky business” og ”karaokekapitalisme” sier noe av det samme. Det er det kunnskapsrike og kreative mennesket som besitter den viktigste produksjonsfaktoren, og der vi finner slike mennesker, kommer også næringsveksten (Ridderstråle og Nordstrøm 2004).

Hvor man står i denne diskusjonen er i noen grad avhengig av det geografiske utgangspunktet. Det er urimelig å tro at utkantsamfunn og mindre bygdebyer med et slag skal bli attraktive for universitetsutdannede mennesker i stort omfang, og at det er gjennom dem man skal oppnå næringsvekst. På den andre siden er bysamfunn i sentrale strøk begunstiget

med både offentlige og private kompetansearbeidsplasser som generer vekst, og dessuten har de et bredt tilbud av tjenester til befolkningen. Mens utkantsamfunn må slite for sin jobbskaping, og er tvunget til å rette innsatsen mot modne næringer med lav dynamikk, kan sentrale storbyer nesten uten å løfte en finger innkassere vekstkraften i de kompetansebaserte sektorene.

Den statlige regionpolitikken skal utjevne slike forskjeller, og lokal utviklingspolitikk handler om å finne fram til prosjekter som kan nyttiggjøre seg de virkemidler som stilles til disposisjon. Sentral og lokal næringspolitikk *har* effekter, men det er også viktig å ha i mente at den ikke kan trylle bort de grunnleggende strukturelle forskjellene som har utviklet seg mellom sentrum og periferi. Desto viktigere da å utnytte de mulighetene som byr seg fram. Da er vårt utgangspunkt at verken den tradisjonelle industribaserte modellen eller den nye bostedsbaserte modellen er dekkende. Å bytte ut den første med den andre er bare å erstatte en forenklet lineær modell med en annen. Det som er poenget er å balansere de to regionale hovedindikatorene mot hverandre: Folk mot foretak, befolkningsdynamikk mot næringsdynamikk. Da er det viktig å ha tiltak som både retter seg mot næringslivets konkurransedyktighet *og* lokalsamfunnets kvalitet. Det ene kan ikke overordnes det andre. Det er ved å rykke fram på bred front at resultatene kan oppnås.

Figur 1: Ringsaker og naboregionene

Del I

Samtidsanalyse:

Befolkning og sysselsetting i Ringsaker 1995-2008

2. Befolkningsutviklingen siden 1995

2.1 Hvem er ringsaksokningen?

Det Ringsaker vi beskrev med data fram til 1995 var først og fremst ”den allsidige landbruks- og industrikommunen”. Vi anla et økonomisk-historisk perspektiv som trakk trådene flere hundre år tilbake tiden, og vi fordypet oss i næringsutviklingen i første halvdel av nittitallet. Det er kanskje typisk at vi i tråd med den gamle regionale tilnærmingen nesten utelukkende fokuserte på den økonomiske basisen, og mindre på befolkningen. Det skal vi prøve å rette opp i denne analysen, for som vi har sagt foran kan det hevdes at befolkningen betyr mer enn før.

Hva kan vi så innledningsvis si om ringsaksokningen? Vi kan for eksempel si at det ved inngangen av dette året, 2008, fins vel 32.000 av ham og henne, og det er blitt jevnt flere i denne befolkningen siden 1995. Prognosene framover sier at det blir enda flere i framtiden.

Ringsaker er en ”grønn” kommune, med store jord- og skogarealer, landets største landbrukskommune. Vi har derfor lett for å forestille oss ringsaksokningen som en spredt-bodd mann eller kvinne. Og innbyggerne i kommunen *har* god plass. Med 1281 km² blir det 25 innbyggere pr. kvadratkilometer, men faktisk er dette nesten dobbelt så tett som landet, og mer enn tre ganger så tett som fylket. Kanskje vi litt paradoksalt skal kalle dette en *tett spredtbosetting*.

I Ringsaker bor bare 48 prosent av innbyggere i virkelige tettsteder. Det gir en urbaniseringsgrad som er på linje med den Norge hadde ved utgangen av mellomkrigstiden, men i dag bor 78 prosent av nordmennene i byer og tettsteder. Hedmark fylke er med sine 55 prosent i tettsteder ikke mye mer urbanisert enn Ringsaker. Hedmark er omtrent der Norge var i 1950. Ringsaksokningen kan derfor ikke kalles en særskilt urbanisert befolkningsgruppe.

Bosettingsmønsteret avspeiler næringsgrunnlaget. Andelen gårdbrukere (5,9 prosent) er riktignok lavere enn i Hedmark, men høyere enn i Norge. Andelen i sekundærnæringer er markant høyere enn i fylket og landet som helhet. Den grønne kommunen har rekruttert mange til industriarbeid basert på landbruksråvarer. Det er derfor ingen overraskelse at ringsaksokningen politisk er ganske rød-grønn. Den sterke posisjonen i vareproduksjon gjør at andelen i tjenestenæringene er desto lavere.

Det er mange små tettsteder i kommunen, og to store: Moelv og Brumunddal. Men også ”de store” er små i norsk sammenheng, og er mer karakterisert som industristeder enn som sentralsteder – kanskje sågar ensidige industristeder. Boformene er deretter: Nesten ingen bor i blokker eller bygårder, de aller fleste bor i eget hus på stor tomt eller gård.

Ringsaksokningen er mobil. 79 prosent av husstandene disponerer bil, klart mer enn i Hedmark og Norge ellers. Utslipet av CO₂ fra veitrafikken er derfor også ganske høyt, det utgjør 49 % av alle utslipp av klimagassutslipp i kommunen, mens landets andel er bare 28 prosent. Her må vi huske at utslippene også kommer fra gjennomgangstrafikk på E6. Industrien har imidlertid vesentlig lavere utslipp av klimagasser enn det vi finner i andre industrikommuner.

Bruker vi SSBs ”Tall om Ringsaker” ser vi at ringsaksokningen er litt mindre yrkesaktiv enn nordmenn flest, men litt mer enn det som er vanlig i Hedmark fylke. Den kvinnelige yrkesdeltakelsen er god. Det er svært lav arbeidsledighet i kommunen, litt høyere for kvinnene enn for mennene. Både kvinner og menn tjener dårligere enn på landsbasis, men igjen bedre enn Hedmark fylke. Ellers er det god kjønnsbalanse i kommunen, med litt flere menn enn kvinner. Likevel er mannsoverskuddet lavere enn i fylket og landet som helhet.

Det er tilsynelatende ingen oppsiktsvekkende ting med denne befolkningen. Utviklingen er svakt positiv, og er preget av stabilitet. Som landbrukskommune er det ingen utkant vi har med å gjøre, tvert om et område med lange tradisjoner for store, handelsorienterte gårdsbruk. Som industrikommune er Ringsaker viden kjent, særlig gjennom sine tradisjonsrike merkevarer: Moelven, Langmoen, Gilde med mer.

Er det noen grunn til å problematisere denne demografiske idyllen? Ja er befolkningen, dens utvikling og sammensetning, *et problem*? Vi må undersøke saken. Men før vi går videre må vi spørre oss om i hvilken grad Ringsaker vil være en meningsfylt geografisk enhet i framtiden. Vi må altså si noen om den geografiske enheten ringsaksokningen føler tilhørighet med. I utgangspunktet er svaret gitt; Ringsaksokningen sokner til Ringsaker, men entydig er det ikke i en global tid der romlige mønstre er i sterk endring.

2.2 Hvems Ringsaker?

I våre dager er det lett å bli for nærsynt i forhold til de store endringene som har skjedd i verden rundt oss. Verden er blitt mer *global*, sier vi. Det blir også hevdet at *globaliseringen*, som prosessen ofte omtales som, har minsket nasjonenes betydning. I hvert fall må lille Norge erkjenne at mange av de rammebetingelsene som før var definert nasjonalt må i dag ofte settes inn i en bredere overnasjonal ramme. WTO har betydning for landbrukspolitikken, EØS/EU bestemmer hvor mye vi kan gi i subsidier til industri.

Dermed ikke sagt at nasjonene blir borte. Fortsatt rår statene over sine statsbudsjett, og mange politikfelt har fortsatt en klar nasjonal ramme, som velferdspolitikken. Den norske modellen står støtt, også fordi våre naboland i Norden har lignende ordninger, og dermed

kan vi snakke om en nordisk modell. Den later til å ha sikret oss både velferd og verdiskaping i de nordiske landene. Likevel må vi gå ut fra at årene som kommer vil gi Norge mange globale utfordringer. Den nasjonale politikken vil også endres av tunge trender i samfunn og økonomi. Hva disse utfordringene består i, skal vi komme tilbake til i den framtidsrettede delen – scenariene.

En mer nærliggende problemstilling er den lokale/regionale: Hvordan skal våre kommuner og regioner se ut i framtiden? Noen mener at globalisering, og i mindre skala europeisering, vil fremme en *regionalisering*. Men utfallet er ikke entydig, som den norske erfaringen viser. Norge har gjennom den rød-grønne-regjeringens tre første år gjennomgått en såkalt regional reform, men til manges skuffelse (og andres lettelse!) har den ikke resultert i større regionale enheter til erstatning for fylkene. Samtidig har det vært bred enighet om at fusjonering av kommuner kan være riktig mange steder, men det skal skje frivillig. Den beslutningen tok Stortinget alt i 1995.

Hva blir da resultatet? Antakelig vil flere kommuner posisjonere seg i det vi kan kalle *byregioner*. Et annet begrep som brukes i dag er *regionkommuner*, altså kommuner som er skapt av en gruppe kommuner som utgjør en (by)region. Byregioner er altså en sentrums-kommune og omkringliggende kommuner som sokner til senteret. Lillehammer-regionen er Lillehammer, Gausdal og Øyer, som nylig forsøkte å fusjonere seg. Gjøvik-regionen består av bykommunene og Land- og Toten-kommunene, og de har også utredet fusjon, men lagt den på hylla. I Valdres ble forslaget om en ny storkommune ført fram til folkeavstemning, men fikk ikke flertall for fusjon. Den største byregionen ved Mjøsa er Hedemarken med Hamar, Stange og Løten, samt Ringsaker. Etter utvidelsen av Hamar har det vært stille om sammenslåing på Hedemarken.

Ringsaker tilhører Hedemarken, og mange føler nok også identitet med denne regionen. Andre har gjennom arbeids- og servicereiser oppdaget at de har en tilknytning til Lillehammer-regionen, særlig de som bor inn mot kommunegrensa, og atter andre har erfart at veien til Gjøvik også er kort, særlig om de bor nær brohodet på Ringsakersida. Den daglige mobiliteten gjør altså at mange *til en viss grad* føler tilhørighet til andre regioner. Det kanskje mest særegne med Ringsaker er at kommunen ligger i en snittflate mot tre byregioner. Dette er naturligvis en ressurs på arbeidsmarkedet, for dermed kan to voksne i familien lettere finne arbeid som passer.

Men det fins også en strøm den andre veien. Fra Hamar, Lillehammer og Gjøvik pendler det daglig mange arbeidstakere, og noen reiser for å handle eller ha sosial omgang. De føler også at de "eier" en bit av Ringsaker. Uansett hva slags kommunale og regionale enheter vi lager oss, må vi ikke tro at disse fanger inn hele samfunnslivet. Vi må tenke oss at grensene er høyst porøse.

Siden det er så vanskelig å fusjonere kommuner til passende enheter, velger mange samarbeid i stedet. Hva som blir framtidens mønster rundt Mjøsa kan ingen si i dag. I Statistisk Sentralbyrå framtrer de tre nevnte regionene som såkalt ”økonomiske regioner”, også kalt ABS-regioner (arbeidsmarked-, bolig- og serviceregioner). På midten av nittitallet ble det lagt fram brede utredninger om mulige kommuneenheter etter en regionmodell, og her var Ringsaker egen kommune og region. Ringsaker er jo alene nesten like stor som Lillehammer-regionen.

Uten å legge noe politisk i det, velger vi derfor *av analytiske grunner* å framstille Ringsaker som egen regional enhet. Den er stor nok til det, bl.a. har den relativt store sentra selv. På mange måter skapte Ringsaker en framtidsrettet regionkommune alt i den forrige fusjonsrunden, dvs. i Schei-komiteens dager på sekstitallet. Derfor tåler den å bli sammenlignet med regionene rundt Lillehammer, Gjøvik og Hamar. Hamar-regionen blir altså da Hedemarken minus Ringsaker. Men hvor godt kommer Ringsaker ut av en slik sammenligning?

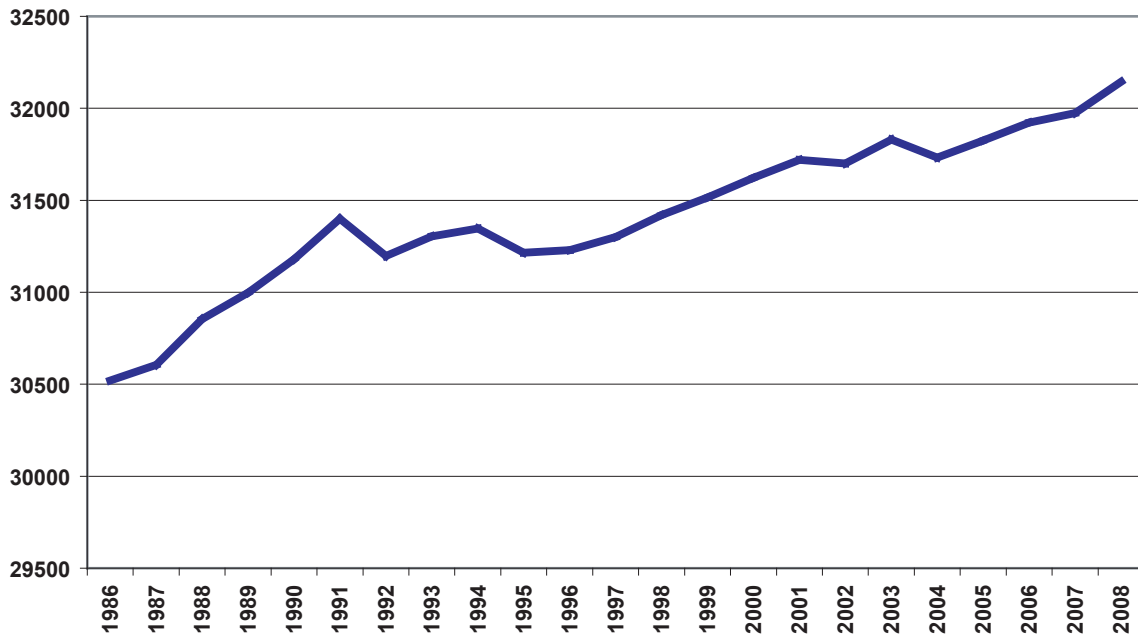
2.3 Befolkningsutviklingen

De eneste befolkningsdataene vi presenterte i analysen fra 1998 var et kartogram som viste at *Hedemarken* hadde en moderat befolkningsutvikling på nittitallet, noe under landsgjennomsnittet. Selv om kommunen Ringsaker har mange av de samme trekkene som hele regionen Hedemarken, må en oppdatert analyse gi et en mer detaljert beskrivelse av utviklingen i kommunen. Vi begynner med utviklingstakten, dynamikken. Og siden forrige analyse knapt hadde en befolkningsanalyse, tar vi sats fra et dypere tidspunkt, nemlig 1986. En oversikt er gitt i figur 2.

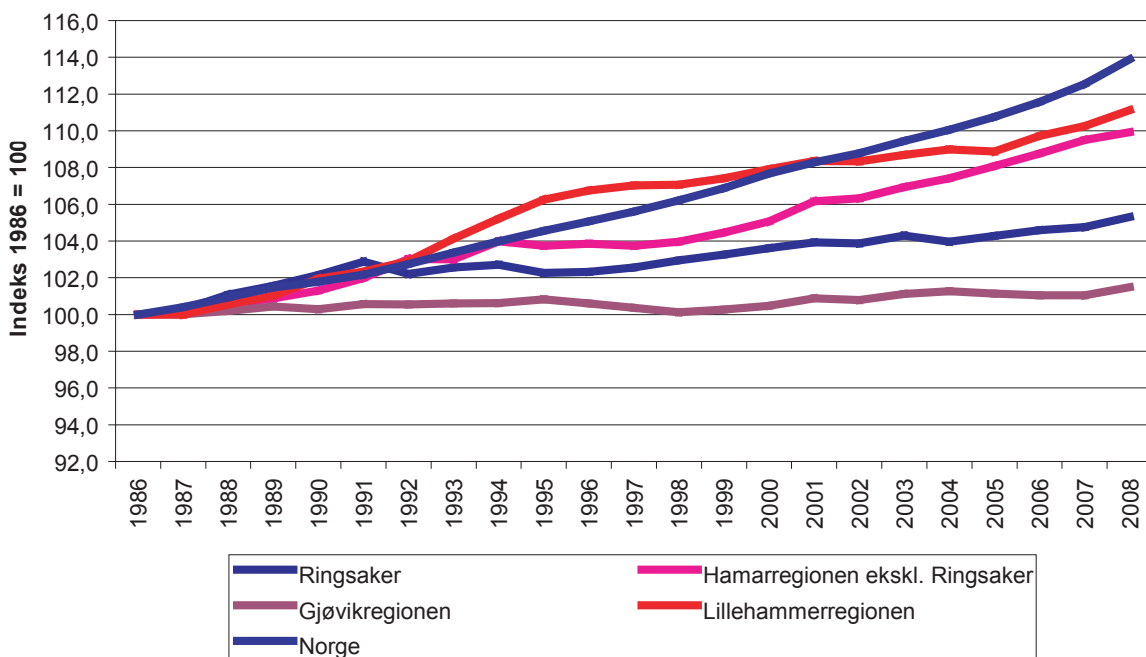
Med et perspektiv tilbake til 1986 får vi med oss at Ringsaker hadde en forholdsvis sterk befolkningsvekst fram til 1991, og dermed oppnår kommunen nesten 1700 nye innbyggere i løpet av den lange perioden 1986-2008. Ser vi på utviklingen i den kortere perioden 1996-2008 er veksten om lag 750.

Det er nærliggende å tolke svingningene i figuren i lys av konjunktorene i økonomien. På slutten av åttitallet fikk landet krisepregede år etter den elleville ”jappetiden”, men krisen slo senere inn i Innlandet enn resten av landet. Først etter 1991 blir krisa merkbar. Mens bunnen i lavkonjunktoren for landet som helhet var 1993, kom den noe senere i Innlandet. Det er antakelig dette vi kan avlese i befolkningsutviklingen i Ringsaker. Etter fem gode år fram til 1991, kommer fem dårlige år fram til 1996. Perioden fra 1996 til 2008 er preget av ny vekst, men også tilbakeslag i årene 2002 og 2004.

La oss nå sammenligne regionkommunen Ringsaker med de andre regionene, og med Norge som helhet, slik det er vist i figur 3. Her er utviklingen vist relativt i forhold til ut-

Figur 2: Befolkningsutviklingen i Ringsaker
Tallgrunnlag: SSB Statistikkbanken

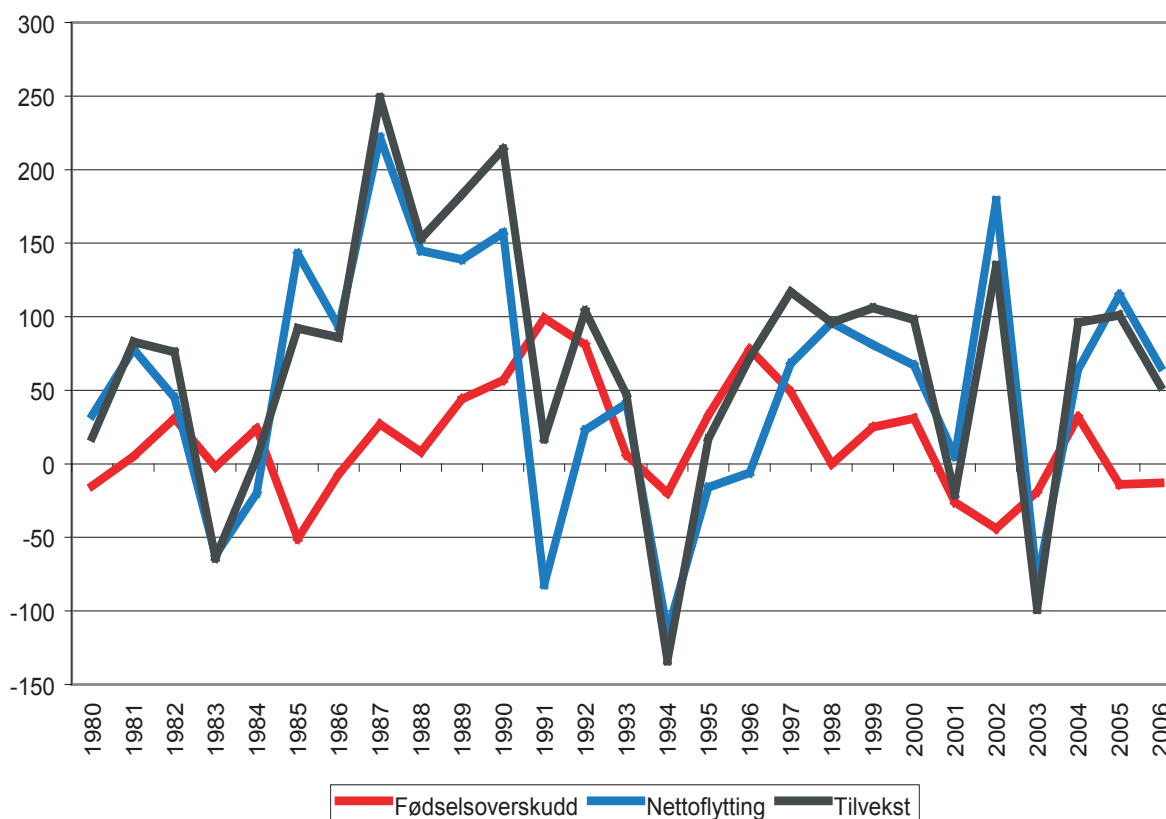

Figur 3: Befolkningsutviklingen i fire mjesregioner, 1986-2008
Tallgrunnlag: SSB Statistikkbanken

gangspunktet, som fortsatt er 1986. Fram til 1991 vokser Ringsaker sterkere enn landet som helhet, men blir på nitti- og nulltallet preget av de tilbakeslagene vi omtalte foran. Etter 1991 er det Lillehammer-regionen som vokser sterkere, faktisk sterkere enn den nasjonale utviklingen helt fram til 2001. Da har Hamar-regionen fått en markant brattere kurve, og tar nesten igjen Lillehammer-regionen. Ringsaker-regionen blir altså klart forbigått av befolkningsdynamikken i Hamar- og Lillehammer-regionen, men ikke av Gjøvik-regionen. På 22 år har Gjøvik-regionen praktisk talt ikke hatt befolkningsvekst.

Ved å skille ut regionkommunen Ringsaker har vi altså ikke avdekt en skjult dynamisk region på Hedemarken, tvert om framkommer det at Ringsaker har bidratt til å trekke utviklingstakten på Hedemarken *ned*. Men det er altså ikke noen statisk region vi snakker om, selv om en befolkningsvekst på rundt fem prosent gjennom nesten et kvart århundre ikke er spesielt mye.

Hva er det som svikter? Befolkningsutviklingen kan deles opp i fire komponenter: *Fødte* i forhold til *døde*, som bestemmer et *fødselsoverskudd/underskudd* (også kalt *naturlig tilvekst*), og *innflyttede* minus *utflyttede* som til sammen skaper en *nettoflytting*. Figur 4 sammenfatter den naturlige tilveksten og nettoflyttingen, og summen blir den totale tilveksten, positiv eller negativ.

Figur 4: Tilveksten oppdelt i naturlig tilvekst og nettoflytting Kilde: SSB statistikkbanken

I figuren over er tilvekstkurven summen av nettoflytting og fødselsoverskudd. Det er flyttingen som svikter i perioder med lavere økonomisk aktivitet. Spesielt negative år er 1991 og 1994, og forbi århundreskiftet 2001 og 2003. Kurven for fødselsoverskudd er lavere, og har en hellende tendens nedover. Ringsaker tilhører det østlandske lavfertiliteitsområdet, der i særdeleshet Hedmark hører hjemme. Ringsaker danner altså ikke noe positivt unntak.

Dermed har vi identifisert de bakenforliggende forholdene til den svake befolkningsveksten i Ringsaker. Det fødes relativt få barn i kommunen, og sammenholdt med en aldrende befolkning som trekker dødstillene opp, gir dette ikke en årvisst naturlig tilvekst. Etter 2000 er det bare ett år med naturlig tilvekst, nemlig 2004. Nettoflyttingen tolker vi som et resultat av den økonomiske aktiviteten. Når etterspørselen etter arbeidskraft stopper opp, øker utflyttingen. Tilsvarende vil store forskjeller i jobbvekst mellom Ringsaker og mer vekstkraftige områder som Hamar-regionen og Oslo generere mer utflytting. Kurven for fødselsoverskuddet kan til en viss grad også tolkes slik at den følger de økonomiske konjunktorene. Mest markant er nedgangen i lavkonjunktoren på nittitallet, og i de tilsvarende svakere årene på nulltallet. Hvis det er riktig er det naturligvis fødselstilbøyeligheten som faller, mens dødeligheten er upåvirket av dårlige økonomiske år.

Tabell 1: Befolkningsutviklingen i regioner rundt Mjøsa i fire tidsintervaller

Endring % pr år	1986-1990	1991-95	1996-2000	2001-2006
Ringsaker	0,54 %	-0,15 %	0,31 %	0,13 %
Hamar-regionen (ekskl. Ringsaker)	0,33 %	0,43 %	0,29 %	0,49 %
Gjøvik-regionen	0,07 %	0,06 %	-0,03 %	0,03 %
Lillehammer-regionen	0,49 %	0,94 %	0,27 %	0,25 %
Norge	0,44 %	0,57 %	0,62 %	0,60 %

Kilde: Panda

Da Mjøs-regionen forberedte seg på olympiske vinterleker vokste både Lillehammer-regionen og Ringsaker sterkere enn landet som helhet. I de siste årene fram mot 1995 forsterket Lillehammer-regionen veksten, mens Ringsaker fikk tilbakegang. I femårsperioden etter 1995 forsterkes befolkningstilveksten i Ringsaker noe, men forbi århundreskiftet faller den på nytt. Det er ingen trøst at Gjøvik-regionen gjør det dårligere.

Så er spørsmålet om dette er en *problematisk lav* befolkningsvekst. Hvis den relative stagnasjonen som nå preger kommunen fortsetter, så er dette et problem. Ofte brukes befolkningsveksten som den ultimate målestokken på regional framgang, og i den forstand framstår ikke Ringsaker som framgangsrikt, spesielt ikke etter 1990. Men det som kanskje er enda viktigere er at svak befolkningsdynamikk kan forplante seg inn på andre områder, ikke

minst på arbeidsmarkedet. Det norske arbeidsmarkedet er allerede svært stramt for en rekke næringer og yrker, og stadig oftere rapporteres det om bedrifter som må tilpasse seg med dårlig rekruttering til ledige stillinger. Antakelig er også Ringsaker der allerede, og om det ikke er tilfelle kan det skje når for eksempel eldrebølgen setter inn for alvor. Da er vi over på spørsmål som ikke angår befolkningens totale størrelse og dynamikk, men dens sammensetning – altså struktur.

2.4 Befolkningsstrukturen

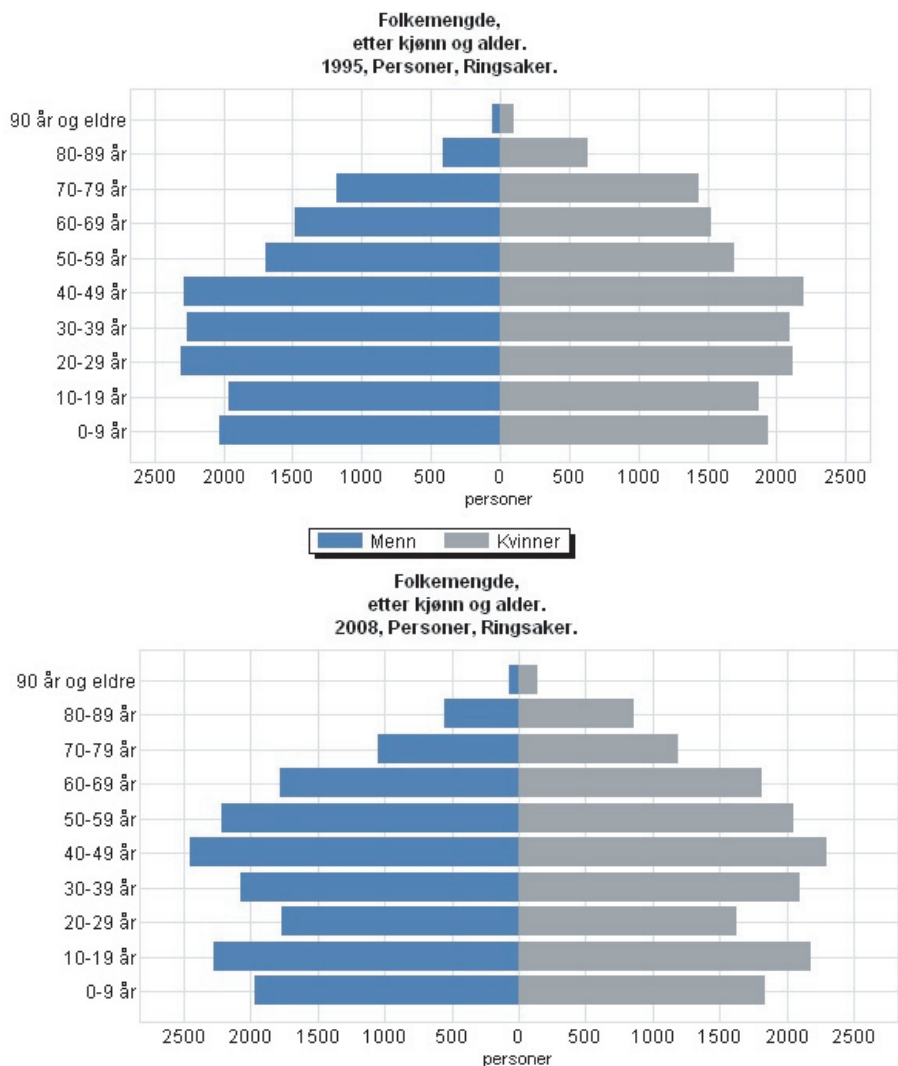
Det demografiske spørsmålet knyttet til den regionale utviklingen handlet tidligere nesten utelukkende om at veksten ikke måtte bli for stor eller for liten. Det var altså dynamikken, eller manglende dynamikk, som sto lengst framme i debatten. I sentrale strøk fryktet regionale myndigheter at veksten ville bli for sterk, i mer perifere strøk fryktet man nedgang,

I dag er på mange måter demografien mer et spørsmål om befolkningens *sammensetning*, altså *strukturforholdene*. Først og fremst frykter vi at det skal bli for få i yrkesaktiv alder og for mange i pensjonsalder. Noen dyp bekymring kan man kanskje ikke si at dette har skapt, i alle fall har ikke kommunesektoren og staten gjort store forberedelser til eldrebølgen. Noe av bekymringsløsheten kan skyldes at vi for tiden lever lykkelig mellom to eldrebølger.

Den første eldrebølgen er den som begynte med den optimistiske ”nye arbeidsdagen” etter 1905, og som fortsatte med ”jobbetida” fram til første verdenskrigs slutt i 1918. I denne lange høykonjunkturen ble det født mange barn. De som er født i 1918 er i år nitti år, eller med andre ord stort sett døde. Ikke lenge etter fredslutningen begynte etterkrigsdepresjonen, og ut over tjue- og trettitallet sank fødselstallene, inntil babyboomen etter andre verdenskrig igjen dro fertiliteten opp. De siste tjue årene har vi altså levd i stilla mellom to eldrebølger. Men i 2010 har de som er født i 1945 nådd 65 års alder, og er på full fart inn i pensjonistenes rekker. De regionene som har en god demografisk struktur er bedre skodd til å møte denne demografiske utfordringen enn dem som har ugunstig struktur, dvs. mange eldre og relativt få yrkesaktive. La oss derfor undersøke befolkningsstrukturen i Ringsaker.

Vi har allerede omtalt den enkleste strukturinndelingen, nemlig forholdet mellom menn og kvinner. Vi har fastslått at Ringsaker har en gunstig kjønnsbrøk, faktisk bedre balanse enn landet som helhet. Den andre grunnleggende strukturkomponenten er aldersklassene. I figur 5 er befolkningsstrukturen vist som såkalte alderspyramider., som viser både kjønn og alder. Når dette kalles *alderspyramider* er det fordi tradisjonell høy fødselstilbøyelighet kombinert med høy dødelighet ga en figur som lignet en pyramide. De yngre klassene var

større enn de eldre, og pyramiden smalnet inn mot toppen. I typiske u-land finner vi fortsatt dette mønsteret. Det typiske hos oss, nærmere bestemt i tiden etter ca 1970, er at fertiliteten har falt, og dermed blir yngre klasser mindre enn de eldre. Dette kan vi se i figuren for 1995, der de to yngste aldersklassene preges av mer enn 20 år med fertilitetsfall. I figuren for 2008 har denne skjevheten forplantet seg en aldersklasse oppover. Her må vi i tillegg huske at flyttingen gir et tilskudd. Typiske flyttere er unge voksne, som har med seg barn og ungdom. Innflytting forynger altså befolkningen noe.

Figur 5: Befolkningspyramider for Ringsaker, 1995 og 2008.

Tallgrunnlag: SSB Statistikkbanken

Vi kan av disse grafiske bildene nesten avlese hvordan befolkningen eldes fra 1995 til 2008, og hvordan de yngre klassene ikke vokser i samme grad. Et mer eksakt uttrykk for aldringen får vi tabellarisk. I Tabell 2 har vi foretatt en forenkling til fire klasser, etter en bevisst tankegang:

Den første gruppen er 0-19 år, altså barn og ungdom og deres utdanningstid. Praktisk talt alle får videregående utdanning i dag. I alderen 20-59 år er det mange som studerer, men utover tjueårene finner vi stadig flere av dem i arbeid. Utdanningstiden kan her også forstås som kompetansetilegnelse for arbeid, og altså en forutsetning for arbeid.

Den andre gruppen er den yrkesaktive alderen, som i hovedsak er aldersklassene mellom 20 og 60 år. For noen vil yrkesaktiviteten vare helt fram til sytti års alder eller mer, men den gjennomsnittlige avgangsalderen ligger nærmere 60 år.

Den tredje alderen er den typiske pensjonstiden, fra 60 til 80 år. Men det vi snakker om her er altså relativt unge gamle, de har fortsatt helse i behold og for øvrig ressurser til et aktivt liv. Men sykeligheten øker, og de trenger mer omsorg enn da de var i beste yrkesaktive alder.

Den fjerde alderen kommer når man er over 80, og normalt er pleietrengende. Det er her aldringen virkelig krever omsorg, fra familiemedlemmer og fra det offentlige apparatet.

Tabell 2: Kjønn- og aldersstruktur i Ringsaker, 1996 og 2008

	Absolutte tall			
	1996		2008	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
0 - 19 år	3 989	3 782	4 209	4 020
20 - 59 år	8 545	8 126	8 446	8 071
60 - 79 år	2 621	2 945	2 797	2 994
80 år og eldre	453	768	603	1 004
Sum kjønnsfordelt	15 608	15 621	16 055	16 089
Sum Ringsaker	31 229		32 144	
	Andeler i prosent			
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
0 - 19 år	13 %	12 %	13 %	13 %
20 - 59 år	27 %	26 %	26 %	25 %
60 - 79 år	8 %	9 %	9 %	9 %
80 år og eldre	1 %	2 %	2 %	3 %
Sum kjønnsfordelt	50 %	50 %	50 %	50 %
Sum Ringsaker	100 %		100 %	

Kilde: SSB statistikkbanken

Tabell 3: Kjønn- og aldersstruktur i Norge, 1996 og 2008

Norge	1996		2008	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
0 - 19 år	574 677	546 107	626 762	596 184
20 - 59 år	1 212 421	1 166 451	1 296 459	1 247 104
60 - 79 år	315 142	378 656	360 507	391 561
80 år og eldre	58 505	117 998	75 962	142 632
Sum kjønnsfordelt	2 160 745	2 209 212	2 359 690	2 377 481
Sum Norge	4 369 957		4 737 171	
Norge	Andeler i prosent			
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
0 - 19 år	13 %	12 %	13 %	13 %
20 - 59 år	28 %	27 %	27 %	26 %
60 - 79 år	7 %	9 %	8 %	8 %
80 år og eldre	1 %	3 %	2 %	3 %
Sum kjønnsfordelt	49 %	51 %	50 %	50 %
Sum Norge	100 %		100 %	

Tallgrunnlag: SSB statistikkbanken, bearbeidet av ØF.

Av de absolutte tallene for Ringsaker ser vi at økningen i antall eldre allerede er i gang, både for menn og kvinner. Antallet i yrkesaktiv alder er imidlertid i nedgang, om enn ganske svak nedgang. Barn og ungdomsgruppen er svakt voksende, men det er i denne gruppen utflyttingen kommer til å gjøre de største innhuggene når ungdommene skal begynne på høyere utdanning eller starte yrkeskarrieren.

Den samme endringen ser vi i den relative fordelingen. Antallet pensjonister stiger med rundt ett prosentpoeng, mens de to laveste aldersklassene i runde tall går ned med ett prosentpoeng. Utviklingen forverrer altså det strukturelle forholdet mellom de eldre og yngre, men i forholdsvis beskjeden grad.

Om dette er svært uheldige tall kan vi bare bedømme ut fra en sammenligning med andre geografiske enheter, og som referanse velger vi da Norge, som er vist i tabell 3. Inndelingen er den samme som i tabellen for Ringsaker.

Skal vi sammenligne så ulike geografiske enheter må vi naturligvis bruke den relative fordelingen. I utgangspunktet ser det ut til at prosentene har samme størrelsesorden på landsbasis og i Ringsaker, men et mer eksakt begrep om likheter og ulikheter får vi ved å se hvor *representativ* Ringsaker er i forhold til Norge. Vi lager derfor en *representasjonsindeks* som ganske enkelt er prosentverdiene for Ringsaker dividert med tilsvarende verdier for Norge. Disse tallene er multiplisert med 100 for å få fram prosentvis over- og underrepresentasjon. Det er vist i tabell 4 nedenfor.

Tabell 4: Representasjonsindekser for Ringsakers aldersklasser i forhold til Norge.

Ringsaker	1996		2008	
0 - 19 år	97,1	96,9	99,0	99,4
20 - 59 år	98,6	97,5	96,0	95,4
60 - 79 år	116,4	108,8	114,3	112,7
80 år og eldre	108,3	91,1	117,0	103,7
Sum kjønnsfordelt	101,1	98,9	100,3	99,7
Sum Ringsaker	100,0		100,0	

Tallgrunnlag: SSB statistikkbanken, bearbeidet av ØF.

For de eldre er situasjonen den at Ringsaker er sterkt overrepresentert i gruppen 60-79 år i 1996. For mennene svarer det til 16,4 prosent flere enn på landsbasis. For kvinnene er ikke tallene så dramatiske, bare 8,8 prosent. Fram til 2008 forbedrer andelen seg for mennene, men den forverrer seg noe for kvinnene. Effekten av ulik levealder begynner her å slå inn. Kvinner lever lengre enn mennene. I gruppen over 80 år er det påfallende at Ringsaker har en relativt lav andel kvinner over 80 år i 1996, men den øker fram mot 2008. Også mennene blir mer overrepresenterte fram mot 2008.

De som skal yte hjelp og tjenester til denne økende gruppen eldre, er i første omgang den store gruppen i yrkesaktiv alder, 20-59 år. Vi ser at denne gruppen har fallende andeler. Om et par tiår kommer også den yngste gruppen inn i yrkesaktiv alder, og den viser en svakt økende andel. Et mer sammenfattende uttrykk for omsorgsbyrden er å lage en koeffisient for de avhengige aldersgruppene i forhold til de som skal yte dem hjelp og støtte. En slik rate kan for eksempel være antall eldre i forhold til yrkesaktive og framtidig yrkesaktive. Raten vil altså uttrykke hvor mange eldre hver hundre yngre skal bære, og kan sammenlignes i en liten tabell.

Tabell 5: Omsorgsrater: Antall eldre (over 60 år) pr 100 yngre (under 60 år).

Område	1996	2008
Ringsaker	27,8	29,9
Norge	24,9	25,8

For Ringsaker var omsorgsbyrden alt i 1996 større enn på landsbasis, uttrykt med tallene 28 og 25 eldre pr hundre yngre (avrundet). For Ringsaker økte omsorgsraten til 30 pr hundre yngre i 2008. Dette er noe sterkere enn på landsbasis, der tallet steg til 26. Dette må imidlertid ikke tolkes som annet enn grovmaskede indikatorer. Uansett er det vi nå ser bare en forsmak på hva utviklingen vil gi etter ca 2010, da aldringen virkelig setter inn. Vil vi klare å skaffe

nok personell til å ta hånd om de eldre? Og vil vi ha nok *kompetent* personell. To viktige delbefolkninger bringes gjerne inn i denne diskusjonen: Innvandrerbefolkningen, og det vi kan kalle kompetansebefolkningen.

Innvandringen er en faktor som teller positivt både i forhold til befolkningsdynamikken og strukturen. Innvandrere er til en viss grad som andre flyttere, nemlig unge voksne, ofte med barn. Innvandringsbefolkningen bidrar altså til å *forynge* aldersstrukturen. Som prosess betyr innvandringen at Norge vokser mer i folketall enn landet ville gjort uten. Som vi skal se under framtidsanalysen ville faktisk Norge vært tilnærmet uten vekstkraft hvis innvandringen stoppet helt opp. Det som gjelder på landsbasis gjelder også i stor grad i regionene og kommunene.

Nå vet vi imidlertid at innvandrerne er en svært heterogen gruppe. Noen kommer fra land som står oss geografisk og kulturelt nært. Den andre ytterligheten er innvandrere fra land i Asia, Afrika og Latin Amerika, som vi benevner fremmedkulturelle. Motivasjonen for innvandreringen kan også variere mye. De som kommer for å arbeide er sterkt motiverte for å gå inn i arbeidslivet så fort som mulig, og de blir også raskt integrert. De som kommer som flyktninger har en lenger vei til arbeidsmarkedet. I første omgang lever de på sosialhjelp på mottakssentre.

Hvis innvandrerne blir værende i Norge blir de ikke nødvendigvis boende i den kommunen de i første omgang kom til. Etter hvert inngår innflytterne i de nasjonale flyttebevegelsene. Det ser da ut til at flyttebevegelsen går mot sentrum, og særlig har Oslo og større byer på det sentrale Østlandet tatt i mot mange. Der har etterspørselen etter arbeidskraft vært størst. Det er også der antallet innflyttere er så stort at det kan danne seg nasjonale kolonier fra fraflyttingslandene.

Om innvandringsbefolkningen er et positivt innslag i den totale befolkningen er i stor grad et spørsmål om integrasjon. Integrasjon innebærer her at de nye innbyggerne blir akseptert i lokalsamfunnet, utdanner seg og deltar på arbeidsmarkedet. Da kan de yte et meget verdifullt bidrag til kommunens utvikling. Men hvis de ikke integreres, vil innvandrerne bli et samfunnsmessig problem, og et økonomisk problem for kommunene.

Hvor står så Ringsaker i den innvandringsbølgen Norge har opplevd siden syttitallet? Nøkkeltallene er gjengitt i tabellen nedenfor. I 1986 hadde innvandrerbefolkningen i Norge kommet opp i 123.000, som svarte til 3 prosent av befolkningen. Ti år senere var tallet 234.000, eller 5 prosent. I dag bor det 460.000 innvandrere i Norge, eller nærmere 10 prosent. Da har vi også regnet med barn av innvandrere. Mange av disse misliker å bli kalt innvandrere siden de er født i Norge.

Ringsaker er den regionen som har klart minst innvandringsbefolkning av mjesregionene. Riktignok er antallet innvandrere tredoblet siden 1986, men det utgjør ikke mer enn

Tabell 6: Innvandrere i Norge og i mjøsregionene.

Område	Absolutte tall			
	1986	1996	2006	2008
Ringsaker	413	711	1 068	1 313
Hamarregionen ekskl. Ringsaker	777	1 573	2 773	3 333
Gjøvikregionen	857	1 995	3 366	3 814
Lillehammerregionen	656	1 373	2 077	2 457
Hedmark	2 740	5 338	8 671	9 973
Oppland	2 295	4 944	8 262	9 611
Norge	123 348	223 797	386 699	459 614
	Relative andeler			
	1986	1996	2006	2008
Ringsaker	1,4 %	2,3 %	3,3 %	4,1 %
Hamarregionen ekskl. Ringsaker	1,6 %	3,1 %	5,2 %	6,2 %
Gjøvikregionen	1,3 %	3,0 %	5,0 %	5,6 %
Lillehammerregionen	2,0 %	3,9 %	5,7 %	6,7 %
Hedmark	1,5 %	2,9 %	4,6 %	5,3 %
Oppland	1,3 %	2,7 %	4,5 %	5,2 %
Norge	3,0 %	5,1 %	8,3 %	9,7 %

Kilde: SSB statistikkbanken

fire prosent av innbyggertallet. Hedmark og Oppland har som fylker vel fem prosent innvandrere, men Hamar-regionen og Lillehammer-regionen har relativt flere.

Innvandring er et politisk spørsmål det står strid om. Vi vil bare påpeke at om Ringsaker skal være i vekst befolkningsmessig, har dette sannsynligvis som konsekvens at innvandringsandelen må bli høyere. Om da dette er en ressurs for befolkningen – eller en ny byrde – avgjøres med den suksess man har med integreringen. Her er det først og fremst de fremmedkulturelle som er utfordringen, og kommunen som må bidra til løsningen. ”Kommunen” må her forstås både som lokal myndighet, som lokalsamfunn og som lokalt arbeidsmarked.

”Kompetansebefolkningen” er et begrep om (yrkes)befolkningens utdanningsnivå. Arbeidskraften er i vår tid den viktigste produksjonsfaktoren av alle, og hvis befolkningen skal bidra til vekstprosesser er det et økende krav at den må være kompetent, kunnskapsrik. Forestillingen om at vi er blitt et ”kunnskapssamfunn” har spesielt bidratt til at personer med universitets- og høyskoleutdanning blir oppfattet som en kritisk faktor. Den økte vektlegging av innovasjon i produksjon og produkter antas også å være avhengig av en høyt utdannet befolkning.

Tabell 7 er basert på den siste folketellingen i landet (2001). Vi gjør oppmerksom på at folketellingen bruker et vidt sysselsettingsbegrep, dvs. personer mellom 16 og 74 år som har arbeid minst 100 timer i året. De sysselsettingstillene vi senere skal presentere er de som faktisk er yrkesaktive på et visst tidspunkt, som gir en mindre yrkesbefolkning. Tallene fra folketellingene gir likevel en god indikasjon på kompetansenivået.

Tabell 7: Andel sysselsatte etter utdanning i 2001.

	Grunnskole og VGS	Universitet- og høyskole	Uoppgitt utdanning
Ringsaker	13 314	3 202	128
Hamar-regionen (eks. Ringsaker)	19 420	7 368	276
Gjøvik-regionen	27 755	7 412	361
Lillehammerregionen	13 673	5 846	204
Hedmark	75 530	20 995	973
Oppland	77 142	20 711	1 017
Hele landet	1 737 136	664 710	40 501
Prosentandeler			
Ringsaker	80 %	19 %	1 %
Hamarregionen ekskl. Ringsaker	72 %	27 %	1 %
Gjøvik-regionen	78 %	21 %	1 %
Lillehammerregionen	69 %	30 %	1 %
Hedmark	77 %	22 %	1 %
Oppland	78 %	21 %	1 %
Hele landet	71 %	27 %	2 %

Kilde Folke- og boligtellingsen 2001, personer 16 - 74 år med 100 timeverk eller mer.

Personer med høy utdanning (universitet- eller høyskoleutdanning) utgjør på landsbasis 665.000 arbeidstakere, eller 27 prosent av yrkesbefolkningen. Ringsakers tilsvarende andel var 19 prosent, altså 8 prosentpoeng under landsgjennomsnittet. Ringsaker kommer faktisk under nivået for Hedmark fylke, som også er ganske beskjedent. De regionene som framhever seg er Hamar og Lillehammer, som begge ligger på landsgjennomsnittet eller over. Den relative mangelen på høykvalifisert arbeidskraft i Ringsaker *kan* bidra til å dempe verdiskapingen i næringslivet og kan også være en knapphetsfaktor i offentlig forvaltning og tjenesteyting.

Ringsaker (og Gjøvik-regionen) har den høyeste andelen yrkesaktive med ”bare” ungdomsskole eller videregående skole. Den tilsvarende lave andelen høykvalifiserte personer i næringslivet i Ringsaker (og i Gjøvik-regionen for den saks skyld) kan bidra til at fornyingsevnen i næringslivet blir lavere enn i andre regioner. Her må det imidlertid føyes til at kompetanse ikke bare kan måles i utdanningens lengde, men også er et spørsmål om faglig kyndighet i hele arbeidstokken. Manuelle arbeidere kan gjennom et langt yrkesliv ha opparbeidet verdifull kompetanse som ikke kan læres bort på høyskoler. Slik erfaringsbasert kunnskap er karakteristisk for industrielle produksjonsmiljø, som Ringsaker og Vestre Toten er eksempler på. Vi vil ikke se bort fra at det i bedriftene i disse industrikonsentrasjonene fins en stor kapital av erfaringsbasert kunnskap som kan være viktig for produksjonsforbedring og innovasjon – om aktørene slippes til.

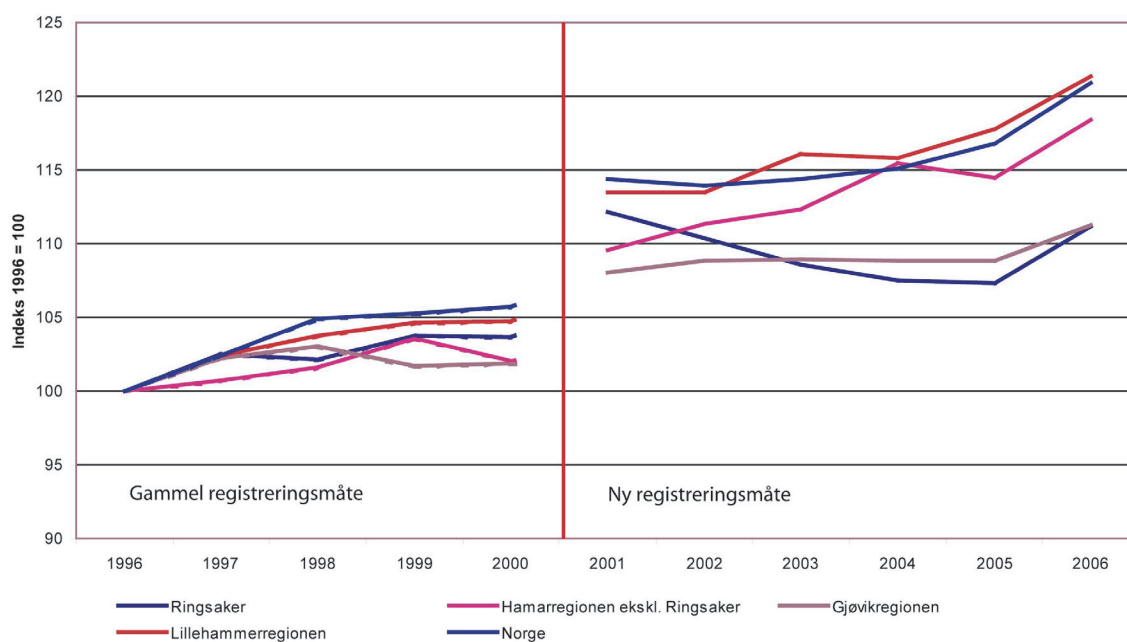
3. Hva lever ringsaksøkningen av?

3.1 Arbeid og arbeidsplasser – et statistisk problem

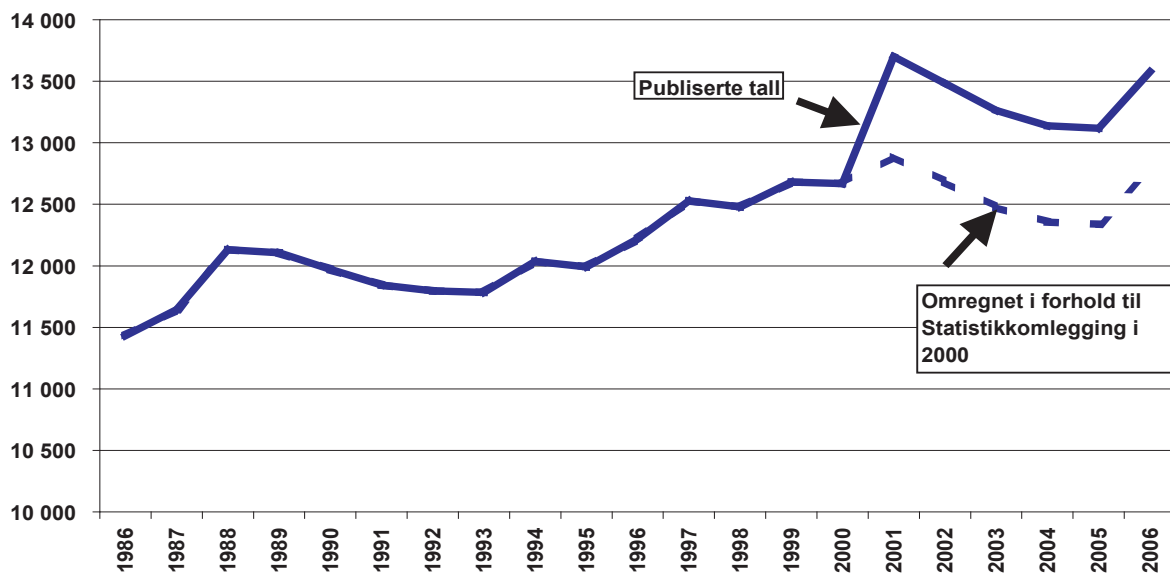
Det grovmaskede bildet av hva ringsaksøkningen lever av har vi alt gitt: Landbruk, industri, offentlig og privat tjenesteyting. Her skal vi gi et mer detaljert bilde med flere sektorer og næringer. Nå er det ikke uten videre lett å beskrive næringslivet like presist som befolkningen med statistikk, til det er datatilfanget rett og slett ikke godt nok. Befolkningen holder folke-registrene rede på fra dag til dag. Det er nemlig nokså uproblematisk å definere de grunnleggende enhetene i en demografisk analyse: mennesker.

Begrepet arbeid og arbeidsplass er mer mangetydig. Vi kan i en sysselsettings- og næringsoversikt ta med sporadisk arbeid, deltidsarbeid, eller kun regne fulle arbeidsplasser. Det er åpenbart at dette gir forskjellige størrelser på yrkesbefolkningen. Problemet blir heller ikke mindre ved at Statistisk Sentralbyrå over tid bruker forskjellige definisjoner, delvis fordi vi er forpliktet av internasjonale standarder. Midt i den perioden vi studerer, 1995-2006, skjedde det en slik omlegging. Fra 2000 ble kravet til å definere en person som sysselsatt endret, slik at yrkesbefolkningen gjorde et lite hopp oppover.

Hva denne statistikkomleggingen betydde ser vi av figur 6. Etter omleggingsåret 2000 er alle kurver parallellforskjøvet ca 10 prosent opp. Skal vi korrigere for den nye registreringsmåten må vi altså foreta en tilsvarende nedjustering. Det er vist i figur 7 for Ringsakers del.

Figur 6. Sysselsetting i Ringsaker og naboregionene etter gammel og ny registreringsmåte.

Figur 7: Sysselsetting i Ringsaker, 1986-2006, registrert og korrigert.

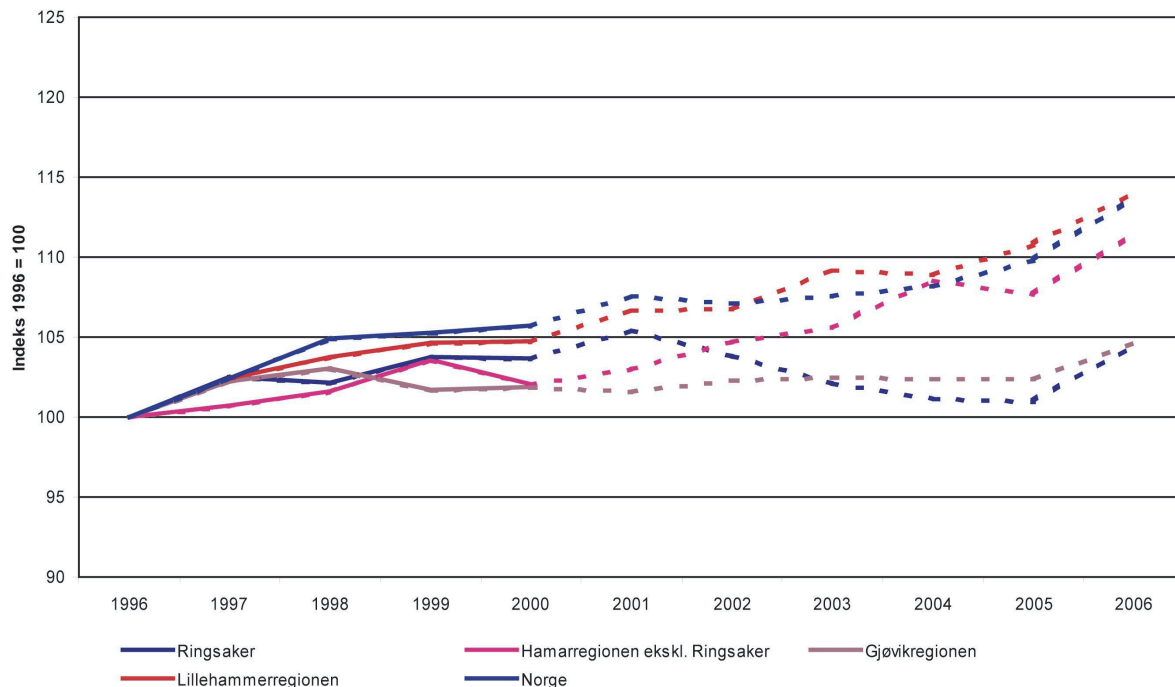
Tallgrunnlag: SSB Statistikkbanken, bearbejdet av ØF

Går vi helt tilbake til 1986 vil vi se at de kommende ti årene ga en forholdsvis jevn framgang i sysselsettingen, riktignok med et tilbakeslag ved inngangen til nittitallet. Fram til 2000 kom det nesten 1000 nye arbeidsplasser i kommunen. Følger vi nå den løpende statistikken, slik den publiseres, får vi altså et flatterende bilde av sysselsettingsveksten forbi århundreskiftet. Da snakker vi altså ikke om en reell vekst, men om en statistisk omdefinering av arbeid.

Hva dette betyr for Ringsaker er vist i figur 7. Her har vi korrigert kurven og regnet sysselsettingen slik vi gjorde før 2000. Den estimerte befolkningen er da vist med stiplestrek. Sysselsettingen vokser her bare svakt fram til 2001, hvoretter den faller helt fram til 2005. Men i 2006 skjer det en viss opphenting som nesten bringer Ringsaker tilbake til nivået i 2001, og den er reell.

Figur 8 viser tilsvarende korrigerte kurver for de tre øvrige regionene, samt Norge. Tabellen viser indeksverdier, der 1986 er 100. En slik korrigering er i prinsippet mulig for hele yrkesbefolkningen, men når vi skal se nærmere på næringsstrukturen er en slik framgangsmåte uholdbar. Derfor velger vi av statistiske grunner å beskrive Ringsakers næringsutvikling mellom 1996 og 2006 i to perioder. Dermed har vi konsistent statistikk for to femårsperioder før og etter 2000, men pga. den statistiske omleggingen kan vi ikke lage en sammenhengende beskrivelse.

Måten statistikken er organisert på, tvinger oss også til å foreta et annet viktig valg. Skal vi hente ut data for sysselsetting etter *bosted* eller etter *arbeidssted*? I praksis må vi si et "ja takk" til begge delene.

Figur 8: Registrert sysselsetting i mjøsregionene 1996-2000, korrigert for 2001-2006.

De tallene som her presenteres er hovedsakelig sysselsatte *etter arbeidssted*. Alternativet er sysselsatte *etter bosted*. Den siste størrelsen, sysselsatte etter bosted, gir et bilde av sysselsettingsnivået i kommunen. Nå vil riktignok en del av de yrkesaktive i kommunen velge å arbeide utenfor kommunen. Tilsvarende vil en viss andel av befolkningen utenfor kommunen velge å arbeide i Ringsaker.

Tabell 8 viser disse størrelsene for Ringsaker og naboregionene. Vi ser i tabellens første del, ”arbeidsplasser”, at det i 2006 var 13 578 arbeidsplasser i kommunen. I andre del under ”sysselsetting”, ser vi at det samme år var 15844 yrkesaktive i kommunen. Differansen er altså et overskudd eller underskudd av arbeidsplasser, som utlignes gjennom pendling. Arbeidsplassdekningen er et forholdstall mellom sysselsatte og arbeidsplasser, og for Ringsakers del blir raten 0,86. Den sier at kommunen mangler 14 prosent på full dekning.

Sammenligner vi med de andre regionene rundt Mjøsa, er tilstanden i Ringsaker ugunstig. Gjøvik-regionen har også et underskudd, men bare på 6 prosent. Hamar-regionen er litt på minussiden, men praktisk talt i balanse. Bare Lillehammer-regionen har et pendlingsoverskudd, nærmere bestemt en dekningsgrad på 104 prosent.

Tabell 8: Sysselsatte etter arbeidssted og bosted og arbeidsplassdekning

Arbeidsplasser	Sysselsetting etter arbeidssted						Endring absolutt				Prosent		Endring % pr år	
	1995	2000	2000 ny	2001	2006	2006	1995-00	2001-06	1995-00	2001-06	1995-00	2001-06	1995-00	2001-06
	Ringsaker	11 992	12 668	13 468	13 701	13 578	13 578	676	-123	5,6 %	-0,9 %	1,1 %	-0,2 %	1,1 %
Hamar-regionen	21 535	22 417	24 065	24 064	26 012	26 012	882	1 948	4,1 %	8,1 %	0,8 %	1,6 %	0,8 %	1,6 %
Gjøvik-regionen	28 266	28 965	30 885	30 728	31 640	31 640	699	912	2,5 %	3,0 %	0,5 %	0,6 %	0,5 %	0,6 %
Lillehammer-regionen	16 210	16 887	18 268	18 290	19 555	19 555	677	1 265	4,2 %	6,9 %	0,8 %	1,3 %	0,8 %	1,3 %
Norge	1 934 226	2 088 906	2 245 554	2 259 985	2 388 985	2 388 985	154 680	129 000	8,0 %	5,7 %	1,6 %	1,1 %	1,6 %	1,1 %

Sysselsetting	Sysselsetting etter bosted						Endring absolutt				Prosent		Endring % pr år	
	1995	2000	2000 ny	2001	2006	2006	1995-00	2001-06	1995-00	2001-06	1995-00	2001-06	1995-00	2001-06
	Ringsaker	13 679	14 441	15 511	15 603	15 844	15 844	762	241	5,6 %	1,5 %	1,1 %	0,3 %	1,1 %
Hamar-regionen	21 716	23 215	24 993	25 239	26 383	26 383	1 499	1 144	6,9 %	4,5 %	1,3 %	0,9 %	1,3 %	0,9 %
Gjøvikregionen	29 565	30 976	33 091	33 161	33 599	33 599	1 411	438	4,8 %	1,3 %	0,9 %	0,3 %	0,9 %	0,3 %
Lillehammerregionen	16 014	16 917	18 329	18 338	18 891	18 891	903	553	5,6 %	3,0 %	1,1 %	0,6 %	1,1 %	0,6 %
Norge	1 934 226	2 088 906	2 245 554	2 259 985	2 388 985	2 388 985	154 680	129 000	8,0 %	5,7 %	1,6 %	1,1 %	1,6 %	1,1 %

Arbeidsplassdekning	Sysselsetting etter bosted						Endring absolutt				Prosent		Endring % pr år	
	1995	2000	2000 ny	2001	2006	2006	1995-00	2001-06	1995-00	2001-06	1995-00	2001-06	1995-00	2001-06
	Ringsaker	0,88	0,88	0,87	0,88	0,86	0,86	0,00	-0,02	0,1 %	-2,4 %	0,0 %	-0,5 %	0,0 %
Hamarregionen	0,99	0,97	0,96	0,95	0,99	0,99	-0,03	0,03	-2,6 %	3,4 %	-0,5 %	0,7 %	-0,5 %	0,7 %
Gjøvikregionen	0,96	0,94	0,93	0,93	0,94	0,94	-0,02	0,02	-2,2 %	1,6 %	-0,4 %	0,3 %	-0,4 %	0,3 %
Lillehammerregionen	1,01	1,00	1,00	1,00	1,04	1,04	-0,01	0,04	-1,4 %	3,8 %	-0,3 %	0,7 %	-0,3 %	0,7 %
Norge	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,00	0,00	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %

Kilde: Panda

3.2 Arbeidsplassutviklingen

Når vi sammenligner Ringsaker med de øvrige mjosregionene, ser vi at jobbveksten er relativt forskjellig. Dette framgår av tabell 8. Ved å skille Ringsaker-regionen fra Hamar-regionen får vi et *polarisert* bilde de to imellom. I Ringsaker var veksten på hele 5,6 prosent de fem siste årene før 2000, mens de fem påfølgende årene ga en nedgang på 0,9 prosent. I Hamar-regionen akselerer veksten fra fire prosent i første periode, til åtte i andre. Lillehammer-regionen har omtrent det samme mønsteret, men på et litt lavere nivå. Disse to regionene er de eneste som har en vekst i arbeidsplasser som ligger over landsgjennomsnittet. I Gjøvik-regionen er jobbveksten jevnt lav (2,5-3 prosent) i hele tiårsperioden. Ringsaker må altså tåle å komme på sisteplass i denne rankingen mellom mjosregionene når det gjelder arbeidsplassutvikling.

Sysselsettingsutviklingen i Ringsaker er imidlertid positiv. I den siste perioden vokser sysselsettingen i Ringsaker med 1,5 prosent. Det er i seg selv ikke mye, men innebærer likevel at behovet for arbeidsplasser lokalt er økende. Og siden jobbveksten i kommunen er lav, innebærer dette i realiteten større avhengighet til naboregionenes jobbskaping. Ringsaker er dermed den eneste regionen ved Mjøsa som svekker sin arbeidsplassdekning fra første til andre periode. Ringsaker kommer uheldig ut på alle de indikatorene vi brukte for å beskrive sysselsetting: Arbeidsplassene, sysselsettingen og egedekningen av arbeidsplasser. Bortsett fra at jobbveksten er noe bedre i 2006, er det få lyspunkter i Ringsaker. Vi skal derfor skifte perspektiv fra dynamikk til struktur, altså nærings sammensetningen.

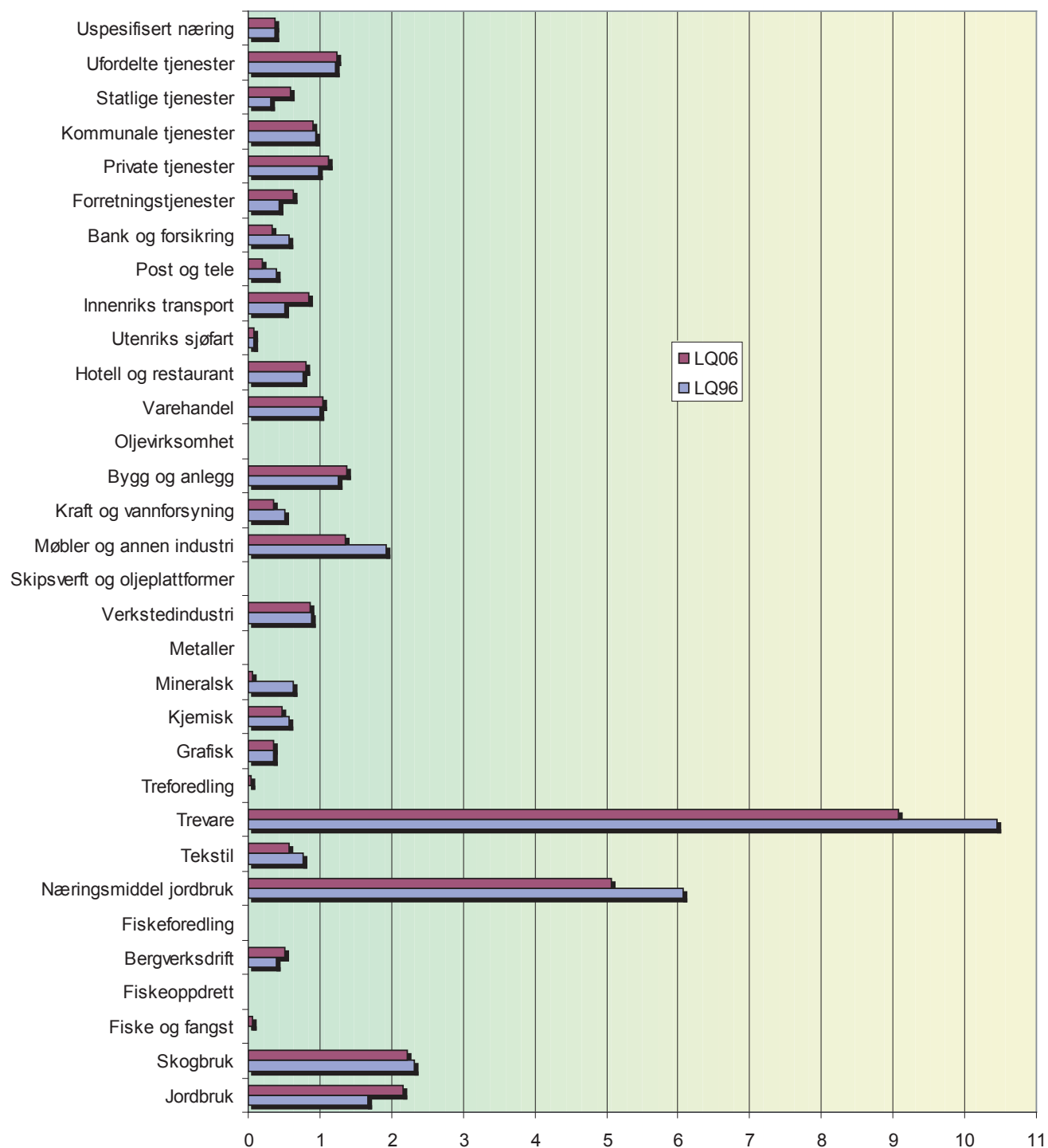
3.3 Næringsstrukturen

En regions nærings sammensetning og spesialisering kan beskrives og analyseres med såkalte lokaliseringkvotienter. En lokaliseringkvotient (LQ) sier om en gitt næring er sterkere eller svakere representert i et område enn det er i forhold til en større referanseregion. Som referanseregion bruker vi Norge.

Lokaliseringkvotienter er konstruert slik at verdien 1,0 svarer til lik representasjon som på landsbasis. En næring som ligger nær 1 i Ringsaker, er varehandelen (se figur 9). Tabellen viser også lokaliseringkvotienter for to tidspunkt, nemlig 1996 og 2006. Her ser vi at lokaliseringkvotienten for varehandelen er litt høyere i 2000, altså har denne næringen forbedret sin posisjon noe i forhold til konkurrentene ute.

De næringene der Ringsaker er markant overrepresentert er jordbruk og skogbruk (overrepresentert til om lag det dobbelte) og særlig næringsmiddelindustri basert på jordbruk og treindustri basert på skogbruk. I disse to industrinæringene er Ringsaker overrepresentert henholdsvis fem og ni ganger i forholdet til landsnivået. Overrepresentasjon på et noe lavere nivå finner vi i bygg og anlegg og møbelindustri, samt private tjenester.

Figur 9: Lokaliseringskvotienter i Ringsaker 1996 og 2006

Lokaliseringskvotienter kan også brukes til å sammenligne ulike regioner, for eksempel Ringsaker mot Hamar-regionen (eksklusive Ringsaker). Disse regionene er sammenlignet i figur 10. Også Hamar-regionen har en betydelig trevareindustri, men er langt fra så spesialisert i denne næringen som Ringsaker. Ringsaker er generelt bedre representert i vareproduksjon enn Hamar-regionen, mens Hamar-regionen bare står sterkt i kraft og vannforsyning, metaller, mineraler, grafisk og bergindustri – dvs. relativt små bransjer målt i sysselsetting.

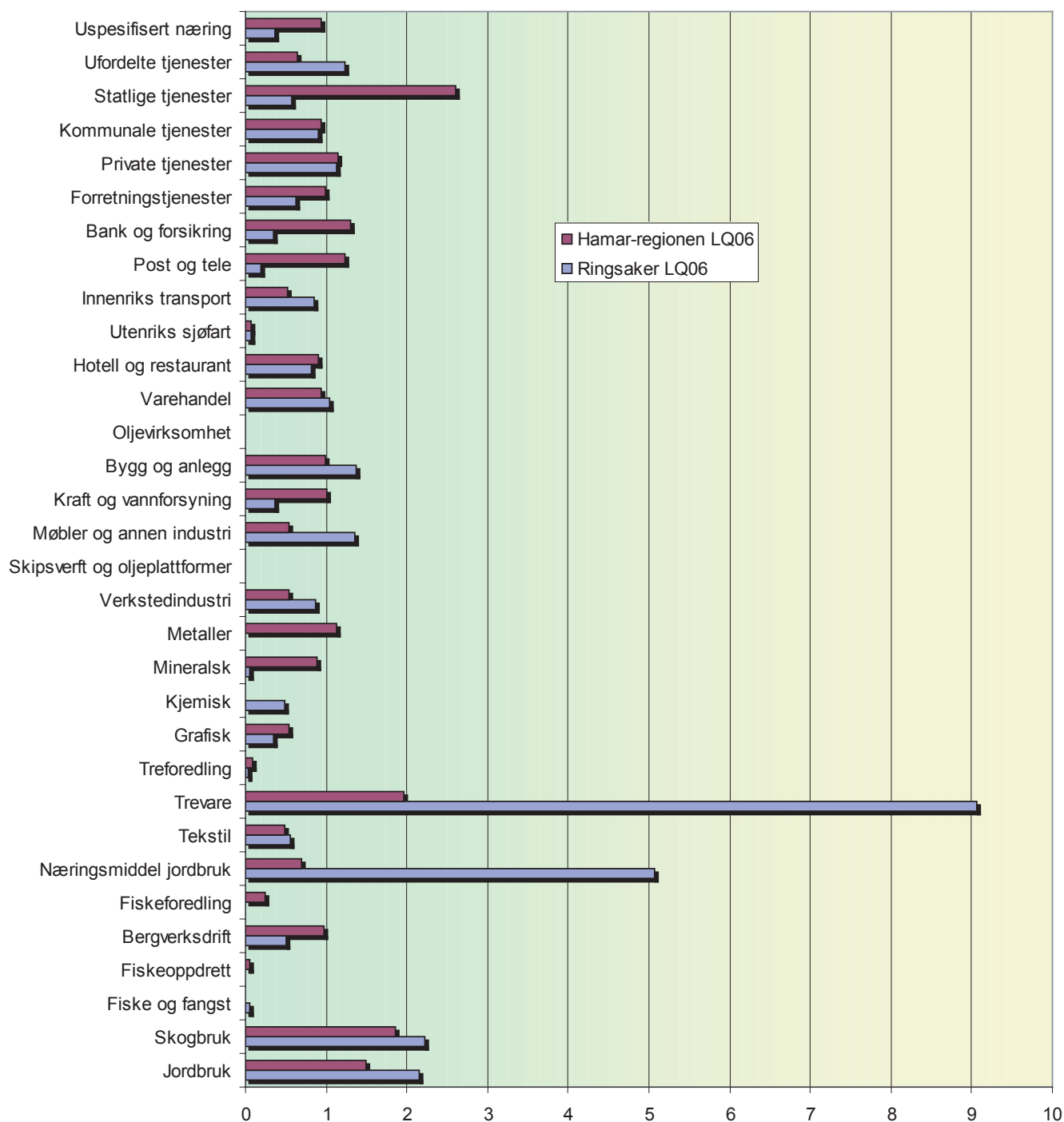
Hamar-regionen er til gjengjeld bedre utrustet innen tjenestene; Statlige, kommunale og private. Hamar-regionen er også best på forretningstjenester, bank og forsikring, samt post og tele. Hamar-regionen har byens og sentralstedets profil, mens Ringsaker har bygdebyens og landbruksnæringenes profil. Overfladisk vurdert kan det se ut til at Ringsaker er tung i de næringene som går tilbake, mens Hamar-regionens styrke er de næringene som vokser og ikke minst er rettet mot publikum. En region som er sterk i servicenæringer rettet mot personmarkedet er attraktiv for folk flest. Tilsvarende er styrke i finans og forretningstjenester en attraksjonskraft for annet næringsliv

Som i demografien er det også i næringsøkonomien nær sammenheng mellom struktur og dynamikk. Det det handler om er å være godt representert i næringer som er i framgang, og ha mindre av dem som er i tilbakegang. Hvordan det er fatt i Ringsaker – og nabo-kommunene – får man best fram gjennom en såkalt skift-andel-analyse. Denne beregner den regionale utviklingen i forhold til en referanseregion, og igjen velger vi Norge. Vi vil her presentere en skift-andel-analyse for to femårsperioder: Fram til århundreskiftet og perioden fram til 2006. Den innledende delen er å se nærmere på referanseregionen: Norge

I perioden 1996-2000 er det to næringer som framhever seg som store og dynamiske i Norge, henholdsvis forretningsmessig tjenesteyting og privat tjenesteyting (tabell 9). De har stort sett hvert sitt marked, men er karakteristiske for framgangsperioder. Forretningsmessig tjenesteyting har en vekst på formidable 80 prosent gjennom fem år, og den er i 2000 den største næringen i Norge med den inndelingen vi her bruker, den utgjør mer enn 10 prosent av arbeidsmarkedet. Privat tjenesteyting vokser med 50 prosent, og utgjør knapt sju prosent av sysselsettingene. På de neste plassene kommer bygg og anlegg, også typisk i oppgangskonjunkturer og hotell og restaurant.

På den andre enden av skalaen finner vi de kontraktive næringene, de som sysselsetter stadig færre fordi de er i tilbakegang. Typiske næringer i kontraksjon når det gjelder antall jobber er kjemisk industri, skogbruk, næringsmiddel, post og tele, bank og forsikring, grafisk industri, kraft og vannforsyning, fiskeforedling, bygging av skip og oljeplattformer, trevareindustri, fiske og fangst, metallindustri, treforedling, jordbruk og tekstilindustri. Hvis en region har mye av disse skal den ha svært dyktige bedrifter for å ha framgang, Her må det imidlertid skytes inn at nedgang i sysselsettingen i *næringene* ikke nødvendigvis betyr at *bedriftene* gjør det dårlig.

Figur 10: Lokaliseringskvotienter i Ringsaker og Hamar-regionen (eksklusive Ringsaker).

Denne rangeringen av vekstkraftige og stagnerende næringer er ikke stabil over tid. Tabell 10 viser en tilsvarende tabell for utviklingen etter 2000. Blant de mest vekstkraftige næringen rager nå oljevirkksomhetene på toppen, fulgt av bl.a. skogbruk, mineralsk industri, bergverksdrift, skipsverft og oljeplattformbygging. Mange har spådd at knappheten på råvaremarkedene vil lede til et skift fra tjenester til materielle næringer, fra konsumvarer til

Tabell 9: Arbeidsplassutviklingen i Norge 1995-2000, rangert etter vekst.

<i>Sektorer</i>	<i>1995</i>	<i>2000</i>	<i>1995-2000</i>	<i>Endr. faktor</i>	<i>Andel 2000</i>
Forretningsmessige tjenester	119082	214658	95576	0,803	0,103
Private tjenester	94064	141027	46963	0,499	0,068
Oljevirkksomhet	13208	16289	3081	0,233	0,008
Bygg og anlegg	119657	144847	25190	0,211	0,069
Hotell og restaurant	58487	68107	9620	0,164	0,033
Utenriks sjøfart	11593	13472	1879	0,162	0,006
Varehandel	278580	317456	38876	0,140	0,152
Mineralsk	8835	9736	901	0,102	0,005
Fiskeoppdrett	3889	4281	392	0,101	0,002
Møbler og annen industri	14146	15167	1021	0,072	0,007
Innenriks transport	100096	107138	7042	0,070	0,051
Kommunale tjenester	453368	478507	25139	0,055	0,229
Bergverksdrift	4388	4605	217	0,049	0,002
Verkstedindustri	70537	71517	980	0,014	0,034
Statlige tjenester	115768	117355	1587	0,014	0,056
Kjemisk	24710	23892	-818	-0,033	0,011
Skogbruk	5350	5093	-257	-0,048	0,002
Næringsmiddel jordbruk	42431	40144	-2287	-0,054	0,019
Post og tele	42267	39598	-2669	-0,063	0,019
Bank og forsikring	48562	45407	-3155	-0,065	0,022
Grafisk	33527	30804	-2723	-0,081	0,015
Kraft og vannforsyning	18771	17123	-1648	-0,088	0,008
Fiskeforedling	13594	12348	-1246	-0,092	0,006
Skipsverft og oljeplattformer	33055	29814	-3241	-0,098	0,014
Trevare	17299	15572	-1727	-0,100	0,007
Fiske og fangst	11322	10134	-1188	-0,105	0,005
Metaller	16207	14511	-1696	-0,105	0,007
Treforedling	11199	9316	-1883	-0,168	0,004
Jordbruk	75452	60369	-15083	-0,200	0,029
Tekstil	10277	7852	-2425	-0,236	0,004
Uspesifisert næring	21741	1686	-20055	-0,922	0,001
Ufordelte tjenester	42764	1081	-41683	-0,975	0,001
Alle næringer	1934226	2088906	154680	0,080	1,000

Tallgrunnlag: SSB Statistikkbanken

råvarer. Statistikken kan gi en viss støtte for slike oppfatninger, men noe entydig mønster er det ikke. Blant kontraksjonsnæringene finner vi nemlig også metallindustri, treforedling og fiskeforedling. Blant tjenestenæringene er nå statlige tjenester på toppen, fulgt av private tjenester og forretningstjenester. Varehandel, transport, hotell og restaurant tilhører også fortsatt vekstnæringene

Tabell 10: Arbeidsplassutviklingen i Norge 2001-2006, rangert etter vekst.

<i>Sektorer</i>	<i>2001</i>	<i>2006</i>	<i>Endring 2000-2006</i>	<i>Endrings- faktor</i>	<i>Andel 2006</i>
Oljevirksomhet	17317	33646	16329	0,943	0,014
Statlige tjenester	137656	250235	112579	0,818	0,105
Private tjenester	157007	187790	30783	0,196	0,079
Skogbruk	5772	6790	1018	0,176	0,003
Forretningstjenester	237114	268511	31397	0,132	0,112
Mineralsk	9624	10792	1168	0,121	0,005
Bygg og anlegg	153623	171774	18151	0,118	0,072
Bergverksdrift	3901	4297	396	0,102	0,002
Skipsverft og oljeplattformer	30675	32616	1941	0,063	0,014
Varehandel	338992	358433	19441	0,057	0,150
Innenriks transport	110490	113466	2976	0,027	0,047
Hotell og restaurant	75584	77345	1761	0,023	0,032
Trevare	16240	16184	-56	-0,003	0,007
Bank og forsikring	47573	46607	-966	-0,020	0,020
Verkstedindustri	77449	74792	-2657	-0,034	0,031
Næringsmiddel jordbruk	43091	41319	-1772	-0,041	0,017
Jordbruk	61256	57769	-3487	-0,057	0,024
Fiskeoppdrett	4816	4506	-310	-0,064	0,002
Kraft og vannforsyning	16926	15541	-1385	-0,082	0,007
Fiske og fangst	13120	11855	-1265	-0,096	0,005
Post og tele	41077	37058	-4019	-0,098	0,016
Kommunale tjenester	523471	460775	-62696	-0,120	0,193
Kjemisk	24210	20944	-3266	-0,135	0,009
Tekstil	7463	6229	-1234	-0,165	0,003
Grafisk	33112	27223	-5889	-0,178	0,011
Møbler og annen industri	15280	12554	-2726	-0,178	0,005
Metaller	14731	11935	-2796	-0,190	0,005
Treforedling	9119	6406	-2713	-0,298	0,003
Fiskeforedling	13809	9498	-4311	-0,312	0,004
Ufordelte tjenester	1490	965	-525	-0,352	0,000
Utenriks sjøfart	14381	9102	-5279	-0,367	0,004
Uspesifisert næring	3616	2028	-1588	-0,439	0,001
Alle næringer	2259985	2388985	129000	0,057	1,000

Tallgrunnlag: SSB Statistikkbanken

I en skift-andel-analyse er poenget om den regionen man studerer henger med i den nasjonale veksten. Vi holder da rede på vesttilbøyeligheten i alle næringer på nasjonalt nivå, og ser om den regionale utviklingen er bedre eller dårligere. Metoden innebærer ganske enkelt å stille opp den nasjonale utviklingen som målestokk for den regionale utviklingen. Vi stiller opp to typer forventet utvikling: Den ene basert på næringsutviklingen totalt, den andre på den spesifikke nærings sammensetningen.

Dette er vist i tabellene på de neste sidene. Tabell 11 viser utviklingen for Ringsaker i perioden fram til 2000, og tabell 12 følger opp utviklingen forbi 2000 (tilsvarende tabeller fins også for Hamar-, Gjøvik- og Lillehammer-regionen i vedlegg).

I tabellen for Ringsaker forventet (A) vi en total vekst på 959 arbeidsplasser ut fra den nasjonale tendensen. Men den faktiske jobbveksten (V) i perioden stoppet på 676 nye arbeidsplasser. Vi sier derfor at Ringsaker har et *negativt* regionalt skift (RS), som er differansen mellom den faktiske utviklingen og den forventede. Det dreier seg her om 293 arbeidsplasser i minus. Dette er altså arbeidsplasser kommunen har tapt fordi Ringsaker har litt for mye næringer i tilbakegang og ikke nok næringer i framgang,

Hvis vi vil ha et grundigere svar kan vi spørre om *næringsstrukturen* har virket gunstig eller ugunstig inn på denne utviklingen. Vi ser at den summerte effekten av næringene (AN) utgjør 511 arbeidsplasser. Det er mindre enn den faktiske utviklingen, så dermed har faktisk Ringsaker blitt straffet for sin uheldige struktur. Men til gjengjeld vinner Ringsaker 165 arbeidsplasser i konkurranse med andre regioner, og dette modifierer virkningene av den uheldige strukturen.

Vi kan sammenfatte dette slik: Regionen fikk en vekst (V) på 676 arbeidsplasser, men nådde ikke sin *forventede* utvikling (A), til det manglet den 283 arbeidsplasser. Dette kaller vi et regionalt skift (RS). Det negative skiftet skyldes i all hovedsak en uheldig næringsstruktur (RS- AN) som ga 448 i minus. Men konkurransefaktoren i næringene (AN) modifiserte denne beregnede nedgangen med 165 arbeidsplasser. At kommunen i det hele tatt har sysselsettingsvekst, og at konkurranseevnen er god, er naturligvis positive trekk å merke seg. Men holder den gode utviklingen seg forbi århundreskiftet?

Tabell 11: Skift-andel tabell for Ringsaker 1995-2000

Sektorer	1995	2000	V	A	AN	V-AN	Andel	LQ
			Endr. 1995-00	Forv.tot.	Forv.nær	Diff.	2000	2000
Jordbruk	750	691	-59		-150	91	0,055	1,887
Skogbruk	89	102	13		-4	17	0,008	3,302
Fiske og fangst			0		0	0	0,000	0,000
Fiskeoppdrett			0		0	0	0,000	0,000
Bergverksdrift	9	5	-4		0	-4	0,000	0,179
Fiskeforedling			0		0	0	0,000	0,000
Næringsmiddel jordbruk	1579	1451	-128		-85	-43	0,115	5,960
Tekstil	39	50	11		-9	20	0,004	1,050
Trevare	934	829	-105		-93	-12	0,065	8,779
Treforedling			0		0	0	0,000	0,000
Grafisk	69	84	15		-6	21	0,007	0,450
Kjemisk	128	76	-52		-4	-48	0,006	0,525
Mineralsk	149	5	-144		15	-159	0,000	0,085
Metaller			0		0	0	0,000	0,000
Verkstedindustri	545	532	-13		8	-21	0,042	1,227
Skipsverft/oljeplattformer.		1	1		0	1	0,000	0,006
Møbler og annen industri	57	195	138		4	134	0,015	2,120
Kraft og vannforsyning	60	56	-4		-5	1	0,004	0,539
Bygg og anlegg	884	1063	179		186	-7	0,084	1,210
Oljevirkosomhet			0		0	0	0,000	0,000
Varehandel	1748	1950	202		244	-42	0,154	1,013
Hotell og restaurant	331	330	-1		54	-55	0,026	0,799
Utenriks sjøfart	7	9	2		1	1	0,001	0,110
Innenriks transport	345	648	303		24	279	0,051	0,997
Post og tele	121	84	-37		-8	-29	0,007	0,350
Bank og forsikring	173	135	-38		-11	-27	0,011	0,490
Forretningstjenester	264	651	387		212	175	0,051	0,500
Private tjenester	384	852	468		192	276	0,067	0,996
Kommunale tjenester	2835	2625	-210		157	-367	0,207	0,905
Statlige tjenester	267	222	-45		4	-49	0,018	0,312
Ufordelte tjenester	149	12	-137		-145	8	0,001	1,830
Uspesifisert næring	76	10	-66		-70	4	0,001	0,978
Alle næringer	11992	12668	676	959	511	165	1,000	1,000

Tallgrunnlag: SSB Statistikkbanken

Tabell 12: Skift-andelstabell for Ringsaker, 2001-2006

Sektorer	2001	2006	V Endr. 2001-06	A Forv. totalt	AN Forv. næring.	V-AN Diff.	Andel 2006	LQ 2006
Jordbruk	798	751	-47		-45	-2	0,055	2,287
Skogbruk	102	77	-25		18	-43	0,006	1,995
Fiske og fangst	5	4	-1		0	-1	0,000	0,059
Fiskeoppdrett			0		0	0	0,000	0,000
Bergverksdrift	5	12	7		1	6	0,001	0,491
Fiskeforedling		1	1		0	1	0,000	0,019
Næringsmiddel jordbruk	1515	1312	-203		-62	-141	0,097	5,587
Tekstil	41	25	-16		-7	-9	0,002	0,706
Trevare	911	885	-26		-3	-23	0,065	9,621
Treforedling		2	2		0	2	0,000	0,055
Grafisk	74	69	-5		-13	8	0,005	0,446
Kjemisk	77	70	-7		-10	3	0,005	0,588
Mineralsk	4	3	-1		0	-1	0,000	0,049
Metaller		1	1		0	1	0,000	0,015
Verkstedindustri	516	406	-110		-18	-92	0,030	0,955
Skipsverft og oljeplattf.	1	3	2		0	2	0,000	0,016
Møbler og annen industri	174	125	-49		-31	-18	0,009	1,752
Kraft og vannforsyning	50	37	-13		-4	-9	0,003	0,419
Bygg og anlegg	1178	1278	100		139	-39	0,094	1,309
Oljevirkosomhet		1	1		0	1	0,000	0,005
Varehandel	2002	2123	121		115	6	0,156	1,042
Hotell og restaurant	415	370	-45		10	-55	0,027	0,842
Utenriks sjøfart	8	6	-2		-3	1	0,000	0,116
Innenriks transport	667	565	-102		18	-120	0,042	0,876
Post og tele	84	46	-38		-8	-30	0,003	0,218
Bank og forsikring	137	98	-39		-3	-36	0,007	0,370
Forretningstjenester	727	895	168		96	72	0,066	0,586
Private tjenester	992	1053	61		194	-133	0,078	0,987
Kommunale tjenester	2906	2862	-44		-348	304	0,211	1,093
Statlige tjenester	285	479	194		233	-39	0,035	0,337
Ufordelte tjenester	9	11	2		-3	5	0,001	2,006
Uspesifisert næring	18	8	-10		-8	-2	0,001	0,694
Alle næringer	13701	13578	-123	782	257	-380	1,000	1,000

Tallgrunnlag: SSB Statistikkbanken

Vi er nå så fortrolige med skift-andel-terminologien at vi raskt kan kommentere statusen for tiden etter 2000 (tabell 11) De essensielle tallene er sammenfattet i en liten tabell (tabell 12). Vi ser da med en gang at regionen ikke klarer å leve opp til utviklingen før 2000, for en vekst på 676 arbeideplasser snus nå til en nedgang på 123. Det er langt under forventet, og dermed blir det negative regionale skiftet større. Dette skiftet kan føres tilbake til både en mer negativ struktur, og at konkurranseevnen er snudd fra pluss til minus.

Tabell 13: Skift-andels-faktorer før og etter 2000.

Ringsaker	1996-2000	2001-2006
Tilvekst (V)	676	-123
Forv. næringsendring (A)	959	782
Forv i næringene (AN)	511	257
Regionalt skift (RS)	-283	-905
Struktur (S = AN – A)	-448	-525
Konkurranse (K = RS – S)	165	-380

Det er viktig å minne om at dette er *beregnete* tap og gevinster. Når det kommer til stykket er det den faktiske vekst eller nedgang som teller. Det skift-andel-analysen viser i tillegg er hva som gir vekst og hva som gir nedgang. Dataene kan også brukes til å sammenligne regionenes prestasjoner, slik vi har gjort i en tilsvarende tabell (komplett tallgrunnlag i vedlegg).

Tabell 14: Skift-andel-komponenter for Ringsaker med naboregioner, 2001-2006.

Skift-andel-faktorer	Region			
	Ringsaker	Hamar.	Gjøvik	Lillehammer
Tilvekst (V)	-123	1948	912	1265
Forv. næringsendring (A)	782	1374	1754	1044
Forv i næringene (AN)	257	1411	305	1035
Regionalt skift (RS)	-905	574	-842	221
Struktur (S = AN – A)	-525	37	-1449	-9
Konkurranse (K = RS – S)	-380	537	607	230

Hamar-regionen er motsatsen til Ringsaker: Veksten er positiv, sterkere enn forventet, og både struktur- og konkurransekomponenten bidrar positivt. Gjøvik regionen når ikke opp til den forventede utviklingen, hovedsakelig pga. sterkt negativ struktur. Men denne struktureffekten dempes kraftig av svært positiv konkurranseevne. Lillehammer-regionen har i likhet med Hamar et positivt skift, men strukturen teller (marginalt) negativt. Konkurranseevnen er derimot god. Vinneren forbi 2000 er: Hamar-regionen! Det er ikke lett å kjempe om viktige arbeidsplasser med en slik nabo!

Skift-andelsanalyse handler om å finne de positive trekkene, og bygge videre på dem. Det er alltid noen næringer som har vekst, og i mange tilfeller kan det være mer fruktbart å sikre disse enn stampe fram dynamikk der den knapt finnes. La oss kaste et nytt blikk på Norge og Ringsaker for å oppsummere hva som går godt i landet og regionen etter 2000.

Tabell 15: Vekstnæringer i Norge 2001-2006, rangert etter endring

<i>Norge</i>	<i>Syssetting</i>		<i>Andeler</i>		<i>Endring</i>
	<i>2001</i>	<i>2006</i>	<i>2001</i>	<i>2006</i>	<i>2001-06</i>
Totalt	2259985	2388985	1	1	0,057
5 Olje- og gass	17317	33646	0,01	0,01	0,943
50 Statlig tjenesteyting	137656	250235	0,06	0,1	0,818
60 Div. undervisning	21	38	0	0	0,81
41 Innenriks sjøfart	8842	13938	0	0,01	0,576
63 Ufordelt kultur	2	3	0	0	0,5
45 Eiendomsdrift	23170	30418	0,01	0,01	0,313
24 Mineralsk industri	6661	8067	0	0	0,211
48 Privat tjenesteyting	157007	187790	0,07	0,08	0,196
2 Skogbruk	5772	6790	0	0	0,176
7 Bryting av malm	371	416	0	0	0,121
36 Bygge- og anlegg	153623	171774	0,07	0,07	0,118
46 Forretningstjenester	202524	225856	0,09	0,09	0,115
20 Oljeraffinering	1081	1166	0	0	0,079
47 Forskning og utvikling	11420	12237	0,01	0,01	0,072
31 Skip og oljeplattformer	30675	32616	0,01	0,01	0,063
38 Varehandel	316709	335338	0,14	0,14	0,059
30 Prod.instrumenter	7327	7648	0	0	0,044
28 Maskinvareindustri	24543	25510	0,01	0,01	0,039
37 Bilreparasjon	22283	23095	0,01	0,01	0,036
39 Hotell og restaurant	75584	77345	0,03	0,03	0,023
27 Metallvareindustri	21138	21391	0,01	0,01	0,012
Sum vekstnæringer	1223726	1465317	0,53	0,59	

Kilde: SSB Statistikkbanken

Tabell 15 viser vekstnæringer rangert etter dynamikk. Noen næringer er så små at vi ikke behøver å bry oss med dem, men andre er både store og vekstkraftige. Olje og gassnæringen er ikke stor, men svært vekstkraftig og dessuten skaper den ringvirkninger i for eksempel bygging av skip og oljeplattformer. Ringsaker er avskåret fra å delta tungt i disse næringene, skjønt underleveranser forekommer.

Vekstnæringene har forbi århundreskiftet et forholdsvis industrielt preg, mens tjenestenæringene skyves nedover. Som vi også har nevnt preges de av en viss råvareorientering, stikk i strid med alle prognoser om en lettere, mer teknologitung industrivekst. Ringsaker er råvarerikt, og burde falle godt inn i denne profilen.

Vekstnæringene betyr mye i den samlede økonomien. For landet som helhet svarte disse næringene for 53 prosent av sysselsettingen i 2001, 59 prosent i 2006. Finner vi noe tilsvarende i Ringsaker? Ja, men lista over vekstnæringer i Ringsaker er kortere (tabell 16). De utgjør likevel en stor andel av totalsysselsettingen, stigende fra 40 til 45 prosent i perioden 2001 til 2006. De er altså slett ikke marginale.

Selv om vi nå vet at denne perioden ga nedgang i antall arbeidsplasser i kommunene, må det noteres som svært positivt at kommunen henter seg inn i tjenesteytingen: Den statlige tjenesteytingen øker sterkt, der den regionale sykehusadministrasjonen veier tungt. Eiendomsdrift er også blitt en betydelig næring i kommunen, med virksomhet i de øvrige regionene også. Den forretningsmessige tjenesteytingen er fortsatt med (selv om den lå høyere på slutten av nittitallet). Det er en strategisk svært viktig næring *for andre næringer*, men det er selvsagt positivt at den i seg selv er blitt så tallmessig stor. Så må det også noteres med tilfredshet at mer forbrukerrettede tjenester også vokser: Varehandel, privat tjenesteyting, reparasjon av kjøretøy.

Tabell 16: Vekstnæringer i Ringsaker 2001-2006, rangert etter endring.

<i>Ringsaker</i>	<i>Syssetting</i>		<i>Andeler</i>		<i>Endring 2001-2006</i>
	<i>2001</i>	<i>2006</i>	<i>2001</i>	<i>2006</i>	
Totalt	13701	13578	100 %	100 %	-0,9 %
50 Statlig tjenesteyting	285	479	2 %	4 %	68,1 %
45 Eiendomsdrift	87	128	1 %	1 %	47,1 %
27 Metallvareindustri	87	114	1 %	1 %	31,0 %
62 Ufordelte helsetjenester	9	11	0 %	0 %	22,2 %
28 Maskinvareindustri	121	147	1 %	1 %	21,5 %
46 Forretningsmessig tjenesteyting	622	751	5 %	6 %	20,7 %
37 Reparasjon av motorkjøretøy og	159	185	1 %	1 %	16,4 %
29 Elektrovareindustri	62	71	0 %	1 %	14,5 %
36 Bygge- og anleggsvirksomhet	1178	1278	9 %	9 %	8,5 %
48 Privat tjenesteyting	992	1053	7 %	8 %	6,1 %
38 Varehandel	1843	1938	13 %	14 %	5,2 %
Sum vekstnæringer	5445	6155	40 %	45 %	

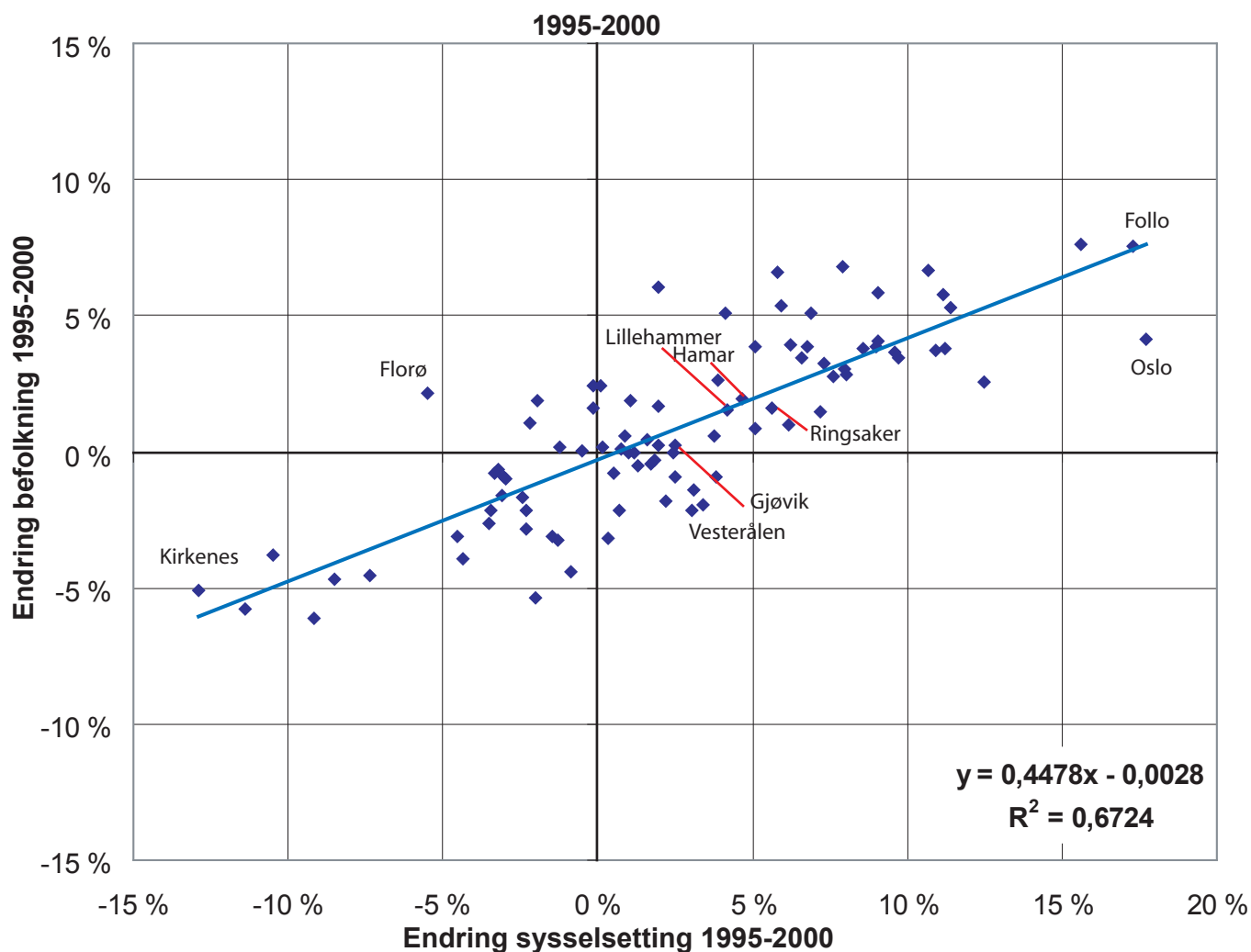
Tallgrunnlag: SSB Statistikkbanken

4 Hva er problemet i Ringsaker?

Her, på steget fra nåtid til framtid, kan det være grunn til å ta opp igjen det grunnleggende spørsmålet: Hva er egentlig problemet med Ringsaker? Er det befolkningsutviklingen? Er det sysselsettingsutviklingen?

Nedenfor viser vi tre figurer som sammenfatter de to dimensjonene, jobb- og befolkningsdynamikken, i et xy-diagram. Langs x-aksen kan vi horisontalt avlese jobbveksten (eller nedgangen med minusverdier), og tilsvarende gir y-aksen endringen i befolkningen. Det er i alt 89 regionale enheter med i dette plottet, det vil si 87 økonomiske regioner, pluss Hamar-regionen og Ringsaker (som er delt i to regioner). En verdi er fjernet, nemlig regionen Ullensaker/Eidsvoll. Den nye flyplassen på Gardermoen åpnet i 1998, og dermed fikk Ullensaker over natta om lag 10.000 nye arbeidsplasser. Denne regionene er så ekstrem at den sprenger alle skalaer, og er derfor tatt ut her.

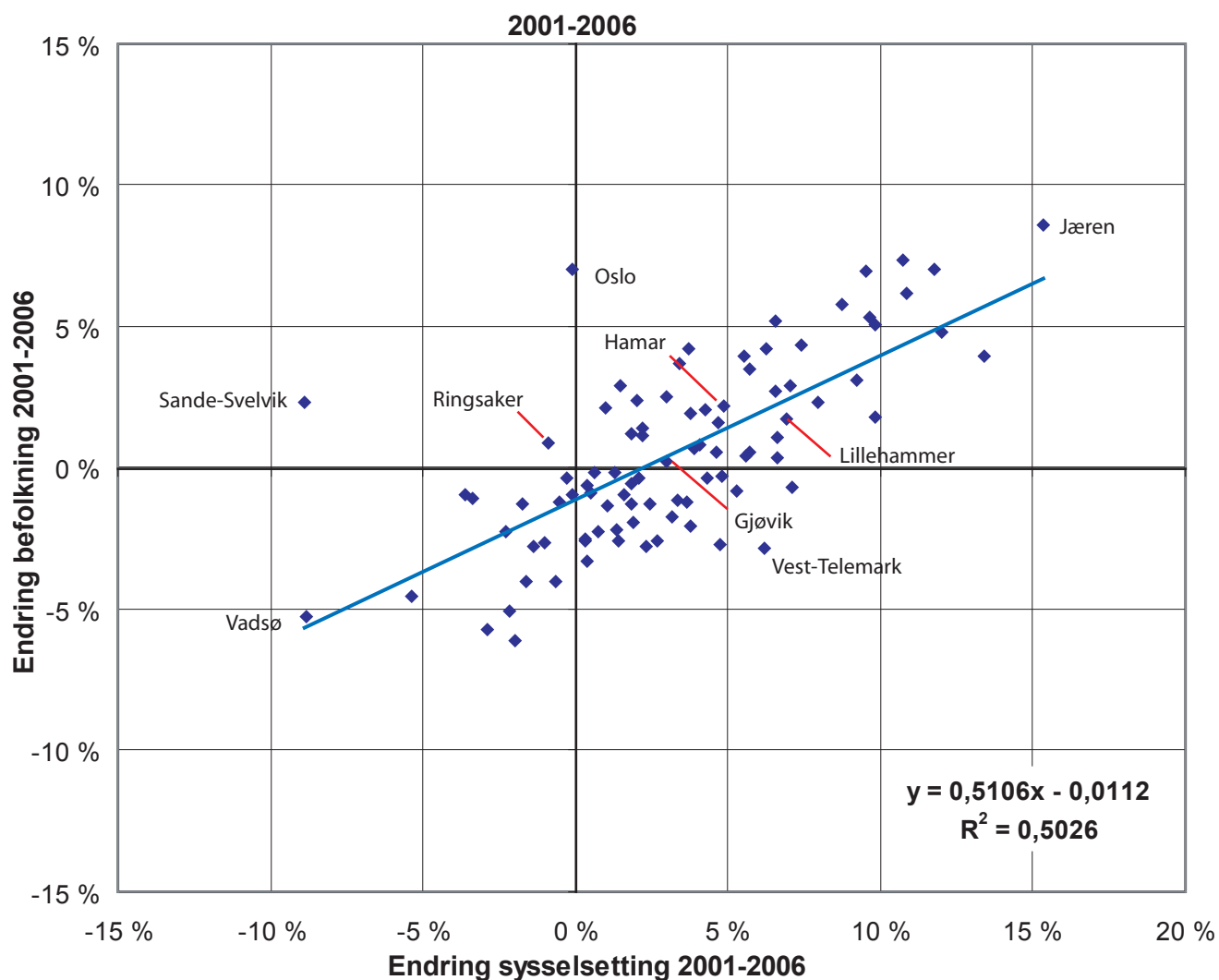
Figur 11: Vekst i sysselsetting og befolkning, 1995-2000

Av de grunnene vi har nevnt foran om statistikkføring av sysselsetting, er statistikken her presentert i to perioder. Gjennom figurene har vi tegnet inn en såkalt regresjonslinje, som uttrykker den statistiske sammenhengen mellom de to størrelsene. Kurven sier at det er en viss sammenheng. I figur 11 ser vi at en jobbvekst på fem prosent *tendensielt* vil gi en befolkningsvekst på ca to prosent. Men som vi ser av punktsvermen er det mange unntak.

I øverste høyre kvadrant finner vi vekstregionene med framgang både i sysselsetting og befolkning. Mjøs-regionene plasserer seg på slutten av den 20. århundret her. Vi ser her at Ringsaker plasserer seg relativt gunstig med betydelig jobbskaping, men også en viss befolkningsvekst. Sysselsettingsveksten er på topp rundt Mjøsa, men Ringsaker får ikke stor uttelling av denne i form av nye innbyggere. Lillehammer og Hamar ligger omtrent på regresjonslinjen med noe lavere sysselsettingsvekst, men høyere befolkningsvekst. Svakest er resultatene i Gjøvik-regionen, som riktignok vokser i sysselsetting, men ikke i befolkning. Men

Figur 12: Vekst i sysselsetting og befolkning, 2001-2006

regionene rundt Mjøsa befinner seg definitivt ikke i veksttoppen. Sterkest er jobbveksten i Oslo (svarer til Oslo kommune), men befolkningen vokser relativt svakere. Den kommunen som får høyest uttelling både i jobber og folk er Follo, altså den sydlige forstadsregionen til Oslo.

I de tre øvrige kvadrantene finner vi da øverst til venstre de regionene som går tilbake i sysselsetting, men likevel vokser i folketall. Det kan synes som en paradoksal kombinasjon, men uttrykker at regionen har stedsqualiteter som gjør den attraktiv – til tross for at sysselsettingen svikter. I nedre høyre hjørne har vi regioner med sysselsettingsvekt, men uten tilsvarende appell i befolkningen. En av de mest ekstreme regionene er her Vesterålen. I Nederste venstre hjørne finner vi de typiske distriktsregionene, der Kirkenes illustrerer en ekstrem posisjon. Her er det nedgang både i befolkning og sysselsetting.

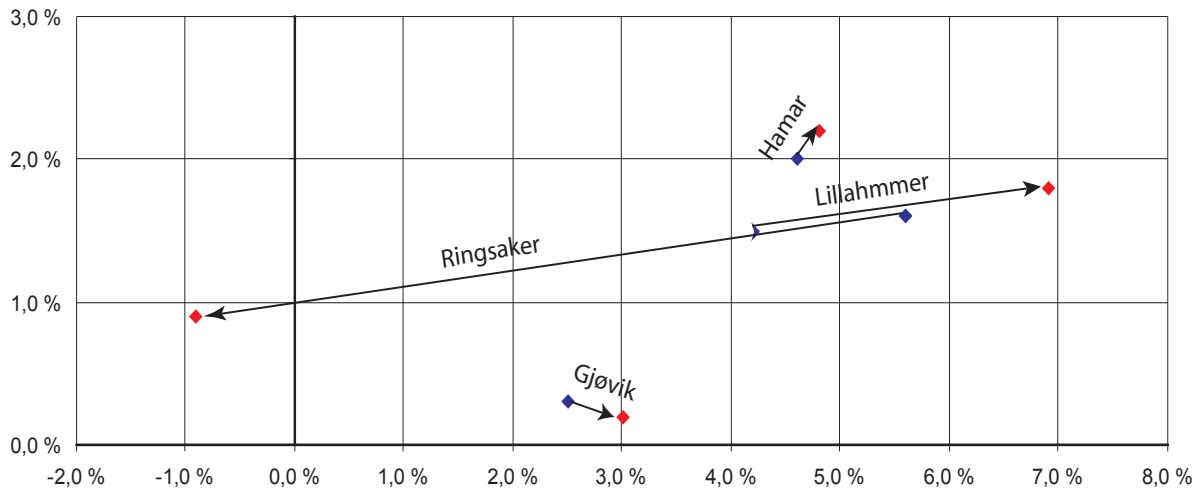
Forbi århundreskiftet skjer det forandringer (figur 12). Punktvermen er omtrent den samme, men det er nye regioner som inntar tet- og taperposisjonene. Den ubestridt mest framgangsrike regionen er Jæren, med parallell vekst i jobber og bosetting. Lillehammer har etter 2000 opplevd forsterket sysselsettingsvekst, men det gir ikke større utslag på befolkningsstørrelsen. Hamar- og Gjøvik-regionen har mindre endringer, mens Ringsaker beveger seg til minussiden når det gjelder sysselsettingen. Til sammenligning så har også Oslo en svakt negativ sysselsetting i det nye århundret, men der er befolkningsutviklingen helt i tetskiktet.

Hvis disse tendensene fortsetter kan både Ringsaker og Gjøvik-regionen havne under nullstreken med tilbakegang i folketallet. Likheten mellom Gjøvik og Ringsaker-regionen er at de begge har vært solide industriområder, som har måttet ta tøffe omstillinger rundt århundreskiftet. Forskjellen er at Gjøvik er dynamisk når det gjelder sysselsetting, men definitivt ikke når det gjelder befolkning. Det gir en antydning om stedssvikt. Ringsaker opplever nedgang i sysselsettingen, men en liten befolkningsvekst. Det peker mot en viss næringssvikt. Hvis denne negative næringsutviklingen smitter over på bosettingen og befolkningen, havner Ringsaker i en ren distriktsposisjon (verdiene for alle regionene er vist i vedlegg).

I disse figurene konkurrerer mjøsregionene med alle andre regioner, og siden de havner midt i punktvermen er det ikke lett å avlese posisjonen nøyaktig. I figur 13 har vi derfor trukket ut mjøsregionene og tilpasset målestokken for deres posisjoner. Vi har da ganske enkelt plottet inn posisjonen fra perioden før århundreskiftet (blå plott, 1995-2000) med posisjonen etter århundreskiftet (rød plott, 2001-2006). Mellom disse plottene har vi trukket en linje som beskriver regionens forbedring eller forverring før og etter 2000.

Hamar-regionen forbedrer posisjonen, men ganske marginalt. Gjøvik forverrer den noe ved ikke å kapre flere innbyggere, men også det er marginalt. Disse to tilfellene kan derfor best karakteriseres som *status quo*. Det er Lillehammer og Ringsaker som står for

Figur 13: Vekst i sysselsetting og befolkning, 2001-2006

de store endringene. Den sterkeste forbedringen finner vi i Lillehammer, men den er nesten utelukkende knyttet til sysselsettingen. Folketallet er noenlunde uendret. Den sterke negative utviklingen finner vi altså i Ringsaker, og den er mest negativ på sysselsettingssiden.

Vi holder etter denne gjennomgangen av statistikken fast ved at både befolkningsutviklingen og næringsutviklingen er et problem for Ringsaker. Riktignok er det slik at den siste perioden, 2001-2006, innebærer en vekst i befolkningen på 0,9 prosent, men det er samtidig en nedgang i antall arbeidsplasser på minus 0,9 prosent. Men disse tallene er begge så nær null at oppsummeringen ikke kan bli annet enn at Ringsaker har plassert seg i en nullvekstposisjon.

Hva slags framtid kan vi beskrive med et slikt utgangspunkt?

Del II

Framtidsanalysen:

Scenarier for Ringsaker 2008-2030

5. Et basisscenario mot 2030: Ringsaker i trendenes vold.

5.1 Særnorske utfordringer

I den foregående analysen har vi sammenlignet med Norge. En viktig grunn til det er at nasjonalstaten danner et viktig institusjonelt rammeverk for regionene og kommunene. Uten en bevisst distrikts- og regionalpolitikk hadde neppe Norge vært så desentralisert som det er i dag. I tillegg kan vi si at alle de regionale hensyn som tas i annen politikk – landbrukspolitikk, jordbrukspolitikk, kulturpolitikk, mediepolitikk, forsvarspolitikk osv., bidrar tungt til konsolideringen av bosettingen i mindre sentrale deler av Norge.

Men kan vi regne med denne nasjonale beskyttelsen i fortsettelsen? Vil ikke Norge bli tvunget til å avvikle alle sosiale og regionale hensyn i den nasjonale politikken, og underkaste oss en global frihandel som forbyr slike særordninger? På noen områder vil nok det skje, og det skal vi komme tilbake til. Men vi har også særnorske utfordringer som vi kan møte på ulikt vis, og i innledningen til dette framtidsbildet rekapitulerer vi fem slike.

(1) Den skjeve demografien. Norge har gjennom etterkrigstiden gått gjennom fundamentale demografiske transformasjoner. I mellomkrigstiden og krigstiden var fødselstilbøyeligheten Norge meget lav, og det lå an til en reell befolkningsnedgang. Men så tok fødselstallene seg kraftig opp under fredsrusen og de neste 25 årene. Ikke siden jobbetiden under første verdenskrig hadde Norge opplevd en sterkere boom.

Ved slutten av sekstitallet begynte fødselstilbøyeligheten å falle, og den har siden vært lavere enn det som skal til for å fornye befolkningen. Det er imidlertid ikke befolkningsdynamikken som bekymrer, men mer den uheldige strukturen som nå har oppstått på grunn av den ujevne befolkningsutviklingen. Ved inngangen til 2010-tallet opplever vi at antall eldre i pensjonsalder begynner å øke, enten vi regner fra 60, 62 eller 67 års alder. Deretter følger en økning blant de virkelig gamle over åtti år.

Den generasjonen som har vært på vei inn i arbeidslivet de siste 20 årene er klart mindre enn den foregående, og slik blir det også framover. De yrkesaktive får altså en stor omsorgsbyrde å bære på: Mange eldre pr. yrkesaktiv. Samfunnet velger å bruke store ressurser på å mestre denne lange eldrebølgen, og den kommer til å vare lenge – helt inn på 2050-tallet. Ringsaker nyter godt av opptrappingen i eldreomsorgen, men eldrefokuseringen går uvegerlig ut over andre ting. Er det kanskje innvandring som er løsningen?

(2) Innvandringsbølge. Like mye som vi kan snakke om en eldrebølge, kan vi snakke om en innvandringsbølge. Denne er for så vidt godt i gang ved inngangen til 2000-tallet, men pga.

situasjonen i eldreomsorgen blir innvandringen forsterket. Nå trenger vi for så vidt folk i alle sektorer, og et uheldig utfall er om offentlig sektor tar alle de nye yrkesaktive, og etterlater den private sektoren med kronisk bemanningskrise.

Innvandring er ikke en ny opsjon for Norge, tvert om har det vært det normale siden syttitallet. Etter hvert som den norske fruktbarheten har falt, er det også innvandringen som har utgjort den klart største delen av befolkningstilveksten. Spørsmålet er altså ikke om vi skal åpne for innvandring, det har vi alt gjort; spørsmålet er om vi fortsatt skal ha høy innvandring eller om vi skal stramme til.

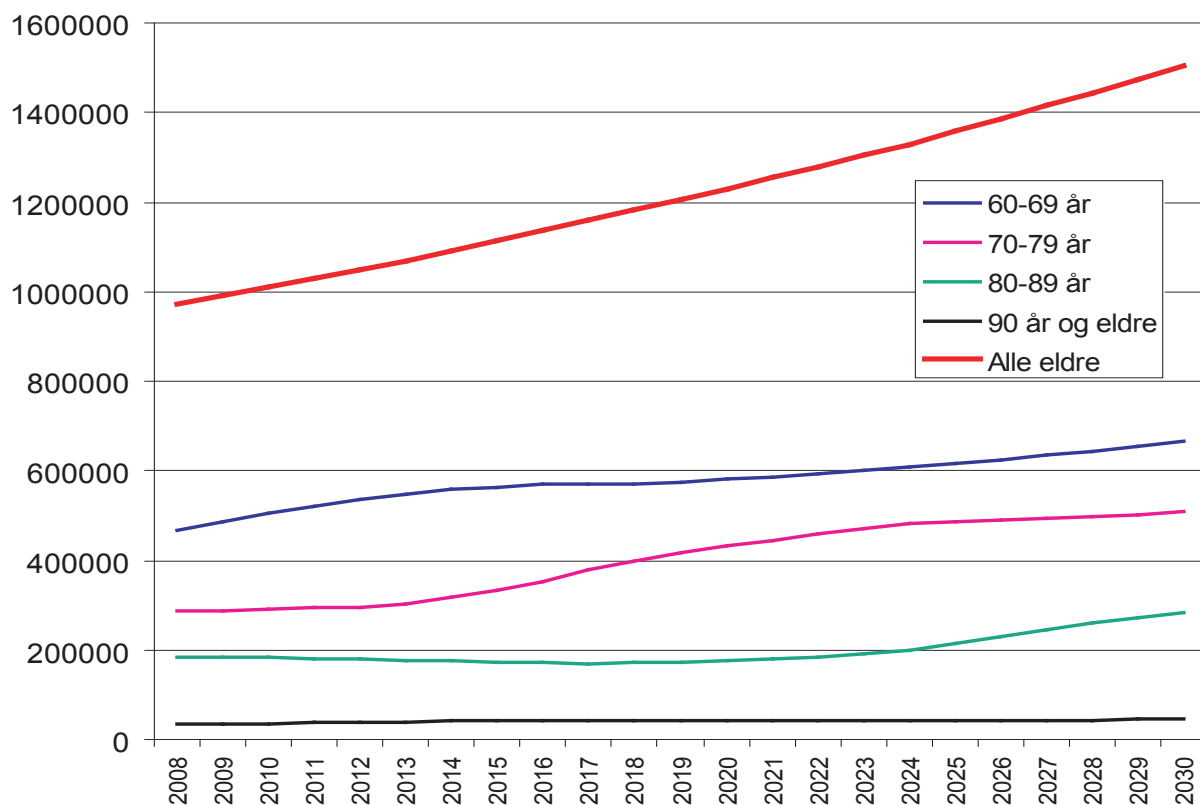
Det er imidlertid ikke innlysende at innvandringen er en løsning på de problemene vi har på arbeidsmarkedet. Etter hvert vil jo også mange innvandrere og snart også deres avkom melde seg som pensjonister og omsorgstrengende. Dessuten er integrasjonen et problem. Lykkes vi ikke å få innvandrerne integrert i samfunnslivet og på arbeidsmarkedet, står vi igjen med et problem som kommer i tillegg til eldrebølgen.

Det som interesserer oss mest på det stramme arbeidsmarkedet er den kompetente arbeidskraften, sykepleiere, ingeniører etc. Men der møter vi et moralsk problem, for de landene vi henter dem fra trenger jo også i høy grad dette personellet selv. Dessuten ser det ut til at kompetanseflytterne fra nyindustrialiserte land foretrekker Amerika eller Oceania framfor Europa. Kanskje er dette en effekt av at de europeiske landene har vært koloniherrer i Asia, Afrika og Sør-Amerika.

(3) Postindustrielt samfunn/post-oljesamfunn. Industrisamfunnet er intimt knyttet til sine viktigste energiråvarer: Kull og koks, olje og gass, kort sagt fossilt brensel. Industrialderen har vært fossilalderen. Før industrialderen var det vann, vind, bioenergi og muskelkraft som drev produksjonssystemene. Etter industrialderen, slik vi kjenner den, må vi tilbake til utgangspunktet, dvs. de fornybare energikildene.

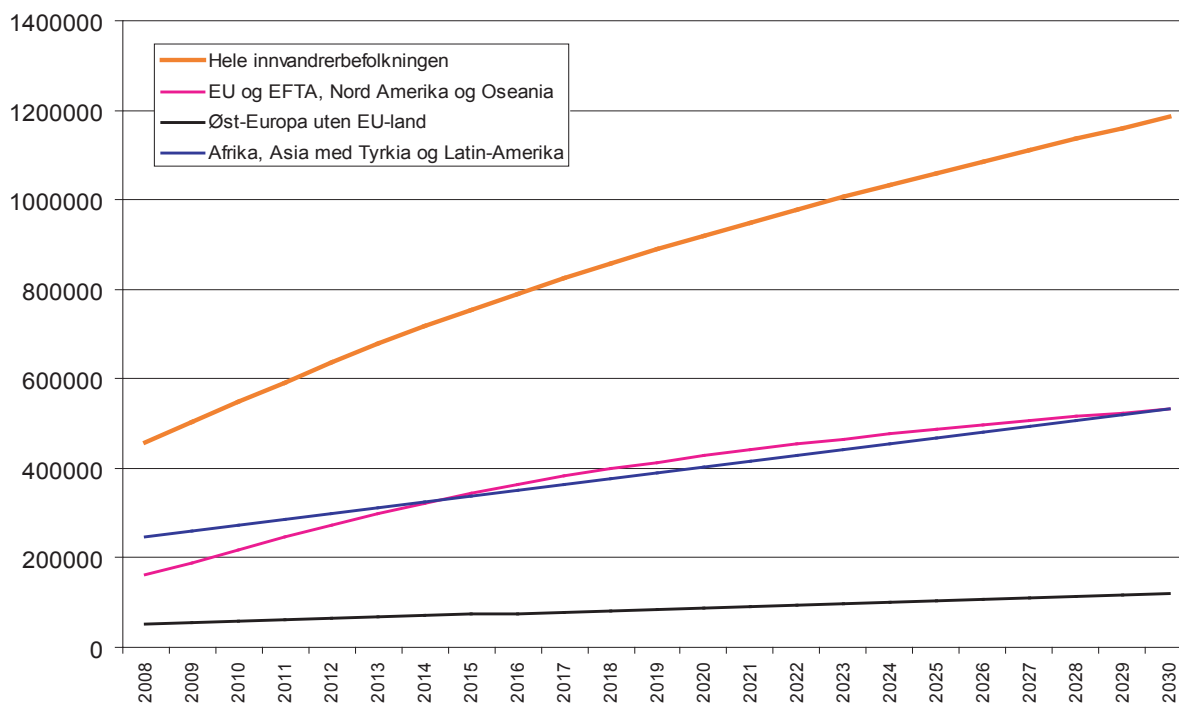
Denne overgangen blir antakelig særlig smertefull for de nasjonene som er rike på fossilt brensel, som Norge. Vi har faset oljen inn i omtrent den samme perioden som vi har faset industrien ut. Det var omkring 1973 at oljeinntektene begynte å strømme inn i det norske samfunnet, og omtrent da begynte også nedgangen i de tradisjonelle industrinæringene. Norge er slett ikke avindustrialisert forbi år 2000, men industriens andel av det totale produksjonssystemet er mindre enn før. Når det gjelder verdiskaping og eksport er dette mer enn kompensert med oljeproduksjonen.

Men omtrent samtidig som vi skal ta hånd om den raskt voksende eldrebefolkningen, og kanskje skal integrere en større strøm innvandrere, skal vi altså foreta en omlegging fra industri og oljesamfunn til noe vi ikke kjenner. Nå har for så vidt Norge alltid hatt rikelig med naturressurser, og en opsjon kan være å videreutvikle elektrokjemisk- og elektrometallurgisk

Figur 14: Aldring i ulike aldersklasser.

Tallgrunnlag: SSB Statistikkbanken

Figur 15: Økende strøm av innvandrere.

Tallgrunnlag: SSB Statistikkbanken

industri. Men vil vi fortsette å bruke våre rene kraftressurser på noe så elementært som produksjon av aluminium og kunstgjødsel? Og hvis vi ikke gjør det, hva skal vi i så fall leve av? Det vet vi ikke, men alt i 2020 ser vi at toppen ("peak") er nådd. Selv om vi fortsatt har store fordringer i utlandet er ikke optimismen den samme som i "oljeeventyrets" oppgangsfase.

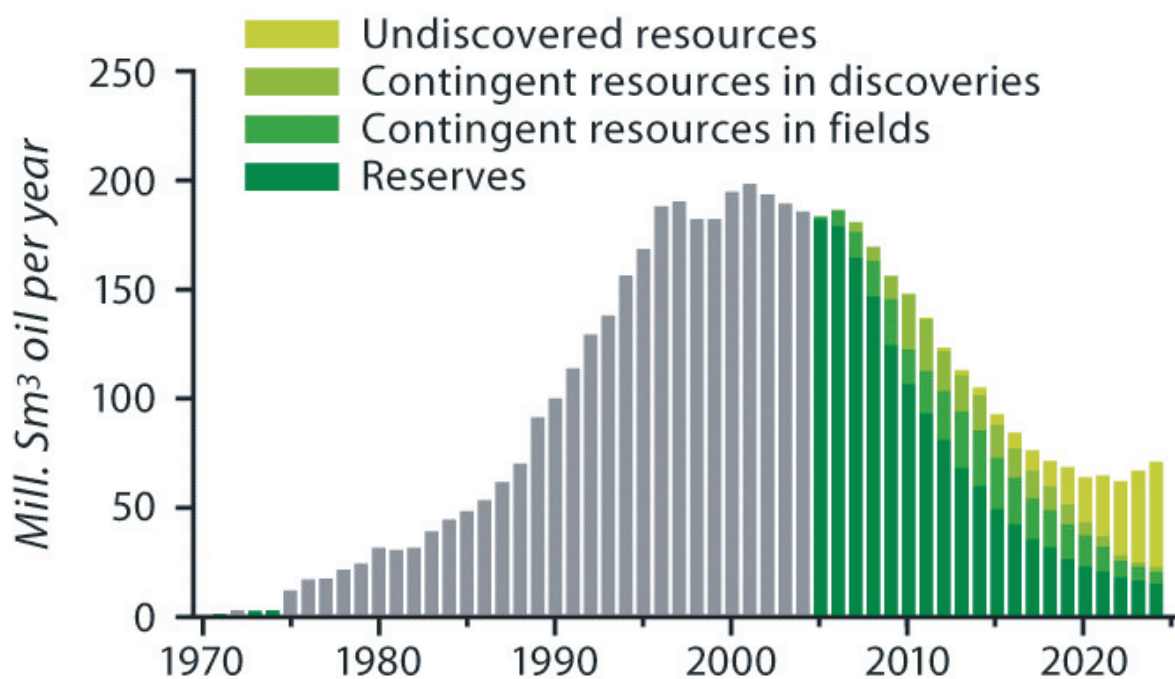
(4) Er Norge fortsatt velferdssamfunn? Hittil har vi tatt det for gitt at Norge er og blir et rikt samfunn, og at konsumet vil mangedobles de kommende tiårene. De som har laget prognosene har gått ut fra at størstedelen av konsumet vil skje i privat regi. Det er altså underforstått at det norske velferdsystemet til en viss grad privatiseres, eller kanskje tror man rett og slett at den norske modellen med tung offentlig sektor ikke vil overleve i en globalisert verden.

Norge kan bli et velferdssamfunn like fullt, dersom verdiskapingen opprettholdes. Norge fornyer sine industrier og skaper nye servicenæringer som gir eksportinntekter. Noe olje- og gassutvinning kommer vi også uansett til å ha i hele det 21. århundret. Det er naturligvis en lovende framtid, men den er også problemskapende. Det er verre for en oljeavhengig nasjon å kutte CO₂-utslipp, enn for nasjoner som har klart overgangen til fornybare energikilder.

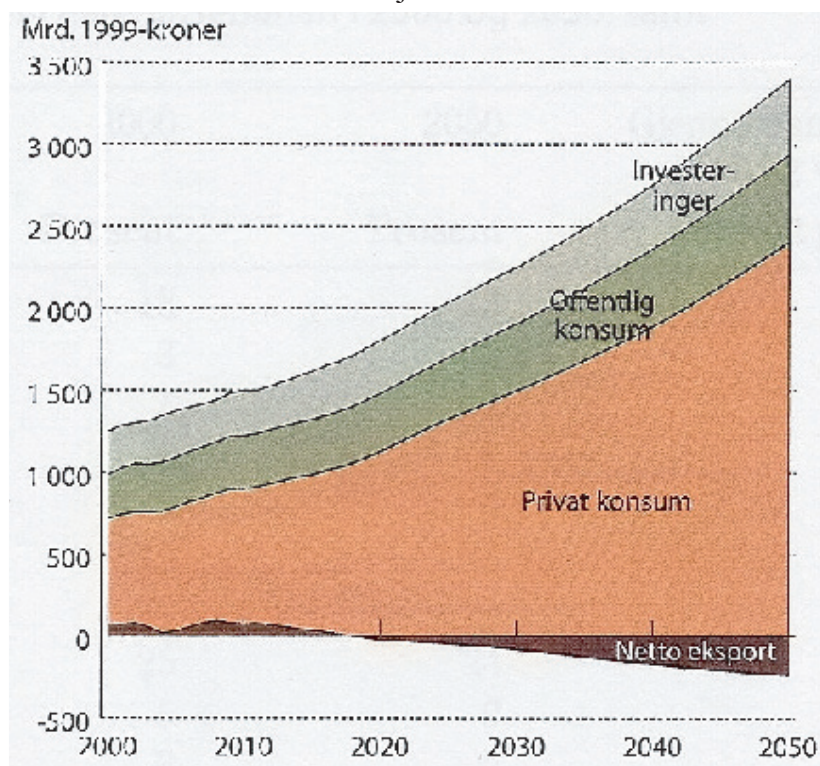
(5) Den norske modellens overlevelse. Norge har gjennom sin historie etter 1814 utviklet institusjoner som er forskjellige fra mer liberaliserte land. De demokratiske institusjonene er rotfestede. Det er bygd opp en omfattende offentlig forvaltning som yter de viktigste velferdstjenestene til befolkningen. Denne er i seg selv en viktig rammebetingelse for næringsutviklingen i landet, men i tillegg preges også vår modell av en relativt aktiv næringspolitikk – selv om det har skiftet noe gjennom tidene. Norge har her klare fellestrekk med andre nordiske land, så her kan vi egentlig snakke om en nordisk modell.

Demokratiets omfang, størrelsen på offentlig forvaltning og graden av inngrep i næringslivet med mer, alt dette er politiske spørsmål som vurderes ulikt langs høyre-venstreskalaen. Foreløpig oppsummeres modellen som slitesterk, ja, kanskje også et framtidsrettet alternativ til liberalistiske modeller (Dølvik m fl. 2008). Foreløpig inntar vi det standpunktet at modellen overlever, men den kan komme under press fra overnasjonale instanser som vil liberalisere tjenestesektoren.

5.2 I trendenes vold

Figur 16: Oljeinntektene kulminerer og går tilbake,
Kilde: Oljedirektoratet

Figur 17: Voksende konsum, særlig i privat regi.
Kilde: Lavutslippsutvalget

Norge møter store utfordringer fram til 2030, men fordi vi er oss disse utfordringene bevisst – og fordi vi bevarer de norske institusjonene – kan utviklingen i perioden 2008-2030 videreføres i om lag samme spor som hittil. Det er derfor vi kan beskrive utviklingen med tall og statistikk. Tallene beskriver trender – kurver som stiger og kurver som faller – og i dette scenariet lar vi tallene tale og trendene forlenges. Men er vi dermed sikret en lovende framtid?

Siden dette er et framtidsbilde som baserer seg på et kvantitativt materiale, må basisen være ulike former for prognoser eller framskrivinger. En prognose beskriver en sannsynlig utvikling, gitt at vi kjenner visse grunnleggende forutsetninger. En framskriving er en beregning av trenden framover som tar utgangspunkt i den nåværende utviklingen. Men hva må danne grunnlaget for en framskriving eller en prognose? Er det befolkningen eller sysselsettingen? Da er vi igjen tilbake til høna og egget.

Vi legger befolkningen til grunn, og begrunnelsene er da tre:

For det første den kvantitative beskrivelsen vi ga av Ringsaker på slutten av forrige kapittel: Ringsaker er kontraktiv i sysselsettingen forbi århundreskiftet, men har fortsatt en viss befolkningsvekst. Denne befolkningsveksten kan det komme noe godt ut av i form av flere yrkesaktive og mer jobbskaping. Derfor er det viktig å holde på befolkningsveksten, helst forsterke den.

For det andre har vi den mer teoretiske argumentasjonen vi la fram innledningsvis. Det er tilgangen på arbeidskraft som legger grunnlaget for næringsutviklingen, altså er befolkningen næringslivets basis. Kommer det folk kommer det arbeidsplasser, i hvert fall til en viss grad.

For det tredje er denne tilgangen på arbeidskraft mulig å beregne kvantitativt. Vi må da gå veien om befolkningsprognosene, eller ”framskriving av folkemengden” som statistisk sentralbyrå fortrekker å kalle prognosen. Kjenner vi endringen i totalbefolkningen framover, er det også mulig å estimere yrkesbefolkningen og dermed næringsutviklingen.

5.3 Hvor mange ringsaksokninger blir det i 2030?

Befolkningsframskrivingen bygger på dagens trender innen fertilitet (fødselstilbøyelighet), levealder (mortalitet), flytting (mobilitet) og innvandring (immigrasjon). Disse variablene kan ha høye og lave verdier. Det vi kan kalle ”standardprognosen” har middels verdier på alle fire variable, og karakteriseres derfor med betegnelsen MMMM. Vi tar her utgangspunkt i denne prognosen.

Norges befolkning vil etter denne prognosen (MMMM) vokse med vel 1,1 millioner innbyg-

Tabell 17: Befolkningen i Norge og Ringsaker 2008 med tre alternativer for 2030

NORGE	Kjønn og aldersgruppe	2008 MMMM	2030		
			MMMM	MMM0	MM00
Totalt	0-19 år	1 222 946	1 390 501	1 130 890	1 120 326
	20-59 år	2 543 563	2 953 126	2 443 392	2 425 132
	60-79 år	752 068	1 174 607	1 124 742	1 151 464
	80 år og eldre	218 594	330 177	327 524	330 858
	Sum	4 737 171	5 848 411	5 026 548	5 027 780
RINGSAKER		2008	2030		
			MMMM	MMM0	MM00
Totalt	0-19 år	8 229	8 408	7 015	7 061
	20-59 år	16 517	17 390	14 834	15 259
	60-79 år	5 791	8 329	8 059	7 880
	80 år og eldre	1 607	2 427	2 413	2 400
	Sum	32 144	36 554	32 321	32 600

Kilde: SSB Statistikkbanken

gere til 2030. Hva blir i så fall på Ringsakers andel? Andre del av tabellen gir et svar på det. Ringsaker legger i samme periode på seg med ca 4500 innbyggere. Norge vokser altså med 23 prosent, Ringsaker bare med 14 prosent. Det høres kanskje ikke veldig mye ut, men det er akkurat nok til å gi regionen ”styringsfart”. Det er den veksten Ringsaker trenger for å få en viss jobbvekst. Derfor tar vi utgangspunkt i denne prognosen, men her må det også føyes til noe om usikkerhet.

Til høyre for standardprognosen MMMM viser tabellen to andre alternativer, kalt h.h.v. MMM0 og MM00. Det første alternativet (MMM0) står for middels verdier for fertilitet, dødelighet og flytting, men ingen innvandring. Verdien innvandring er altså null! Det har svært negativ virkning på den samlede befolkningsveksten. For Norge blir den ikke 1,1 millioner nye innbyggere, men bare 290.000 – altså vel seks prosent. For Ringsaker er resultatet bare 177 nye innbyggere, eller fem promilles vekst.! Så kan man diskutere hvor realistisk det er at man skruer av innvandringen.

Helt til høyre vises alternativet MM00, der vi ikke bare har stoppet innvandringen, men også den nasjonale flyttingen. Det er naturligvis et helt teoretisk alternativ, men er li-kevel analytisk nytting. For Norge betyr dette ingen ting fra eller til i forhold til MMM0-alternativet, for på landsbasis er nettoutflytting og nettoinnvandring identiske størrelser. For Ringsaker er utslagene større. Om kommunen kunne stanse alle flyttestrømmer i dag, ville kommunen fått ytterligere 450 flere innbyggere i 2030 enn i standardalternativet.

Norge kan neppe stanse innvandringen. Mange kommer som flyktningen med rettigheter garantert av FN. Andre er arbeidsinnvandrere, som er helt legalt innenfor EU/EØS-området. Vi må heller ikke se bort fra at den urolige tiden vi lever i kan føre til at flyttepresset øker. Her må vi også kalkulere med en helt ny strøm av flyktninger – miljøflyktninger. Det

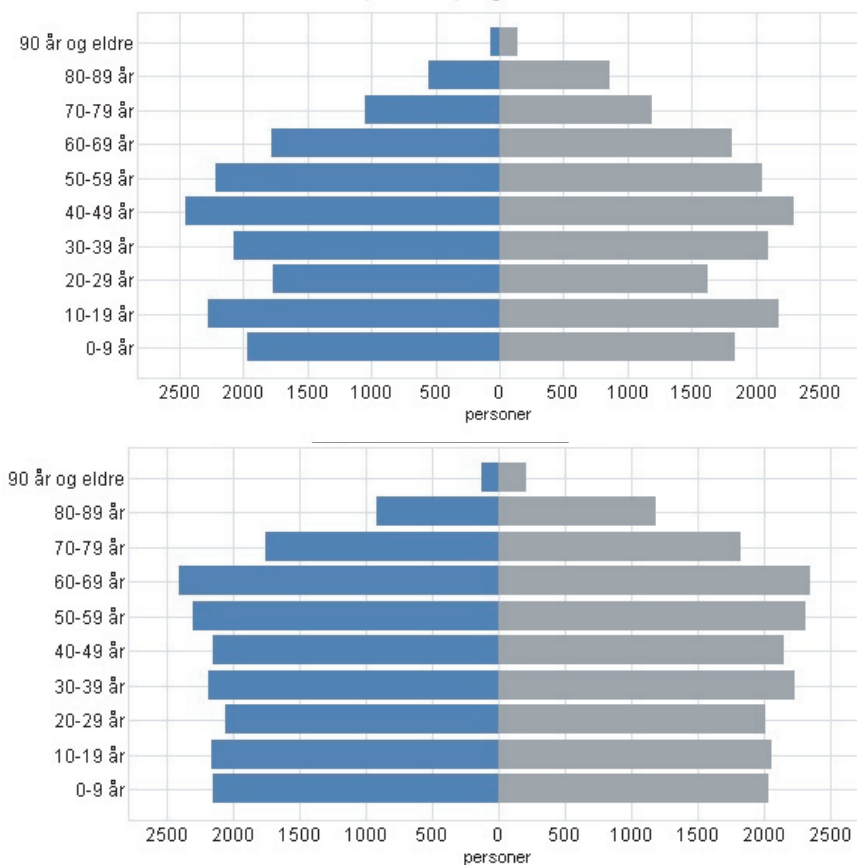
Statistisk sentralbyrå gjør i sin MMMM-framskriving er å holde innvandringen på dagens nivå. Kommuner i Norge kan heller ikke stanse flyttingen. Ringsaker kunne altså hatt en liten gevinst om det hadde vært mulig. Årsaken er at Ringsaker periodevis har stor utflytting, altså taper på negativ nettoflytting. Men det er altså helt urealistisk. Derfor holder vi fast på MMMM.

5.4 Befolkningsstrukturen

Det andre viktige befolkningsspørsmålet er befolkningsstrukturen, sammensetningen av kjønns- og aldersklassene. Alderspyramidene er igjen en innfallsport til diskusjonen om strukturen (figur 18):

I 2008 har fortsatt figuren preg av å være en pyramide, i hvert fall for alle over førti. Under førti er størrelsene mer varierende, avhengig av fertilitetsratene i ulike perioder. De som er i tjuårene er en forholdsvis liten gruppe (født under fertilitetsnedgangen på syttitallet). Likeledes er nulltallet preget av relativt små fødesluskull, delvis et resultat av at den unge mødre generasjonen i tjuårene også er liten. Sammenligner vi med befolkningspyramiden for 2030 er forskjellen slående. Opp til femti år er hver aldersklasse vesentlig mindre en sekstiåringene. Sekstiåringene er her slutten på den lange fødselsboomen etter 1945.

De visuelle fortolkningen av aldersklasser gir imidlertid et lite presist bilde av befolkningsstrukturen. I tabellen nedenfor har vi laget en komplett strukturoversikt i forhold til de fire aldre. Tabell 18 viser de relative andelene for aldersklassene i prognosen 1908-2030 for Norge og Ringsaker. Dermed kan vi sammenligne Ringsaker med referansepopulasjonen Norge. Alternativene er de samme som i tabell 17.

Figur 18: Alderspyramider for Ringsaker, 2008 (øverst) og 2030 (nederst).

Tabell 18: Befolknings sammensetningen i Norge og Ringsaker, 2008 og 2030.

NORGE		2008 MMMM	2030		
			MMMM	MMMO	MMOO
Menn	0-19 år	0,13	0,12	0,12	0,11
	20-59 år	0,27	0,26	0,25	0,25
	60-79 år	0,08	0,10	0,11	0,11
	80 år og eldre	0,02	0,02	0,03	0,03
Kvinner	0-19 år	0,13	0,12	0,11	0,11
	20-59 år	0,26	0,25	0,24	0,24
	60-79 år	0,08	0,10	0,11	0,12
	80 år og eldre	0,03	0,03	0,04	0,04
Totalt	0-19 år	0,26	0,24	0,22	0,22
	20-59 år	0,54	0,50	0,49	0,48
	60-79 år	0,16	0,20	0,22	0,23
	80 år og eldre	0,05	0,06	0,07	0,07
Sum		1,00	1,00	1,00	1,00

RINGSAKER		2008 MMMM	2030		
			MMMM	MMMO	MMOO
Menn	0-19 år	0,13	0,12	0,11	0,11
	20-59 år	0,26	0,24	0,23	0,24
	60-79 år	0,09	0,11	0,12	0,12
	80 år og eldre	0,02	0,03	0,03	0,03
Kvinner	0-19 år	0,13	0,11	0,11	0,11
	20-59 år	0,25	0,24	0,23	0,23
	60-79 år	0,09	0,11	0,13	0,12
	80 år og eldre	0,03	0,04	0,04	0,04
Totalt	0-19 år	0,26	0,23	0,22	0,22
	20-59 år	0,51	0,48	0,46	0,47
	60-79 år	0,18	0,23	0,25	0,24
	80 år og eldre	0,05	0,07	0,07	0,07
Sum		1,00	1,00	1,00	1,00

RINGSAKER/NORGE		2008 MMMM	2030		
			MMMM	MMMO	MMOO
Menn	0-19 år	0,99	0,97	0,96	0,97
	20-59 år	0,96	0,92	0,93	0,97
	60-79 år	1,14	1,14	1,12	1,06
	80 år og eldre	1,17	1,19	1,16	1,14
Kvinner	0-19 år	0,99	0,97	0,97	0,97
	20-59 år	0,95	0,96	0,96	0,97
	60-79 år	1,13	1,13	1,11	1,05
	80 år og eldre	1,04	1,16	1,13	1,11
Totalt	0-19 år	0,99	0,97	0,96	0,97
	20-59 år	0,96	0,94	0,94	0,97
	60-79 år	1,13	1,13	1,11	1,06
	80 år og eldre	1,08	1,18	1,15	1,12
Sum		1,00	1,00	1,00	1,00

Kilde: SSB statistikkbanken

Øverste del av tabellen viser andel av kjønns- og aldersklasser i 2008 og 2030 i Norge, andre del tilsvarende for Ringsaker. Sammenfatningen skjer i tredje del, der Ringsakers verdier divideres med Norges. Raten er altså en representasjonsindeks som sier om Ringsaker har relativt mer av den aktuelle klassen (verdier over 1), eller mindre (verdier under 1). Som vi ser av indeksene viderefører prognosen det historiske mønsteret fram til 2008: Underrepresentasjon blant barn/ungdom og voksne under 60, overrepresentasjon for de eldre. Denne skjevheten forsterkes fram mot 2030 og blir spesielt stor for eldre kvinner.

Omsorgsratene vil altså stige uforholdsmessig mye i Ringsaker. Det er beregnet i tabell 19 nedenfor. Omsorgsraten for Norge stiger fra 26 eldre pr hundre under 60 år til 35 i 2030, vel å merke med alternativ MMMM. Hvis nettoinnvandringen skulle utebli steg raten til 41, og videre til 42 om også flyttingen stoppet opp. For Ringsaker er tallene mer dramatiske. En omsorgsrate på 30 i 2008 vil stige til 42 i 2030, og helt til 48 uten innvandring. Disse tallene viser bakgrunnen for det mange tenker: En ting er om innvandringen vil bremses eller stoppes helt, en annen ting er om vi kan klare oss uten denne strømmen.

Tabell 19: Omsorgsrater (eldre pr hundre yngre) i 2008 og 2030

Norge	Statistikk 2008	Porgonose 2030		
	2008	MMMM	MMM0	MM00
Eldre	970 662	1 504 784	1 452 266	1 482 322
Yngre	3 766 509	4 343 627	3 574 282	3 545 458
Rater	26	35	41	42
Ringsaker	2008	MMMM	MMM0	MM00
Eldre	7 398	10 756	10 472	10 280
Yngre	24 746	25 798	21 849	22 320
Rater	30	42	48	46

Tabellgrunnlag: SSB Statistikkbanken, ratene beregnet av ØF.

5.5 Ringsakers næringsgrunnlag

Tredje ledd i vår framskrivning av Ringsaker anno 2008 er yrkesbefolkningen og arbeidsplassfordelingen. Her er resonnement som følger: Siden vi nå kjenner befolkningen i ulike aldersklasser i 2030, kan vi også regne ut hvor stor yrkesbefolkningen blir og dermed antallet arbeidsplasser i Ringsaker. Vi forutsetter nemlig at befolkningen gir grunnlag for næringsvekst. Vi forutsetter også at yrkesfrekvensen i den mest yrkesaktive gruppen 20-59 år er konstant, dvs. 82 prosent. De essensielle data framkommer i tabellen nedenfor.

Tabell 20: Befolkning og yrkesbefolkning i Ringsaker 2006 og beregnede verdier for 2030

Yrkesaktive	2006	2030
Antall personer i aldersgruppen 20-59 år	16 501	17 390
Andel yrkesaktiv av personer 20-59 år	82 %	82 %
Antall sysselsatte Ringsaker (Arb.plasser)	13 578	14 310

Kilde: Egen beregning ØF

I Ringsaker var det 13 578 arbeidsplasser i 2008 (SSB: statistikkbanken). Hvis vi måler denne yrkesbefolkningen i forhold til aldersklassen 20-59 år blir yrkesprosenten 82. Bruker vi nå den samme yrkesprosenten på den framskrevne aldersklassen til 2030 blir det rom for 14.310 arbeidsplasser i Ringsaker i 2030. Det er ingen stor vekst, men den begrensede faktoren er demografisk: Den potensielt yrkesaktive alderens størrelse.

Det er et skuffende svakt resultat, vil mange mene. Men årsaken er den svake fornyelsen og den generelle aldringen i befolkningen. Selv om befolkningen vokser, er de unge kullene i alderspyramiden relativt små. Samtidig er de store kullene på vei inn i pensjonsalderen.

Presset på arbeidsmarkedet har forsterket omstillingene mellom næringene. I tabell 21 nedenfor viser vi resultatet av en beregning for perioden 2006-2030. Her er det lagt inn to premisser i utregningen: Ringsakers arbeidsplasser vil vokse i tråd med veksten i yrkesbefolkningen. Strukturendringene vil fortsette. Fallet i primærsektoren fortsetter, men med en markant utflating mot 2030. Sekundærnæringene er også i tilbakegang, men mindre enn det store fallet ved utgangen av 1980-tallet, Det som vokser er tertiærnæringene, som tabell 21 viser.

Tabell 21: Næringsprognose Ringsaker, 2006-2030

Ringsaker	1986	2006	2030
Jordbruk	1 287	751	717
Skogbruk	79	77	77
Fiske, fangst og oppdrett	-	4	4
Jordbruk, skogbruk og fiske	1 366	832	796
Olje- og gassutvinning, rørtransport	-	1	1
Industri og bergverksdrift	4 150	2 914	2 819
Kraft- og vannforsyning	52	37	36
Bygg og anlegg	803	1 278	1 361
Varehandel, hotell og restaurant	1 643	2 493	2 634
Samferdsel	347	617	669
Finans og forretningsmessig tjenesteyting	362	993	1 182
Øvrig privat tjenesteyting	371	1 064	1 281
Offentlig sektor	2 200	3 341	3 530
Ufordelt	138	8	-
Sum arbeidsplasser	11 432	13 578	14 310

Tabellgrunnlaget for 1986 og 2006 er hentet fra Panda, prognosen 2006-2030 er beregnet av ØF.

5.6 Scenariets fortelling

Her har vi latt tallene tale, og vært sparsomme med ordene. La oss likevel – i komprimert form – fortelle den underliggende historien. Framskrivningen MMMM danner altså den løpende tråden i scenariet ”Ringsaker i trendenes vold.”

Siden Statistisk Sentralbyrå publiserte sin framskrivning av folkemengden 2008-2030 har befolkningen i Norge blitt 1,1 mill innbyggere større. Det er en vekst på 26 prosent. Norge er altså blitt ”et Oslo-Akershus større” – og det viste seg at det faktisk var dit de aller fleste nye innbyggerne hadde kommet i 2030, slik mange spådde i 2008. Norge har vokst kraftig på 20 år, og er samtidig blitt mer urbanisert og sentralisert.

Sett i forhold til den sterke nasjonale veksten, er det en skuffelse at Ringsaker bare har vokst med 14 prosent. Det svarer til 4.400 nye innbyggere. I Hamar sier man derfor lett foraktelig at Ringsaker er blitt ”et Moelv større”. *Hvor* de nye innbyggerne er blitt av er ikke så lett å se, for både Brumunddal og Moelv har fått sin andel av de nye ringsaksokningene – vel plassert i nye boligfelt. Relativt færre har funnet plass i den spredte tettbosettingen, som stort sett er et gårdslandskap med enkelte lokalsentra. Innflytterne bor her på renoverte plasser og småbruk, eller på utlagte tomter i hussamlinger tilknyttet småsentrene. Det er hit innflytterne aller helst vil, ikke til ”byene” i Ringsaker. Siden de stort sett flytter fra byer, framstår knapt Moelv og Brumunddal som noen urbane alternativer. Det er nærheten til vannet, skogen og

fjellet som lokker, særlig for tilbakeflytterne. De skal ikke til Ringsaker, men til Nes, Stavsjø, Gaupen, Lismarka osv. Den egentlige ringsaksokningen er egentlig en rase forskanset i området rundt Rudshøgda.

Aldringen går sin gang i Ringsaker, og har fram til 2030 krevd en konstant vekst i helse- og sosialomsorgen. Strategien er å gi hjelp til de eldre der de bor, så lenge som mulig. Likevel kommer ikke kommunen unna institusjonsutbygging, for blant mange av dem over 80 fins det ikke andre alternativer enn totalomsorg. I likhet med resten av bygde-Norge sliter Ringsaker med et forgubbingsomdømme. Det bidrar ikke akkurat til foryngelsen, for hvem flytter frivillig til kommuner med høye og stigende omsorgsrater?

I Ringsaker forventet kommunen at befolkningsveksten skulle gi en ny driv i jobbskapingen, men det ble med rundt 600 nye arbeidsplasser fram til 2030. Kommunesektoren har slukt de aller fleste, nærmere bestemte helse- og sosialomsorgen. Dermed har det egentlig ikke blitt noen vekst i industrien. I tjenestesektoren er det sterk vekst, særlig i de sektorene som har innrettet seg på eldre markedet. Det går framover i Ringsaker, men det går ikke fort!

6. Et alternativt scenario mot 2030: Trendbrudd og nye muligheter

1.1 Globale kriser og lokale muligheter

Næringslivet i regioner og lokalsamfunn må vurderes ut fra næringsutviklingen generelt, dvs. i forhold til overordnede nivåer som nasjoner, handelsblokker eller endog den globale arenaen. Før skilte vi mellom lokalsamfunn og storsamfunn, og det siste var nærmest et synonym for nasjonen. I dag er det verdenssamfunnet som er storsamfunnet. Men globaliseringen går ikke like raskt i alle sektorer og alle deler av verden.

I våre kvantitative analyser studerte vi Ringsaker i forhold til Norge. Men ser vi bakenom nasjonalstaten, framtrer globaliseringen. I innledningen til dette scenariet oppsummerer vi derfor fem viktige globale utfordringer som har betydning for vår framtidsanalyse av Ringsaker.

Vi sier gjerne at globaliseringen har mange ansikter, og det er egentlig vanskelig å si hva som er viktigst. Det er derfor også vanskelig å konkludere om globaliseringen er positiv eller negativ for oss – det varierer alt etter hvilket tema vi analyserer. Men uansett må vi forholde oss til globaliseringstendensene, og her er en tentativ oppsummering i tre punkter:

(1). Bærekraft, global oppvarming og klimapolitikk. Den engelske sosiologen Anthony Giddens hevder at begrepet globalisering første gang ble brukt i 1986, og det er mulig. Men det er i så fall et globaliseringsbegrep som er mest rettet mot produksjonsliv og offentlig forvaltning. Den som har fulgt med i det vi i vid forstand kan kalle miljødiskursen kan vel påberope seg å ha deltatt i diskusjonen om det globale siden sekstitallet. Og i 1987 ble også miljødiskursen mer eksplisitt global gjennom en annen innsats, nemlig ”Verdenskommisjonen for miljø og utvikling” – også kjent som ”Brundtland-kommisjonen”.

Siden da har det handlet mye om global klimapolitikk. FN og andre institusjoner har gjennom konferanser og konvensjoner satt i gang prosesser som skal lede til kutt i utslippene av klimagasser. Om vi lykkes med dette vet vi ikke, og hva det innebærer at vi ikke lykkes vet vi heller ikke. Målet er å stanse oppvarmingen på ca 2 grader celsius. Klimapolitikken har også sine kritikere som hevder at denne veksten er innenfor naturlige variasjoner, og derfor ikke representerer noen fare. Innerst inne håper vel alle at FNs klimapanel tar feil, men legger vi ”føre-var”-prinsippet til grunn, kan vi ikke annet enn å innrette oss på at vi faktisk *må* kutte klimagassutslippene dramatisk. Det vil påvirke alle samfunnssektorer i alle land og er utvilsomt vår tids største utfordring.

(2) Økonomisk globalisering. Integrasjonen på tvers av landegrensene har dels politiske forutsetninger, nemlig en bevisst nedbygging av nasjonale hindre for frihandel og bevegelse av produksjonsfaktorer. Arbeidet har dels skjedd i blokker som EU og OECD, men også i globale institusjoner som WTO og Verdensbanken. Utviklingen videre kan tenkes å gå i to helt forskjellige retninger:

Den ene er en konsekvent gjennomføring av en global frihandel. Den er langt på vei en realitet når det gjelder kapitalmarkedene, og fører etter hvert også til at produktmarkedene blir verdensomspennende, og at produksjonssystemene blir mer sammenvevde.

Den andre muligheten er at land eller blokker av land modifierer globaliseringen med nye reguleringer. Dette må vi i så fall forstå som en slags ”renasjonalisering”, altså at vi beskytter oss mot for eksempel fri arbeidsvandring, at vi opprettholder nasjonale institusjoner som produserer velferdstjenester, verner egen matproduksjon osv.

(3) Tid-rom-kompresjon eller distansiering. Globaliseringen er i stor grad drevet framover av en logistisk revolusjon. Kombinasjonen container og IKT – og relativt billige fossile brensler – gjør det mulig å hente ferdigprodukter eller underleveranser fra praktisk talt hele verden. Vi går altså mot en verden som er presset sammen i tid og rom. Kinesiske byer er blitt like nære som norske byer tidligere var.

Men betingelsen for at denne tid-rom-kompresjonen kan fortsette er altså billig energi, som ikke slipper ut klimagasser i produksjonsprosessen. Et motsatt utviklingsforløp kan utledes av klimapolitikken. Hvis vi skal redusere utslippene av klimagasser med 85 prosent til 2050, da innebærer det i så fall at energi blir mye dyrere, og tilsvarende transporten. Verden vil slutte å krympe, ja, tvert om utvides. Avstandene øker igjen, altså distansiering.

(4) Kulturelt mangfold – kulturelle konflikter. Dramatiske spådommer er fremmet om hvordan sivilisasjonene vil brake sammen i stadig hardere konflikter i globaliseringens tidsalder. På den andre siden forutsetter globaliseringen at vi mestrer det nye mangfoldet. I et Europa som blir stadig mer multietnisk – Norge også – er vi nærmest tvunget til å gjøre mangfoldet til en ressurs. Mange legger vekt på at reiseliv i arbeid og fritid skaper en ny type globalisert verdenborger – eller kosmopolitter, som vi kalte dem før.

(5) Nye folkevandringer. Frie bevegelser av folk over landegrensene er en av de globaliseringstendensene vi kanskje vil beskytte oss mot, men det kan også i lys av de foregående omtalte formene for globalisering også skje at vi ikke får anledning til det. Når vi her omtaler flyttingen som folkevandringer – altså i et mye større omfang – er det ikke minst fordi de såkalte klimaflyktninger kan komme til å dominere den globale migrasjonen.

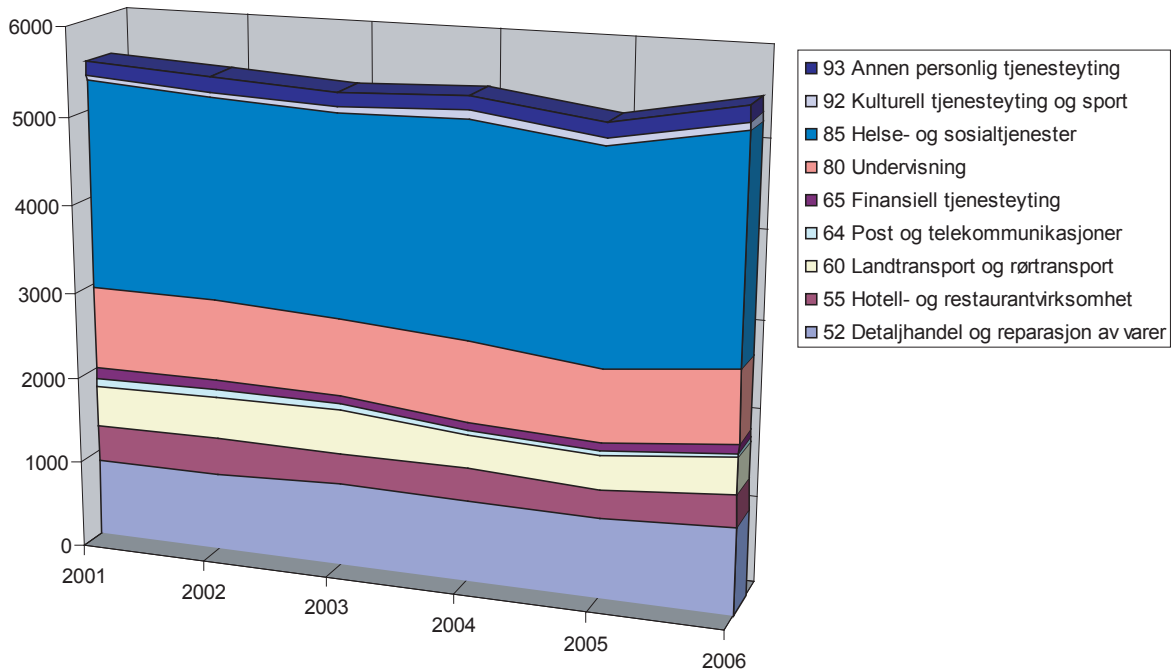
6.2 Innovasjon og nyskaping i tjenestesektoren

En ting er trendene, en annen ting er trendbruddene. Et kvantitativt beregnet scenario kan si oss hvor trendene vil bringe oss, men et kvalitativt scenario prøver å si noe om hva som forandres. I dette scenariet skal vi ikke legge vekt på prognoser eller statistiske framskrivinger, men hvordan Ringsaker griper fatt i nye muligheter gjennom innovasjon.

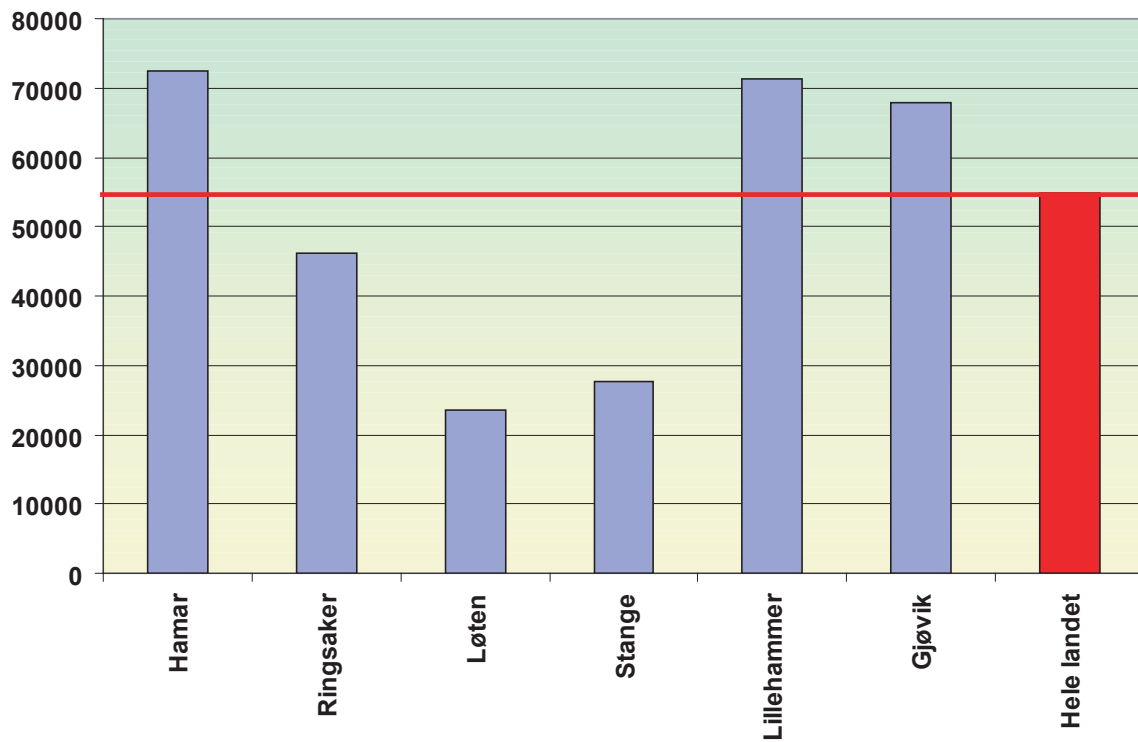
Denne innovasjonsevnen kommer i bunn og grunn fra næringslivet, fra industrien. Aldri hadde innovasjonspresset vært større enn under den globaliseringen verdens industrier gikk inn i fra om lag 2010. Skulle industrien holde seg i markedet med konkurransedyktige produkter måtte den kontinuerlig innovere – og ikke bare produkter, men også prosesser, markeder, råvarer, organisasjonsmåte, logistikk etc. Det nye var at innovasjonsånden forplantet seg videre til den store tjenestesektoren, som så langt var nærmest unntatt for innovasjonskravet. Ja, nyskapingsevnen spredte seg også til politikk og administrasjon, og inn i det sivile samfunnet også. Vi kan her snakke om et Ringsaker som er innovativt på alle plan. Ringsaker satset videre på en aktiv næringspolitikk, men var i utgangspunktet tvilrådige til hvilken sektor man burde satse på: Skulle man satse på industrinæringene, som det var tradisjon for i kommunen? Skulle man satse på primærnæringene? Ringsaker har jo lenge vært Norges beste landsbrukskommune, og det var like viktig å stanse nedgangen her som å kjempe innbitt for nye industriarbeidsplasser. Eller skulle man satse på servicesektoren, som i hovedsak var rettet mot husholdningene. Det var jo den som viste mest vekstkraft i tiden.

Her dukket spørsmålet om høna og egget opp nok en gang: Hvis man vil satse på tradisjonelle ”basisnæringer”, må primær- og sekundærnæringene ha all oppmerksomhet (så får tjenestene komme av seg selv). Men hvis det er folk som teller bør man begynne med den person- og husholdsrettede tjenesteytingen. Var det ikke slik at Ringsakers stagnasjon omfattet både sysselsetting og befolkning? Hvis man satset videre på vareproduksjon risikerte man igjen at innflyttingen uteble, fordi folk var interessert i noe annet. Det potensielle innflyttere etterspurte var et bredt spektrum av tjenester som ga kommunen kvalitet. I tillegg måtte det naturligvis finnes et tomte- og boligtilbud som virket attraktivt. Ringsaker hadde ikke råd til å la være å satse på primær- og sekundærnæringer, men i tillegg kom et helt annet fokus på de personrettede tjenestenæringene. Ringsaker var en stor kommune med kjøpekraft, men tilbudet lokalt var mangelfullt.

Mål og midler var ikke alltid godt tilpasset hverandre, men siden målet i bunn og grunn var å bevare bosetting og skape befolkningsvekst, måtte midlene tilpasses det. Ved å satse på de personrettede tjenestene treffer man ikke bare den største sektoren, men også den som vokser sterkest. Men aller viktigst i denne sammenhengen er at den bedrer samfunnets kvalitet og styrker omdømmet.

Figur 22: Sysselsatte i personrettede tjenester i Ringsaker, 2001-2006

Figur 23: Omsetning i varehandel pr. person

Forbi århundreskiftet var det ikke sterk vekst å spore i de personrettede tjenestene, tvert om rådde den evinnelige stagnasjonen (figur 22). Etter hvert kom det imidlertid flere arbeidsplasser i helse og sosialtjenester, i kulturell tjenesteyting og sport, og i varehandel. Men det var også lett å påvise at lekkasjene var store.

Ringsaker har en omsetning i varehandelen som ligger noe under det man finner i bykommunene Hamar, Lillehammer og Gjøvik, men klart større enn kommuner som Løten og Stange (figur 23). Bruker vi de nasjonale tallene som norm kan vi beregne en netto lekkasje for kommunen på kr. 8657 pr. innbygger. Det høres kanskje ikke mye ut, men ganger vi opp med innbyggertallet, 32.144 personer i 2008, utgjør dette en omsetning på 278 mill. kroner – som antakelig først og fremst falt på bykommunene *rundt* Ringsaker. Det svarer til 19 prosent av omsetningen i Ringsaker, og utgjør i størrelsesordenen 200 arbeidsplasser.

Det er grunn til å tro at det fins tilsvarende lekkasjer i andre tjenestesektorer også – offentlig virksomhet inklusive. Når Ringsaker beveger seg mot 35.000 innbyggere i 2030, bør kommunen ha hentet inn noe av lekkasjen – og i tillegg ha vunnet kunder på noen områder der Ringsaker er konkurransedyktig i forhold til nabokommunene. Siden første prioritet var å styrke personrettet tjenesteyting, måtte man begynne med ”oftetjenestene”, de daglige: Dagligvarer, treningsstudio, barnehage, skole, infrastruktur etc. Dernest kom ”sjeldentjenestene”, de sporadisk brukte: spesialvarer, kroppspleie, lege, kemner, etc. At de er sjeldent brukt reduserer ikke deres betydning, tvert om er det slike mer spesielle tjenester som gir kommunen og tettstedene karakter. Og det var ingenting som sa at ikke tjenestetilbudet kunne utvikles utenfor tettstedene heller. Sjusjøen/Natrudstilen er senter for de tunge reislivstjenestene, mens det i gårdslandskapet ellers finns et vell av tilbydere av overnatting, bespising, arrangement, events, kick offs og lignende.

Det offentlige apparatet får ikke melde seg ut av den nye tiltaksånden i tjenestesektoren, tvert om må kommunen følge opp. Det er fortsatt et klart offentlig ansvar å stå for helse, skole, kultur, infrastruktur med mer. Kommunen har også tiltaksfunksjon for private tjenester som varehandel, personlig service, kultur og opplevelse, men i samarbeid med næringsforeninger og lokale aktører. Når tilbudet er blitt markant bedre er det også tid for markedsføring og omdømmebygging, men ikke før. Kvaliteten kan nå konseptualiseres i form av karakteristikk, slagord, etc. Med en slik basis kan man bygge en samlet omdømmestrategi der de mest positive beskrivelsene inngår. Men: aldri bør kommunen drive omdømmebygging uten at grunnlaget er på plass, det kan gi tilbakeslag!

3.3 Industriell vekst – i tjenestesektoren!

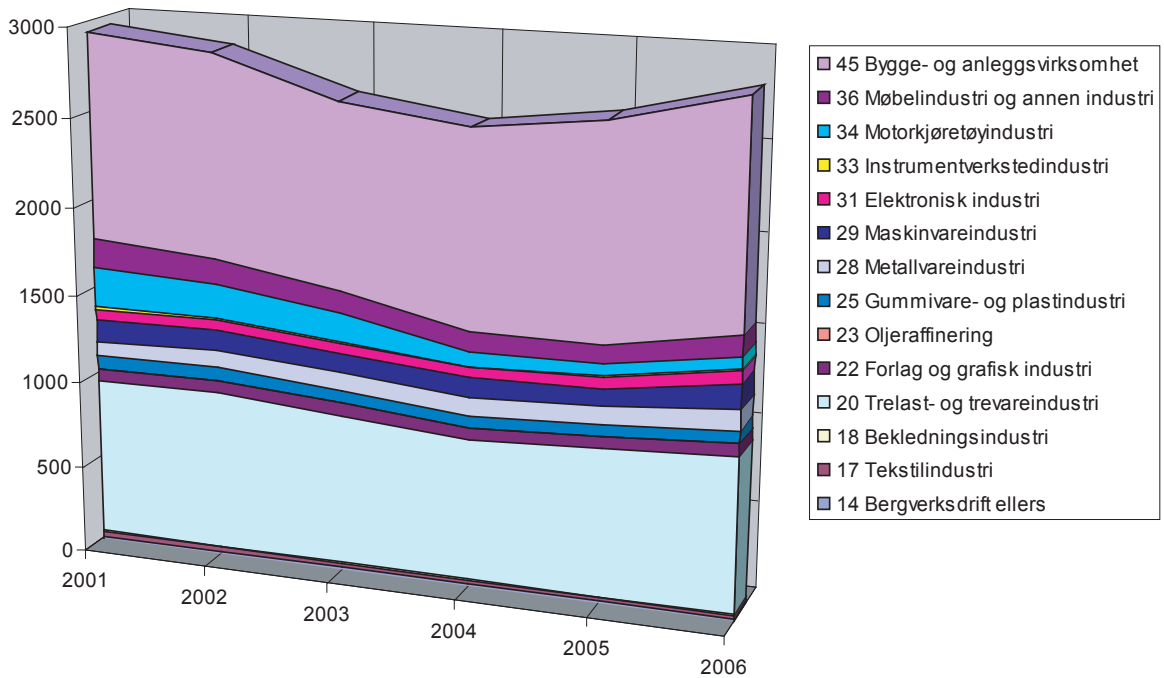
Industrien var ikke lenger det den en gang var. Sysselsettingen hadde falt i Ringsaker, som den hadde gjort på Østlandet generelt. Det var Vestlandet som var den nye industriregionene i Norge. Men denne nedgangen i antall jobber var ikke oppsiktsvekkende all den tid produktiviteten mer enn kompenserte nedgangen i bemanning. Problemstillingen kunne lett snus på hodet: De bedriftene som hadde sterkest teknologisk framgang måtte naturligvis kvitte seg med den overflødige arbeidskrafta, for det var jo det teknologiske forspranget som ga konkurransefortrinnet.

Det hadde derfor skjedd store endringer i industriforetakene. Studerer vi yrkessammensetningen i Norge, er den om lag likt fordelt mellom manuelle yrker, tjenestyrker og kunnskapsyrker. Går vi inn i den enkelte næring vil vi se at industrien preges av et stort antall service- og kunnskapsyrker, faktisk utgjør de om lag 40 prosent av industrisysselsettingen. De manuelle blåsnippyrkene utgjør altså bare om lag 60 prosent.

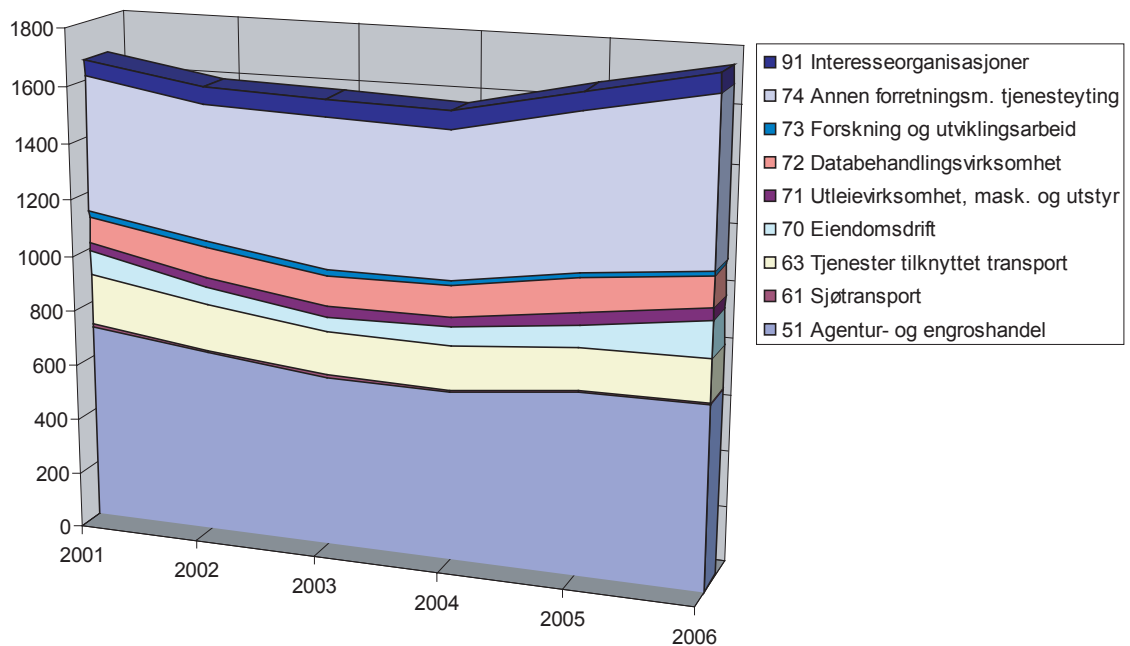
Industriforetakene gjennomgår også en dramatisk endring i sin struktur, mange vil kalle det en ”slanking”. Før var industribedriftene slik at de utstyrte seg med alle de avdelingene de trengte for å gjennomføre produksjonsoppgaven: Administrasjon, FoU og laboratorier etc., og naturligvis store produksjonsavdelinger. Det var en form for vertikal integrasjon innad i bedriften, og den var særlig komplett på ensidige industristeder der det var lite industrileveranser å kjøpe inn.

De siste tiårene har vi sett at produksjonsdelen reduseres fordi bedriftene velger å kjøpe inn deler av produksjonen som underleveranser. Det omtales ofte som ”outsourcing”. I tekstilindustrien kunne man sette bort søm, i verftsindustrien kunne man kjøpe skrog til utrustning, i elektronikkindustrien kunne man kjøpe trykte kretser, osv. Foretakene pleier nå å konsentrere seg om de aktivitetene der de er best, og nyte godt av gode underleverandører der *de* er best. I 2030 ”sourcer” man hele verdensmarkedet for underleverandører. Snakker vi om outsourcing til fjerne kontinent omtales det ofte som ”offshoring”.

Etter hvert som den komplette ”enhetsfabrikken” disintegrerer, vokser det fram et marked for tjenester rettet mot industriforetak og andre bedrifter. På servicesiden kan det dreie seg om enkle ting som rengjøring og kantine, men også om rekruttering og opplæring. Bedriften kan også supplere sin egen kunnskapsproduksjon med innkjøp av forskning og utviklingsarbeide fra forskningsinstitutter eller universiteter. Foretakets krymping fortsetter, men desto mer framstår leverandørene som et nettverk rundt foretaket. Skjer dette i en lokal eller nasjonal skala kan vi snakke om framveksten *av klynger*.

Figur 24: Sysselsatte i industri i Ringsaker, 2001-2006.

Figur 25: Sysselsatte i bedriftsservice i Ringsaker, 2001-2006

Moelv og Brumunddal har tradisjon for å være relativt ensidige industristeder med svakt tilbud av forretningsmessige tjenester. Da er det gledelig at disse tjenestene kom i vekst forbi århundreskiftet. Faktisk er det slik at framgangen i KIFT-næringene (KompetanseIntensiv Forretningsmessig Tjenesteyting) på 83 sysselsatte fram til 2006, nesten kompenserer for nedgangen i industrien i samme perioden, som var på 119 arbeidsplasser. I sum gir det om lag status quo i sekundærsektoren, men nesten hele innovasjonsevnen kommer altså fra en tjenestesektor (se figur 24 og 25)..

Ringsaker har aktivt lagt til rette for utbygging av produsenttjenester, spesielt for kunnskapsintensive forretnings tjenester (KIFT) og for generell nyskaping i små foretak uansett innhold. Virkemidler har vært bedriftssentra, kunnskapsparke, kuvøser etc. Det samarbeides her tett med Norges Forskningsråd, Innovasjon Norge og SIVA, som alle er innrettet på denne typen utviklingstiltak.

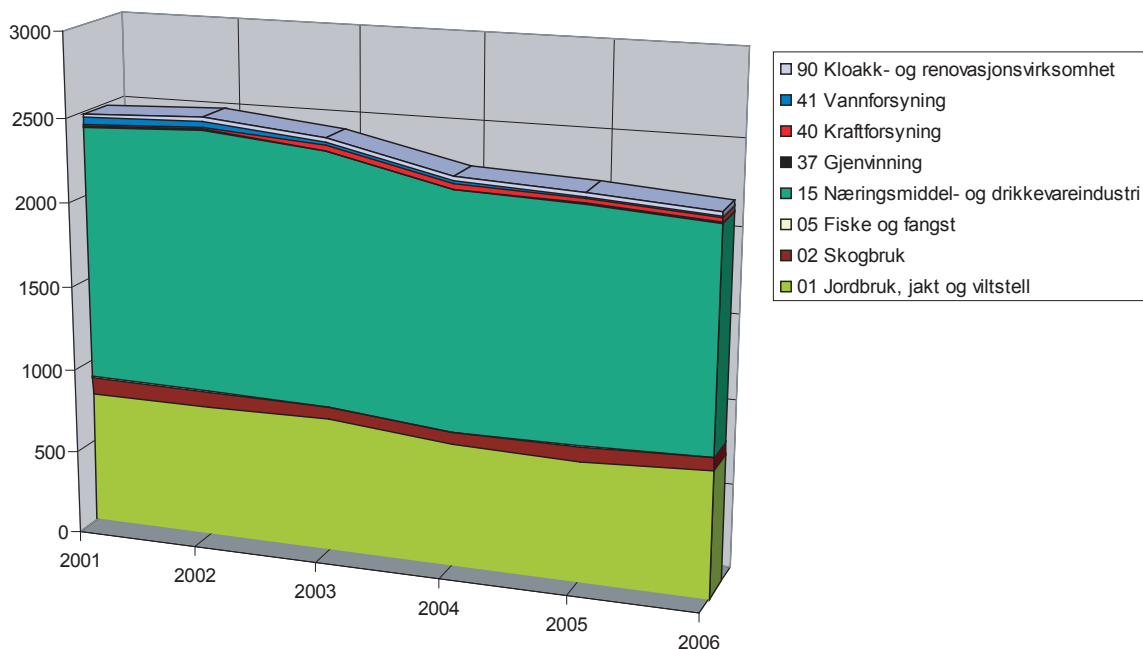
3.4 Fra primærnæringer til ”økoneæringer”

Nedgangen i primærnæringene var blitt så årviss at den nesten ble oppfattet som en naturlov. Tallenes tale var svært entydig. Bare på 2000-tallet hadde primærnæringene, da også medregnet matvareindustrien, tapt nesten 300 arbeidsplasser, og nedgangen i Ringsaker var slett ikke sterkere enn andre steder (figur 26).

I 2030 er denne sektoren fullstendig redefinert. Dens hovedoppgaver er tre: Den skal skaffe husstandene og næringslivet rent vann; den skal skaffe befolkningen mat, evt. gjennom foredling i industrien; den skal skaffe energi som ikke medfører klimagassutslipp. Dette er oppgaver som ”økosektoren” til fulle ivaretar. Den største tilveksten har kommet i skogbruk og kraftforsyningen, som til sammen har en betydelig vekst i virkeproduksjon, foredling til flis, pellets, etanol eller andre energibærere. Kraftsektoren står for distribusjon gjennom varme- eller elektrisitetssalg. Kommunene bidrar med kortreist søppel til forbrenning, og til legging av ny infrastruktur for varmt vann.

Vannforsyningen er også modernisert. Gjennom kritisk valg av vannkilder har Norge unngått å bruke forurenset overflatevann. Vannforsyningen står også for hele kretsløpet tilbake til naturen gjennom avløp og rensing. Målsettingen i den (inter)kommunale vannsektoren er å tilby befolkningen så godt vann at det konkurrerer med alt kommersielt salg av vann på flasker og i større beholdere. Siden distribusjonen skjer i plastflasker og transporteres over lengre distanser er dette en lite bærekraftig næringsvei.

Endelig er ”økosektoren” matvareprodusent. De siste årene har fokuset på mat i stor grad dreid seg om kvalitet og nisjeproduksjon, bærekraftig som ”stuttreist mat”. Denne linjen videreføres, i nær kontakt med gårdsturisme og eventsektoren. Det nye er et mye større

Figur 26: Sysselsatte i "økonæringene" i Ringsaker, 2001-2006

press på kvantitet og volum, parallelt med nisjeproduksjonen. Foranledningen er her den globale knappheten på matvarer som er skapte av de nye industrilandene India og Kina, der forbruket er i rask vekst. Norge har pusset støv av selvforsyningsmålsettinger og bl.a. skjerpet jordvernet. Det har ført til at Norges største landbrukskommune produserer enda mer mat enn tidligere.

6.5 Scenariets fortelling

Det er stadig vanskeligere å skille næringslivets hovedsektorer fra hverandre i 2020. Vi kan skille mellom vareproduksjon og serviceproduksjon. Herunder kan vi snakke om en primær- og sekundærproduksjon under vareproduksjonen, og en tertiær- og kvartærsektor under serviceproduksjonen.

Men ellers handler alt om *nye relasjoner* mellom vare- og serviceproduksjon. Serviceproduksjon har tradisjonelt blitt oppfattet som en person- eller husholdsrettet sektor, og er også i stor grad det i 2030. Men det "nye" er at det har vokst fram en meget stor gruppe bedriftstjenester, som også er ganske kompetanseintensive. Vi kaller dette den fjerde sektoren – kvartærsektoren.

Industrien har på mange måter pendlet mellom naturbaserte råvarer og kunnskapsbaserte høyteknologier. Trenden i politikken har vært at man ville fremme en overgang fra råvareavhengighet til kunnskapsbasert produksjon, men virkeligheten har vært motsatt: Nor-

ges hang til råvareproduksjon har vist seg å skape høy lønnsomhet, og noen overgang til høyteknologiske bransjer har latt vente på seg. Men det man ikke har lagt merke til er at denne råvarebaserte industrien i realiteten er blitt svært kunnskapsavhengig, og at den har tette relasjoner både til primærsektoren ("økonæringene") og til kunnskapsleverandørene.

I den siste figuren har vi vist hva disse trendene har betydd for Ringsaker.

Primærnæringene har gjennom sin omstilling til "økonæring" økt primærproduksjonen, spesielt i skogbruket, og har dratt med seg en enda større vekst i kraft- og vannforsyning. Til sammen dreier det seg her om 500 nye arbeidsplasser i 2030.

Industrien står stille i sysselsetting, men er likevel vital i verdiskapingen. Bl.a. har bærekraftvendingen stilt mange nye krav til teknologileveranser til bedrifter og kommuner. Bygg og anleggsektoren regnes også til industrien. Dens sysselsettingsvekst på 400 personer forklares ikke så mye av høykonjunktur og stigende konsum. Det er nybygging og ombygging til lavenergihus som krever økt sysselsetting. Kommunene skal nå håndheve mye strengere krav til energitap, og må også i sin egen bygningsmasse foreta store investeringer. Men det viktigste bidraget til den industrielle ekspansjon kommer fra forretningsmessig tjenesteyting, som har vokst med 500 nye yrkesaktive fram til 2030. Vi kan derfor uten forbehold si at Ringsaker har videreført sine tunge industrielle tradisjoner.

De personrettede tjenestene blomstrer også; Varehandel, hotell og restaurant har gjenfunnet sin vekstkraft og økt sysselsettingen med mer enn 500 fram til 2030. De høye energiprisene og kostnadene med bilbruk generelt har styrket kollektivtrafikken og ført til sysselsettingsvekst på ca 100. Øvrig personrettet tjenesteyting i privat og offentlig regi står for til sammen 1000 nye arbeidsplasser, mest i offentlig sektor.

Hver for seg synes ikke disse bidragene til jobbskapingen i 2020 å være særlig store, men de utgjør i sum om lag 3000 arbeidsplasser. Det er en vekst fire ganger sterkere enn det trendene i seg selv hadde å by på.

Referanser:

- Dølvik, J. E. (2007). *Hamskifte: den norske modellen i endring*. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class : and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York :, Basic Books.
- Florida, R. (2005). *Cities and the creative class*. London, Routledge.
- Hermansen, T. 1972 Development poles and development centres in regional and regional development. Side 1-67 i A. Kuklinski Growth Poles and Growth Centres in Regional Planning. Paris: Mouton.
- Lindholt, T. (1970). "Economic-base-teorien og regionale multiplikatormodeller." *Sosialøkonomen* (2): 7-20.
- Ridderstråle, J. og K. A. Nordström (2004). *Karaokekapitalismen : ledelse for menneskeheten*. Oslo, Universitetsforl.
- Selstad, T. (1998). Forskerblikk på Ringsaker. Næringsutvikling og bosetting i fortid og framtid. ØF-notat 04/1998. Lillehammer, Østlandsforskning.
- St.meld.nr.32(1994-95) Kommune- og fylkesinndelingen. Kommunal og arbeidsdepartementet.

Vedlegg

1. Hamar-regionen, skift-andel-tabell

<i>Sektorer</i>	<i>LQ 2006</i>	<i>Syss. 2006</i>	<i>Endr. 20 01-06</i>	<i>Forventet endring</i>	<i>Konkurranse</i>
Jordbruk	1,588	999	-60	-60	0
Skogbruk	1,664	123	20	18	2
Fiske og fangst	0,000	0	-1	0	-1
Fiskeoppdrett	0,061	3	3	0	3
Bergverksdrift	0,940	44	1	4	-3
Fiskeforedling	0,367	38	38	0	38
Næringsmiddel jordbruk	0,765	344	10	-14	24
Tekstil	0,619	42	8	-6	14
Trevare	2,094	369	-30	-1	-29
Treforedling	0,129	9	8	0	8
Grafisk	0,685	203	-33	-42	9
Kjemisk	0,009	2	-46	-6	-40
Mineralsk	0,843	99	-11	13	-24
Metaller	1,470	191	-34	-43	9
Verkstedindustri	0,581	473	45	-15	60
Skipsverft og oljeplattformer	0,008	3	2	0	2
Møbler og annen industri	0,680	93	-29	-22	-7
Kraft og vannforsyning	1,152	195	-3	-16	13
Bygg og anlegg	0,940	1759	-108	221	-329
Oljevirkosomhet	0,000	0	-1	1	-2
Varehandel	0,931	3633	161	199	-38
Hotell og restaurant	0,937	789	79	17	62
Utenriks sjøfart	0,121	12	-10	-8	-2
Innenriks transport	0,539	666	41	17	24
Post og tele	1,440	581	-132	-70	-62
Bank og forsikring	1,409	715	149	-11	160
Forretningsmessige tjenester	0,922	2697	393	305	88
Private tjenester	1,019	2084	275	355	-80
Kommunale tjenester	1,130	5668	-1211	-824	-387
Statlige tjenester	1,515	4128	2403	1411	992
Ufordelte tjenester	1,047	11	-5	-6	1
Uspesifisert næring	1,766	39	26	-6	32
Alle næringer	1,000	26012	1948	1374	537

2. Gjøvik-regionen, skift-andel-tabell

<i>Sektorer</i>	<i>LQ 2006</i>	<i>Syss. 2006</i>	<i>Endr. 2001-06</i>	<i>Forventet endring</i>	<i>Konkurranse</i>
Jordbruk	1,747	1337	33	-74	107
Skogbruk	3,414	307	35	48	-13
Fiske og fangst	0,013	2	-1	0	-1
Fiskeoppdrett	0,117	7	1	0	1
Bergverksdrift	0,404	23	1	2	-1
Fiskeforedling	0,326	41	5	-11	16
Næringsmiddel jordbruk	1,144	626	-68	-29	-39
Tekstil	1,867	154	-76	-38	-38
Trevare	2,141	459	-27	-2	-25
Treforedling	0,047	4	-2	-2	0
Grafisk	0,799	288	-108	-70	-38
Kjemisk	0,786	218	81	-18	99
Mineralsk	0,609	87	-12	12	-24
Metaller	1,898	300	58	-46	104
Verkstedindustri	2,849	2822	-552	-116	-436
Skipsverft og oljeplattformer	0,000	0	0	0	0
Møbler og annen industri	4,132	687	-320	-180	-140
Kraft og vannforsyning	0,962	198	-45	-20	-25
Bygg og anlegg	1,025	2333	230	248	-18
Oljevirkosomhet	0,000	0	-5	5	-10
Varehandel	0,883	4194	-50	243	-293
Hotell og restaurant	0,647	663	8	15	-7
Utenriks sjøfart	0,108	13	2	-4	6
Innenriks transport	0,697	1048	69	26	43
Post og tele	1,068	524	46	-47	93
Bank og forsikring	0,569	351	-62	-8	-54
Forretningstjenester	0,628	2235	575	220	355
Private tjenester	0,902	2244	339	373	-34
Kommunale tjenester	1,204	7350	-1319	-1038	-281
Statlige tjenester	0,933	3092	2078	829	1249
Ufordelte tjenester	1,330	17	0	-6	6
Uspesifisert næring	0,596	16	-2	-8	6
Alle næringer	1,000	31640	912	1754	607

3. Lillehammer-regionen, skift-andel-tabell

Sektorer	LQ 2006	Syss. 2006	Endr. 2001-06	Forventet endring	Konkur- ranse
Jordbruk	1,550	733	-116	-48	-68
Skogbruk	1,583	88	-6	17	-23
Fiske og fangst	0,041	4	0	0	0
Fiskeoppdrett	0,000	0	0	0	0
Bergverksdrift	0,881	31	2	3	-1
Fiskeforedling	0,000	0	0	0	0
Næringsmiddel jordbruk	1,056	357	42	-13	55
Tekstil	2,020	103	-20	-20	0
Trevare	1,095	145	3	0	3
Treforedling	0,000	0	0	0	0
Grafisk	0,678	151	-23	-31	8
Kjemisk	0,047	8	2	-1	3
Mineralsk	0,702	62	28	4	24
Metaller	0,020	2	2	0	2
Verkstedindustri	0,413	253	-72	-11	-61
Skipsverft og oljeplattformer	0,000	0	0	0	0
Møbler og annen industri	1,499	154	13	-25	38
Kraft og vannforsyning	1,706	217	15	-17	32
Bygg og anlegg	1,048	1473	-106	187	-293
Oljevirkksomhet	0,000	0	0	0	0
Varehandel	0,947	2778	217	147	70
Hotell og restaurant	1,756	1112	2	26	-24
Utenriks sjøfart	0,174	13	-6	-7	1
Innenriks transport	0,463	430	-133	15	-148
Post og tele	1,114	338	-53	-38	-15
Bank og forsikring	0,705	269	-53	-7	-46
Forretningsmessige tjenester	0,783	1720	422	172	250
Private tjenester	1,184	1820	317	295	22
Kommunale tjenester	1,093	4121	-1100	-625	-475
Statlige tjenester	1,539	3153	1897	1027	870
Ufordelte tjenester	0,000	0	0	0	0
Uspesifisert næring	1,205	20	-9	-13	4
Alle næringer	1,000	19555	1265	1044	230

4. Endring i sysselsetting og befolkning 1995-2000.

Område	Sysselsettingsendring 1995 - 2000	Befolkningsendring 1995 - 2000
0191 Halden	6,8 %	3,9 %
0391 Oslo	17,7 %	4,1 %
0291 Follo	17,3 %	7,6 %
0293 Lillestrøm	15,6 %	7,6 %
0692 Kongsberg	12,5 %	2,6 %
0791 Tønsberg/Horten	11,4 %	5,3 %
0595 Hadeland	11,2 %	3,8 %
1091 Kristiansand	11,2 %	5,7 %
0993 Lillesand	10,9 %	3,7 %
0794 Sande/Svelvik	10,7 %	6,7 %
0193 Fredrikstad/Sarpsborg	9,7 %	3,4 %
1291 Bergen	9,6 %	3,7 %
1192 Stavanger/Sandnes	9,1 %	5,8 %
1691 Trondheim	9,1 %	4,0 %
1593 Ålesund	9,0 %	3,9 %
1793 Stjørdalshalsen	8,6 %	3,8 %
0891 Skien/Porsgrunn	8,0 %	2,8 %
Norge	8,0 %	3,1 %
0192 Moss	7,9 %	6,8 %
0992 Arendal	7,6 %	2,8 %
0792 Holmestrand	7,3 %	3,2 %
0892 Notodden/Bø	7,2 %	1,5 %
0793 Sandefjord/Larvik	6,9 %	5,1 %
1193 Haugesund	6,6 %	3,5 %
1696 Røros	6,2 %	1,0 %
1992 Tromsø	6,2 %	3,9 %
0194 Askim/Mysen	5,9 %	5,3 %
1194 Jæren	5,8 %	6,6 %
0412 Ringsaker	5,6 %	1,6 %
1093 Lyngdal/Farsund	5,1 %	3,9 %
1594 Ulsteinvik	5,1 %	0,8 %
0492 Hamar	4,6 %	2,0 %
0591 Lillehammer	4,2 %	1,5 %
0691 Drammen	4,1 %	5,1 %
0693 Hønefoss	3,9 %	2,6 %
1695 Orkanger	3,8 %	0,6 %
1796 Rørvik	3,8 %	-0,9 %
1991 Harstad	3,4 %	-2,0 %
0893 Kragerø	3,1 %	-1,4 %
1898 Vesterålen	3,0 %	-2,1 %
0592 Gjøvik	2,5 %	0,3 %
1694 Oppdal	2,5 %	-0,9 %
1896 Mo i Rana	2,4 %	0,0 %
1994 Finnsnes	2,2 %	-1,8 %

0292 Bærum/Asker	2,0 %	6,0 %
1191 Egersund	1,9 %	1,7 %
1692 Frøya/Hitra	1,9 %	0,2 %
1595 Ørsta/Volda	1,8 %	-0,3 %
1596 Sunndalsøra	1,7 %	-0,4 %
1591 Molde	1,6 %	0,4 %
1094 Flekkefjord	1,3 %	-0,5 %
0991 Risør	1,2 %	-0,1 %
1092 Mandal	1,1 %	1,9 %
1891 Bodø	1,0 %	0,0 %
1893 Brønnøysund	0,9 %	0,6 %
0493 Elverum	0,8 %	0,1 %
0593 Midt-Gudbrandsdalen	0,7 %	-2,2 %
1295 Voss	0,5 %	-0,8 %
0894 Rjukan	0,3 %	-3,2 %
0491 Kongsvinger	0,2 %	0,1 %
1296 Sunnhordland	0,1 %	2,4 %
1494 Førde	-0,1 %	2,4 %
2093 Alta	-0,2 %	1,6 %
1794 Levanger/Verdalsøra	-0,5 %	0,0 %
1294 Odda	-0,8 %	-4,4 %
0494 Tynset	-1,2 %	0,2 %
1892 Narvik	-1,3 %	-3,2 %
0895 Vest-Telemark	-1,5 %	-3,1 %
0694 Hallingdal	-2,0 %	1,9 %
1995 Nord-Troms	-2,0 %	-5,4 %
0994 Setesdal	-2,2 %	1,1 %
1894 Sandnessjøen	-2,3 %	-2,8 %
1897 Lofoten	-2,3 %	-2,2 %
0596 Valdres	-2,4 %	-1,7 %
1495 Nordfjord	-2,9 %	-1,0 %
1791 Steinkjer	-3,0 %	-0,9 %
1895 Mosjøen	-3,1 %	-1,6 %
1792 Namsos	-3,2 %	-0,6 %
1493 Sogndal/Årdal	-3,3 %	-0,8 %
1693 Brekstad	-3,4 %	-2,2 %
0594 Nord-Gudbrandsdalen	-3,5 %	-2,7 %
1597 Sunndal	-4,3 %	-3,9 %
1993 Andselv	-4,6 %	-3,1 %
1491 Florø	-5,5 %	2,2 %
2092 Hammerfest	-7,3 %	-4,6 %
1795 Grong	-8,5 %	-4,7 %
1492 Høyanger	-9,2 %	-6,1 %
1592 Kristiansund	-10,5 %	-3,8 %
2091 Vadsø	-11,4 %	-5,8 %
2094 Kirkenes	-12,9 %	-5,1 %

5. Endring i sysselsetting og befolkning 2001-2006.

Område	Sysselsettingsendring 2001 - 2006	Befolkningsendring 2001 - 2006
1194 Jæren	15,3 %	8,6 %
1092 Mandal	13,4 %	3,9 %
1091 Kristiansand	12,0 %	4,8 %
1793 Stjørdalshalsen	11,7 %	7,0 %
1691 Trondheim	10,9 %	6,2 %
1192 Stavanger/Sandnes	10,8 %	7,4 %
2093 Alta	9,9 %	1,8 %
0292 Bærum/Asker	9,8 %	5,1 %
1291 Bergen	9,6 %	5,3 %
0293 Lillestrøm	9,5 %	7,0 %
1193 Haugesund	9,2 %	3,1 %
0291 Follo	8,7 %	5,8 %
0692 Kongsberg	7,9 %	2,3 %
0691 Drammen	7,4 %	4,3 %
0994 Setesdal	7,1 %	-0,7 %
0793 Sandefjord/Larvik	7,0 %	2,9 %
0591 Lillehammer	6,9 %	1,8 %
1093 Lyngdal/Farsund	6,6 %	0,3 %
1695 Orkanger	6,6 %	1,1 %
1992 Tromsø	6,6 %	5,2 %
1794 Levanger/Verdalsøra	6,5 %	2,7 %
0194 Askim/Mysen	6,3 %	4,2 %
0895 Vest-Telemark	6,2 %	-2,8 %
1494 Førde	5,7 %	0,6 %
Norge	5,7 %	3,5 %
1094 Flekkefjord	5,6 %	0,4 %
0791 Tønsberg/Horten	5,5 %	4,0 %
1596 Sunndalsøra	5,3 %	-0,8 %
0492 Hamar	4,8 %	2,2 %
1792 Namsos	4,8 %	-0,3 %
1893 Brønnøysund	4,8 %	-2,7 %
1891 Bodø	4,7 %	1,6 %
0595 Hadeland	4,6 %	0,5 %
1595 Ørsta/Volda	4,3 %	-0,4 %
0993 Lillesand	4,2 %	2,1 %
1591 Molde	4,1 %	0,8 %
1296 Sunnhordland	3,9 %	0,7 %
0693 Hønefoss	3,8 %	1,9 %
2092 Hammerfest	3,8 %	-2,0 %
0193 Fredrikstad/Sarpsborg	3,7 %	4,2 %
2094 Kirkenes	3,7 %	-1,2 %
0192 Moss	3,4 %	3,7 %
0694 Hallingdal	3,3 %	-1,1 %
1594 Ulsteinvik	3,2 %	-1,7 %
0592 Gjøvik	3,0 %	0,2 %

1593 Ålesund	3,0 %	2,5 %
1693 Brekstad	2,7 %	-2,6 %
0893 Kragerø	2,5 %	-1,3 %
0494 Tynset	2,3 %	-2,8 %
0891 Skien/Porsgrunn	2,2 %	1,4 %
1191 Egersund	2,2 %	1,2 %
1791 Steinkjer	2,1 %	-0,4 %
0992 Arendal	2,0 %	2,4 %
0596 Valdres	1,9 %	-1,9 %
1694 Oppdal	1,8 %	1,2 %
1696 Røros	1,8 %	-0,6 %
1897 Lofoten	1,8 %	-1,3 %
1692 Frøya/Hitra	1,6 %	-1,0 %
0792 Holmestrand	1,5 %	2,9 %
0593 Midt-Gudbrandsdalen	1,4 %	-2,6 %
0493 Elverum	1,3 %	-0,2 %
0594 Nord-Gudbrandsdalen	1,3 %	-2,2 %
0191 Halden	1,0 %	2,1 %
0991 Risør	1,0 %	-1,3 %
1993 Andselv	0,7 %	-2,3 %
0892 Notodden/Bø	0,6 %	-0,2 %
1991 Harstad	0,5 %	-0,9 %
1295 Voss	0,4 %	-0,6 %
1597 Sumadal	0,4 %	-3,3 %
1796 Rørvik	0,3 %	-2,6 %
1898 Vesterålen	0,3 %	-2,5 %
0391 Oslo	-0,1 %	7,0 %
1896 Mo i Rana	-0,1 %	-1,0 %
1895 Mosjøen	-0,3 %	-0,4 %
0491 Kongsvinger	-0,6 %	-1,2 %
1592 Kristiansund	-0,6 %	-4,0 %
0412 Ringsaker	-0,9 %	0,9 %
1995 Nord-Troms	-1,0 %	-2,6 %
1892 Narvik	-1,4 %	-2,8 %
1894 Sandnessjøen	-1,6 %	-4,0 %
1495 Nordfjord	-1,7 %	-1,3 %
1795 Grong	-2,0 %	-6,1 %
1294 Odda	-2,1 %	-5,0 %
1994 Finnsnes	-2,3 %	-2,3 %
0894 Rjukan	-2,9 %	-5,7 %
1493 Sogndal/Årdal	-3,4 %	-1,1 %
1491 Florø	-3,6 %	-0,9 %
1492 Høyanger	-5,4 %	-4,6 %
2091 Vadsø	-8,8 %	-5,2 %
0794 Sande/Svelvik	-8,9 %	2,3 %